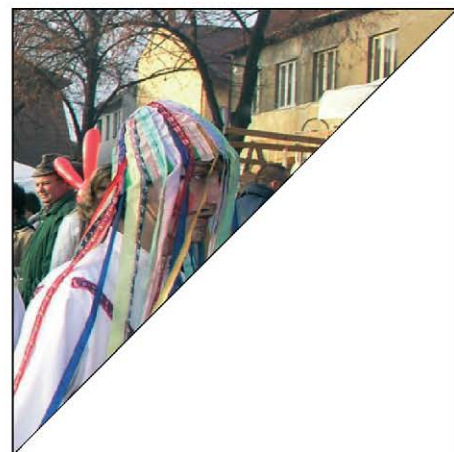
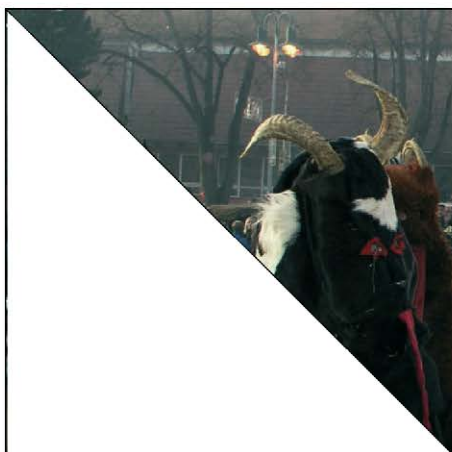

VYBÍRÁME Z OBSAHU

Na jarmeku s Mikulášem
 Košíky z Rožnova p/R
 Útlum pastevectví
 - co na to příroda?
 Vzácné nálezy hub
 Rok s Karlem Hofmanem
 Srdcem krajinář
 Ludvík Klímek
 Pozapomenutý malíř
 z Rusavy
 U vzniku souboru Vsacan
 Nářečí na internetu
 O cimbálu s pedagožkou
 Růženkou Děckou

19

prosinec
 2007/2

 Valašsko

V L A S T I V Ě D N Á R E V U E

oslavil o prvním prosincovém víkendu roku 2006 již své patnácté narozeniny. Za jeho ideové rodiče lze označit ZO ČSOP Kosenka, která se po několik let pokoušela v Kloboukách oživit mikulášskou tradici, a Valašské sdružení Důbrava, jehož úsilím bylo obnovit tradiční sladké trhy. Z jejich městem a dalšími organizacemi posvěceného svazku se v roce 1992 ve Valašských Kloboukách zrodil dnes již tradiční a věhlasný jarmek, který dokonce zvítězil v anketě České národopisné společnosti „O nejvýznamnější počín v oboru za rok 2002“ v kategorii „Společenské a kulturní akce“. Hlavním cílem celé akce bylo, je a doufejme, že i nadále bude nejen posílení místních trhů, ale především rozvoj tradiční lidové kultury a kulturní identity jižního Valaška.

**kontakt: www.vmj.estranky.cz
připravila Milada Fohlerová**

Na jarmarku bylo možné uspokojit i soutěžního ducha. „Sutéžilo sa“ v těchto disciplínách: „O najpěknější jabko starých sort“, „O nejlepší kysané zelé“, „O najpěknějšího pečeného pána či paní z kynutého těsta“, „O najpěknější mikulášský perník“ a „O valašskou řeč“. Očekávanou událostí ovšem bylo vyhlášení výsledků pro Valachy asi nejprestižnější soutěže, a to „o nejlepší starostovskou slivovicu“.

Foto H. Jabůrková

I když si dnes pod pojmem jarmek či trhy převládá část mladší generace představuje spíše stánky vietnamských trhovců, je prostor klobúčkého jarmeku vyhrazen pouze tradičním nebo rukodělným výrobcům. Ti zde nabízejí keramiku, tradiční české perníky, výrobky bednářské, kovářské, košíkářské, řezbářské, drátennické a spousty a spousty dalších.

Foto M. Ošťádal

Snad nejcharakterističtější rysem celého jarmarku jsou obrovské davy lidí, jimiž se po celou dobu prohánějí „húfy“ darebných a hříšníků chtivých čertisek.

Foto M. Ošťádal

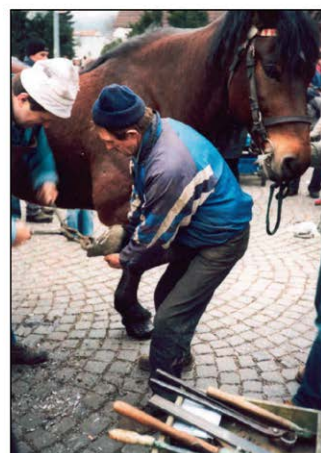

Atmosféru Valaška za starých zimních časů navozovalo nejen drhání peří, ale především všude přítomná hudba a zpěv v podání valašských, slováckých i slovenských folklorních souborů, to vše v doprovodu vůní všemožných pamlsků k jídlu a pití – kyselice, vdolků, slivovičky či valašské zřivance.

Foto M. Ošťádal

Foto M. Fohlerová

Šikovnost zlatých českých ručiček našich předků tu výrobci dokazovali předváděním starých řemesel a šikovností, jakými bylo „strhání“ šindelů a světel na „strýčku“ či kutí „koňa“. Ke zhlédnutí bylo také šití papučí, krpců a škrpálů, tkaní na obrovském tkalcovském stavu nebo pletení slamených ošatek, při kterém veselý staříček názorně předváděl, čím se nejlépe posílí, „aby šla práce pěkně od ruky“.

Foto H. Jabůrková
M. Fohlerová

Také děti si mohly vyzkoušet vlastní zručnost a nelehkost tradičních řemesel, například neposednost hlíny při výrobě keramiky na hrnčířském kruhu.

Foto H. Jabůrková

Jubilejní 15. Valašský mikulášský jarmek se vydal po všech stránkách. No aby taky ne, vždyť na jeho zdárný průběh dohlížel sám svatý Mikuláš!

Elektronickou poštou po internetu ke mně doputovala alarmující informace: po padesátce přestává člověk existovat! Prý je to realita dneška. Realita?! Ale kampak se poděje celá ta postupně stárnoucí populace s těžce nabytými zkušenostmi, moudrým přehledem, neutuchající životní energií a opravdovou chutí to vše zúročit? Jsou mezi nimi i padesátníci, kteří šikovnými rukama a s mladickým nadšením dokáží oživit napůl zapomenutá řemesla, šedesátiletí pedagogové dychtivě a nezištně předávající své vědomosti novým generacím, sedmdesátiletí odborníci, kteří ve svých vědeckých výstupech mistrně úročí mnohaletou badatelskou praxi, tvůrčí osmdesátníci s poetickým srdcem umělce, kmeti, kteří jsou nám příkladem vlastně celým svým životem.

Přečtěte si o nich v naší vlastivědné revui.

I oni jsou realitou dneška.

A pošlete to dál tichou poštou...

Hana Jabůrková

VALAŠSKO - vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)
Vydává Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně, příspěv. org.
Adresa redakce: Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín, tel.: 571 411 690, fax: 571 411 689, e-mail: jaburkova@muzeumvalassko.cz
Výkonná redaktorka: Mgr. Hana Jabůrková
Technický a výtvarný redaktor: Břetislav Dadák
Redakční rada: Mgr. Daniel Drápala, Ph.D., PhDr. Zdeněk Fišer, Mgr. Jiří Haas, PhDr. Tomáš Mikulaščík, Mgr. Petr Odehnal, RNDr. Karel Pavelka, PhDr. Karel Pavliščík, CSc., Eva Urbachová, Mgr. Jiřina Veselská
Fotograf: Milan Ošťádal
Příprava pro tisk: František Valer: Sv. Čecha 656, Kroměříž, tel. 776 597 977
Tisk: tiskárna PRINT Kroměříž
19. číslo vychází 4. prosince 2007 v nákladu 1000 výtisků
Vychází 2x ročně (uzávěrka příštího čísla 30. 3. 2008)
Distribuce: MRV Vsetín - zámek Vsetín a zámek Kinských ve Valašském Meziříčí, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Karlovo muzeum ve Velkých Karlovicích, Památník A. Strnadla v Novém Hrozenkově, vybraná knihkupectví ve Vsetíně, Rožnově pod Radhoštěm, Valašských Kloboukách, Vizovicích (Lípa), Zlíně (Archa), Brně a v Praze (Academia, Václavské nám.)

ISSN 1212-3382, MK ČR E 13226

Za věcný obsah dodaných příspěvků odpovídají autoři. Redakce si vyhrazuje právo v případě potřeby příspěvky krátit. Bez svolení redakce není možno dále veřejně šířit zde publikované materiály ani jejich části.

OBSAH

- 1 Obsah, tiráž, **Pošlete to dál...** (Hana Jabůrková)
- 2 **Miloš Šimurda: Dívčina ve vlaku** (báseň)
- 3 **Čím je pro mne Valašsko?** (Petr Šulák, Petr Motyka, Vladislav Jurčák)
- 4 „**Zpomínky z mého minulého života**“ Josefa Luciana Ondřeje Kramoliše (Daniel Drápala)
- 7 **Produkce rožnovské košíkářské školy a dílny** (Daniel Drápala)
- 10 **Boží dříve jako pomocník valašských napravníků** (Petr Dostálek)
- 12 **Zubř, kráva, ovce – jde to s přírodou s kopce?** (Lukáš Spitzer)
- 15 **Dobývá jižní Morava Valašsko?** (Lukáš Spitzer)
- 18 **Výstava hub v zámku Kinských** (Jitka Wolfová)
- 20 **O Roku s Karlem Hofmanem** (Marcela Vajceová – Hofmanová, Dalibor Malina, Olga Mehešová, Soňa Kollandová, Tomáš Mikulaščík)
- 22 **Malíř a mecenáš umělců Ludvík Klímek (18. 2. 1907 – 31. 8. 1959)** (Dalibor Malina)
Vzpomínka na tatínka (Vítězslav Klímek)
- 26 **Pozapomenutý malíř z Rusavy František Ondrušek** (Josef Maliva)
- 28 **Vznik a začátky souboru Vsacan** (Jiří Parduba)
- 30 **Historickým objektivem: Představujeme fotografie – Miroslav Langer** (Hana Jabůrková)
- 33 **Ohlédnutí za výstavou: „Ohýbaný nábytek – síhra technologie a designu“ na hrade Lubovňa v Starej Lubovni (Slovensko)** (Dalibor Mikulík)
- 34 „**Ztrátila sem fétušek...**“ Výstava o lidovém kroji luhačovického Zálesí (Alena Prudká)
Od všeckého trošku:
Nález nového druhu fosilní vážky z třetihorních menilitových vrstev Karpatského flyše od Kelče (Miroslav Požár)
- 35 **Sklípek ve vsetínském zámku objevený v lednu 1968** (Eva Urbachová)
- 36 **Východomoravské nářeční prvky ve světě internetu III.** (Hana Goláňová)
- 38 **Na besedě: A zažil sem kus života těžkého...** (Pavel Chrbjál)
- 39 **O Valašsku na Valašsku:**
Blíž k historické pravdě o Janu Antonínu Baťovi (Karel Pavliščík)
Kniha „Rusava - život valašské dědiny“ (Milan Charvát)
Súdili sa Rožnovjané – nový svazek Rožnovských malých tisků (Daniel Drápala)
- 40 **O práci lidských rukou – katalog výstavy** (Eva Urbachová)
Naše recenze: Těšínsko 1957 - 2007 (Jiřina Veselská)
- 41 **Gratulujeme: Blanka Mikolajková – Nositelka tradice lidových řemesel pro rok 2007** (Milada Fohlerová)
Vzpomínáme: Odešel zatuláný Valach (Richard Sobotka)
- 42 **130 let od narození M. Kurta** (Josef Kramář)
- 43 „**A tož jakú? A tož takú: a tož starú pelárovskú!**“ Jan Pelár (1844–1907) a Zdeněk Kašpar (1925–2002) (Klára Císaříková – Kašparová)
- 44 **Jubilanti: Miloslav Stibor osmdesátiletý (11. 7. 1927)** (Mojmír Trávníček)
Do deváté desítky - k osmdesátce PhDr. Josefa Vařeky, DrSc. (Jaroslav Štika)
- 45 **Povídání o cimbalu, životě a hudbě – rozhovor s muzikantkou a pedagožkou Růžnou Děckou** (Jiřina Fabiánová)
- 48 **Za poslední groš... Jak Verunka přebrala** (Veronika Zárubová)

Obálka:

Reportáž: Valašský mikulášský jarmek ve Valašských Kloboukách (Milada Fohlerová)

V ateliéru: Výtvarnice Kornelie Němečková (Olga Mehešová)

Za tajemstvím depozitářů: Spolkový prapor Bratrské jednoty Palacký ve Vsetíně (Hana Jabůrková)

Foto na přední straně obálky: M. Langer: Vsetínská hmčina ze zač. 19. stol., M. Langer: Akad. malíř Karel Hofman v ateliéru na Soláni; K. Němečková: Kočičí družička, podmalba, 40 x 40 cm, 1983 (reprofoto M. Ošťádal); Kočárky z přelomu 19. a 20. století (archiv Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm); Mikulášská obchůzka ve Valašských Kloboukách 2006 (archiv Městského muzea ve Val. Kloboukách)

Dívčina ve vlaku

Miloš Šimurda

*Kam tě vlak unáší s osudem tvým?
Krajina ti mizí před očima
jak život tvůj
ta výjimečnost vesmírná.*

*Jsi ratolest a já strom letitý
puky na květ
a letokruhy v kmenu mém
na pasece v smrku mohutném.*

Malíř a pedagog **Miloš Šimurda** (nar. 5. 6. 1924 ve Frenštátu pod Radhoštěm) absolvoval studia na Vysoké škole výtvarných umění v Bratislavě (1950 – 1955) a na škole mozaiky (CISIM) v Raveně (1972 – 1974). Střídavě žije a tvoří v Bratislavě a v Rožnově pod Radhoštěm. Valašsko a bohatý duchovní život jsou jeho celoživotními prameny inspirace nejen k výtvarné, ale i intimní literární tvorbě. Už dříve zveřejněné ukázky poetických textů („Malířovy příběhy“, Valašsko, vlastivědná revue, č. 3, 1999/2, str. 44.) naznačují hluboké umělcovy prožitky při setkávání s tradičním životem lidí v lůně beskydské přírody.

Hana Jabůrková

Čím je pro mne Valašsko?

Petr ŠULÁK, ředitel Mateřské, základní a střední školy pro sluchově postižené ve Valašském Meziříčí, od r. 2007 nositel titulu Čestný občan města Valašského Meziříčí

Narodil jsem se ve Vsetíně, kde jsem začal školní docházku. Osudy naší rodiny se pak začaly přibližovat k pramenům Bečvy; stěhovali jsme se do Karolinky, později do Nového Hrozenkova.

Měl jsem to štěstí, že jsem jako klučina poznal Horní Vsacko od Vsetína až po Velké Karlovice. Byly to doby, kdy ještě většina vesnic byla z dřevěných malebných chalup, které nebýt rožnovského skanzenu by nenávratně zmizely.

Mezi námi kluky nebyly žádné rozdíly (bylo po válce, všichni jsme na tom byli stejně), hráli jsme si s dřevěnými hračkami, ping-pongové a později i tenisové rakety jsme si vyřezávali ze dřeva sami. Byly to krásné časy, které jsme s partou kamarádů prožívali většinou v přírodě. V Bečvě, stanovníckém potoku, v Brodské jsme chytali špuláně (vranky), stavěli splávky, na lukách chytali modrásky, hnědásky, obdivovali krásu stříbropásků, sbírali střívlíky. Vůně prohrátých pasek, maliny, lesní jahody, borůvky, to vše patří ke vzpomínkám na dětství. K nim patří i návštěvy u Schneiderků, později u Hofmanů na Soláni. Uchvatný pohled na valašskou krajinu ze Soláně nebo z Čartáku je nezapomenutelný. Stejně hluboko se mi do paměti vryly i pohledy ve Vraneckém údolí, ba mohl bych jmenovat všechna ta krásná údolíčka, která jsem projel na kole.

V profesním životě jsem prošel třemi valašskými městy. Poznal jsem Rožnov, když byl ještě malé městečko bez satelitní výstavby, i ohromnou soudržnost a hrdost tamních lidí na své měs-

to a jeho kulturní tradice. Prožil jsem tam ve škole 12 let a stále se do Rožnova rád vracím.

Po Rožnovu následoval Vsetín, město sevřené mezi kopci, ale již s neosobním prostředím, které přinášel jeho rozvoj a velké přistěhovalectví. Město, do kterého jako mladí lidé přišli mi dědové, kteří se také podíleli na jeho rozvoji.

Můj profesní život se završil ve Valašském Meziříčí. Město má již trochu nakročeno k Hané, město, které stále drží svůj kulturní kredit „Valašských Atén“.

Často k nám do školy zavítají zahraniční návštěvy. Když máme jen trochu času, provedeme je přes Soláně na Kohútku a často se zastavíme v ateliéru u Ilji Hartingra. Tyto výlety patří k nekrásnějším zážitkům našich hostů a i po letech na ně vzpomínají.

Na Valašsku jsem prožil celý život, a ať jsem se vracel z kteréhokoliv koutu světa, vždy jsem se vracel rád.

28. 10. 2007

Petr MOTYKA, pedagog, od r. 1970 Česchoameričan

Pro mnohé význam slov Valašsko a domov splynul. Patřím k nim.

Na kopečkách, které vidím z okna svého pokoje, rostou duby, jasanů a osiky, po smrku a jedličce ani památka. Venku před dveřmi odkvétá ibišek. Růžím se ulevilo; vedra pominula a keře jsou květy přímo obsypány. Kolibřík už se několik dní neukázal, odfrčel za teplem někam do Mexika. Je brzy ráno. Víím, že brzy zazvoní telefon a můj malý vnuk mi připomene, že ho mám v poledne vyzvednout ze školky. Alena, moje žena, má stejnou poutu s vnučkou; ta už chodí do opravdické školy. Když se večer sejdeme u stolu i s jejich rodiči, angličtina se míchá s češtinou a naše dcera dohlíží, abychom si se zetěm nezačali příliš důvěrně povídat u slivovice, kterou jsme si z letošní návštěvy na Valašsku přivezli. Slivovička je dobrá, předobrá! K chuti jí přidává, že neprošla trubkami v oficiální palírně...

Valašsko? Domov? Obojí jsem ztratil, když míra tolerance k místním víc než horlivým přísluhovačům Říše zla, která svým neinteligentním zamaštěným zadkem seděla na naší krásné zemi, přetekla. Ztráta bolela jako rána. Valašsko bylo definitivně pryč. Dítě v postýlce však nedalo jinak, než začít budovat nový domov.

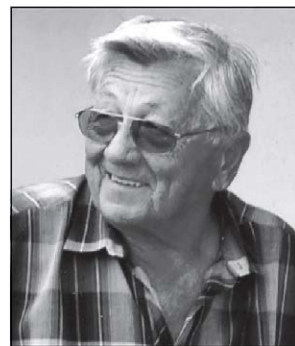
VALAŠSKO 2007/2

Ani jsem si nevšiml, kdy slova domov a Valašsko začala být zase synonymy. Podešvovo zátiší nad jídelním stolem, Hofmanovi Valaši a jejich chalupy, Schneiderkovy slunečnice a vsetínské věže z palety Tondy Kaderky, Hartingrovy pasínky s tajícím sněhem visí na stěnách kolem, Kobzářovi Horní chlapci vyskakují odzemek v knihovně hned za zády.

„Dědo, nezapomeň pro mě přijet, je čtvrtek!“

Švirákovy jitrnice dneska na stole nebudou. Nevadí. Příští rok v létě si to vynahradím. Když se dívám oknem ven, podhůří Apalačských hor je jako vejce vejci podobné kopcům, které se ti objeví na levé straně, když sjedeš ze Žebráčky na cestě od Vsetína k Ústí. Nějak se mi moje Valašsko rozrostlo! Mám ho rád... Bože, mám ho rád!

24. 10. 2007, Cumming, Georgia, USA

Vladislav JURČÁK, valašský „kmocháček“, muzikant, fotograf, srandista

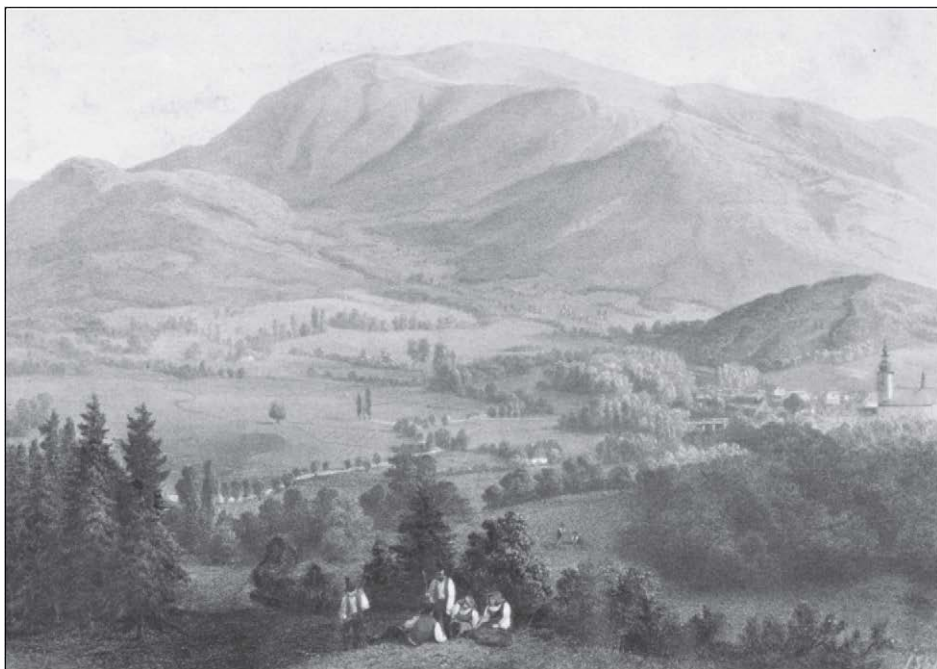
Viděl jsem krásná města, velehory i daleká moře, ale co to bylo všechno platné, když už za týden se mně vždycky stýskalo... Těšil jsem se jako malý ogar, až zase budu doma, v Lutonině. Tam stačí vyjít nad chalupu, k lesu, a před sebou vidím věnec vizovických hor od Janové hory až po ubelské Vřchy. Je to pohled v každém ročním období jiný, ale pokaždé krásný a uklidňující. Ze dvora mám protější Lána skoro na dosah a ze zahrady vidím Sirákov a Vartovňu.

Pod chalupou na silnici přibývá aut a na obloze zůstávají po letadlech bílé mlčenlivé čáry... Kam všichni spěchají? Já už nespěchám nikam, mně je dobře tady, tady jsem doma.

Kdybych byl spisovatelem, napsal bych knížku a ta by se jmenovala Jak jsem potkal lidi. Mám tolik přátel, že je nelze vyjmenovat. A ty já potřebuji znovu vidět a znovu slyšet. Myslím si, že i oni potřebují vidět mne, jinak by k nám přece nejezdili, nepsali a nevolali. Děkuji v duchu za všechna tato upřímná setkávání na mém paseckém území, ale i mimo ně.

Mé kořeny jsou v této zemi hluboko a nemohl bych jinde žít. Moje Valašsko je mi vším a díky za každé nové ráno!

21. 10. 2007

Městečko Rožnov za časů Josefa Luciana Ondřeje Kramoliše, barevná litografie podle Františka Kalivody, 50. léta 19. století

„Zpomínky z mého minulého živobytí“ Josefa Luciana Ondřeje Kramoliše

Daniel Drápala

Ve středu 28. října 1857, na svátek svatých Šimona a Judy, zemřel ve svém rodném domě v rožnovské Horní ulici Josef Lucian Ondřej Kramoliš. Osud mu dopál dožít se pouhých třiceti let, navíc i ony tři dekády života byly naplněny mnoha strastmi, okamžiků radostných bylo o poznání méně. Kramolišovy životní peripetie by jistě zapadly brzy v zapomnění – nebýt jedné šťastné náhody v létě roku 1853.

Tehdy přijel do Rožnova mladý kněz, duchovní správce brněnské Ochranovny pro mládež P. Beneš Method Kulda. Během několikatydenního pobytu v lázeňském městečku v podhůří Radhoště měl jeho zesláblý a vyčerpaný organismus nabrat dostatek sil k dalším duchovním, literárním i organizačním aktivitám. Jak se ale ukázalo, chvíle odpočinku nebyly pro tohoto činorodého muže jedinou náplní po většinu dnů jeho zdejšího pobytu¹. Na popud svého učitele a přítele Františka Sušila začal na Rožnovsku zaznamenávat projevy lidové slovesnosti. Ve svých snahách ovšem nezůstal sám. Záhy našel spolupracovníka v mladém soukaři bavlny Josefu Ondřeji Lucianu Kramolišovi. Četné zdravotní problémy mu neumožňovaly plnohodnotný aktivní život, proto začal také pod Kuldovým vlivem intenzivněji rozvíjet své dosavadní vlastivědnou - kronikářské záliby. A tak začal pro Kuldu zaznamenávat nejen místní pohádky a pověsti, ale i projevy z oblasti sociální a duchovní kultury (svatební obyčeje, pověry, zařikávání, zvyky adventního a vánočního času).

Souběžně se záznamy pro potřeby Kuldovy zpracovával Kramoliš i informace k dějinám svého rodného městečka, „... aby to u potomků v další paměti zůstalo, umínil jsem sobě to na papír přenést...“. Byl to ostatně rukopisný sešitek na-

depsaný *Paběrky z dějou městečka Rožnova*, který svedl v roce 1853 oba muže dohromady. Josef Lucian Ondřej jej totiž nedlouho poté, co se dostalo ve známost, že se brněnský kněz zajímá o místní pohádky a pověsti, Kuldovi poslal jako ukázkou své dosavadní práce². Ačkoli se jednalo o nedokončený rukopis, právě tomuto daru vděčíme za to, že se nám tato nejstarší česky psaná kronika Rožnova dodnes uchovala. Pozdější doplněné aktualizované verze zůstaly do dnešních dob jen v torzu³.

Spolupráce Josefa Luciana Ondřeje Kramoliše s P. Benešem Methodem Kuldou pokračovala i v letech, kdy sám Kulda již do Rožnova nedožděl (1854 – 1857)⁴. Svědčí o tom několik sešitků jeho rukopisných záznamů z Kuldovy pozůstalosti⁵. Informace v nich obsažené využíval Kulda při vydávání pohádek a pověstí, ale i při další publikační činnosti (např. *Svatba v národě Česko-slovanském; Národní pověry a obyčeje v okolí Rožnovském na Moravě*).

Mezi písemnostmi zaslányými Josefem Ondřejem Lucianem Kramolišem a uchovávanými dnes v ivančickém muzeu nalezneme také záznam z 1. dubna 1856⁶. Vedle úvodního dopisu obsahuje zápisy lidového vyprávění a pověr (*Chýtrast ženská; Není všecko strašidlo, co se ním býti zdá...; Zaklínání ducha a dělání kola při kopání*

pokladu v zemi). Pro nás je však cenný záznam ze stran 5 – 14. Je totiž nadepsán *Zpomínky z mého minulého živobytí* a obsahuje životní příběh Kramoliše od jeho narození až do jara 1856. Kulda si jej nejspíše sám od Kramoliše vyžádal pro případné budoucí publikování. Josef Lucian Ondřej však přesto neopomenul připojit i skromnou sebekritickou noticku, že zasláný životopis nestojí za zveřejnění, neboť „je to život bídáka – lehko by se stát mohlo, že bych tým smíchu dojit mohl.“

Když na podzim následujícího roku Kramoliš zemřel a Kulda v roce 1858 vydal na jeho památku drobnou knížečku *Zpomínky z besed. Národní vyprávěny z okolí Rožnovského*⁷, využil informaci v dopise obsažených pro úvodní životopisnou stat⁸. Alespoň touto drobnou kolekcí lidového vyprávění z Rožnovska, které v předešlých letech zaznamenal Kramoliš, chtěl P. Beneš Method Kulda připomenout „chudobného a sice prořídkým křížem ve svém živobytí obtíženého, ale nábožného, a proto trpělivého a pilného průvodce a zapisovatele vyprávěnek těchto.“ Knížečka měla být symbolickou „pomněnkou vsazenou“ na Kramolišův hrob.

Pročítáme-li s odstupem více než půldruhé století Kramolišem zpracovanou vlastní biografii, otevře se nám zcela nový pohled na tuto nevšední, osudem ovšem nebyvale zkoušenou postavu rožnovských „malých“ dějin poloviny 19. století. Cenit si tohoto materiálu můžeme také z toho ohledu, že Paběrky žádnou přímou informaci o svém autorovi neposkytují.

Jedna z nejceněnějších informací obsažených v této autobiografii je uvedení motivů, které Josefa Luciana Ondřeje Kramoliše vedly ke sběratelské i kronikářské činnosti. Informace tohoto druhu chybí např. později i ve vlastním životopise, který ve své kronice sepsal Kramolišův následovník Martin Tkadlec.

Jedinečnost Kramolišem vyličeného vlastního životního příběhu je jeho ucelenost, pro první polovinu 19. století nemáme žádné podobné bezprostřední osobní výpovědi, která by nás zpravovala nejen o životě řadového obyvatele městečka pod Radhoštěm, ale obecněji i o poměrech v této lokalitě panujících. Až doposud jsme byli při rekonstrukci životní reality odkázáni spíše na úřední materiály, prameny statistické a hospodářské povahy. Společně s dalšími poznatky nám přitom může tato autobiografie napomoci při sestavování co nejplastičtějšího životního příběhu samotného Josefa Luciana Ondřeje Kramoliše.

Ačkoli pocházel ze staré rožnovské rodiny, jejíž někteří členové zastávali přední místa ve správě obce a regionu (valašský vojvoda Baltazar Kramoliš doprovázel císaře Josefa II. rožnovským panstvím; otec Jan byl angažován v kauze zabavených gruntovních knih Rožnova správcem Drobníkem), ekonomická situace rodiny neumožňovala mladému Kramolišovi studium a sám se musel vyučit přýmkařskému řemeslu. Vleké zdravotní potíže z dětství znásobila dvojnásobná zločina, což mu nakonec definitivně znemožnilo splnit si sen o poznávání kraje za hranicemi vlastního městečka. Sám se v dětství dostal jen na Radhošť a na pouť do Frýdku, ale návštěvy Olomouce, Velehradu či Prahy zůstaly již natrvalo nesplněným přáním.

Příležitostná četba knih a časopisů určených k vazbě mu zato v dalších letech alespoň částečně nahrazovala cestovatelské touhy. A tak si jejich

prostřednictvím vytvářel svůj zprostředkovaný obraz o dění v blízkém i dalekém okolí a v neposlední řadě se seznamoval také s literární tvorbou zveřejňovanou v těchto periodikách. Také jeho nesmělá záliba v pátrání po minulosti rodného městečka a jeho okolí se stávala jakousi náhradou – jen místo cest do vzdálených míst absolvoval prostřednictvím pamětnických vyprávění či stručných písemných záznamů a nejruznějších poznámek cesty do minulosti. A jak svědčí jím shromážděné poznatky a vlastní životopis, byly to cesty neméně zajímavé a neméně objevné. Dávaly totiž jeho nepřilíhš šťastnému životu alespoň nějaký smysl.

Významnou oporou se Kramolišovi stala hluboká víra v Boha, která se promítala do mnoha jeho poznámek a postřehů. Odevzdanost Boží vůli a smíření se všemi ranami, jež jej postihly, jsou do značné míry ještě pozůstatkem barokní zbožnosti. Josef Lucian Ondřej přesto neopomene – již zcela v duchu vlasteneckého nadšení 19. století – hořce poznamenat svoji lítost nad tím, že mše svaté nejsou slouženy v národním jazyce jako za časů Cyrila a Metoděje.

Kramolišovy *Zpomínky z mého minulého života* by mohly být jistě podrobeny dalšímu důkladnému rozboru. Jsou zajímavým pramenem nejen pro poznání života a názorů jejich autora, ale i prostředí, v němž vyrůstal a pohyboval se. Neméně hodnotné je i poznání motivů, jež jej vedly ke kronikářské a sběratelské činnosti, i podílu P. Beneše Methoda Kuldy na těchto aktivitách. V neposlední řadě jsou ale především nevšedním svědectvím o nezměnné lidské síle vzdorovat nepřizní osudu, schopnosti přijmout nelehký úděl a naopak vytrvalosti v hledání svého místa a prospěšnosti svému okolí.

Zpomínky z mého minulého života

Člověk narozený z ženy krátký čas živ jsa, naplněn bývá mnohými bídami. –

On vychází jako stín, a nikdy v téměř stavu nepozůstává. Krátki jsou dnové člověka

– počet měsíců jeho u Tebe jest; životu jeho ustanovil jsi hrany, kteréž nebudou moci překročení byti.

Job. K14.

Rodný dům Josefa Luciana Ondřeje Kramoliše v Horní ulici (čp. 120), kresba Miloše Kulišťáka, 1. polovina 20. století, pozůstatost Miloše Kulišťáka

Narodil jsem se r. 1827 dne 7. ledna v městečku Rožnově z rodičů katolických, otce Jána Kramoliša, tamního měšťana a řeznického mistra, a matky Vincencie rozené Rychnovské; na křtu svatém dostal jsem jméno Jozef Lucian Ondřej. Ještě jsem ani tři roky úplně starý nebyl, matka mně odemřela, jako přes temný sen pamatuju, že mně na smetlné posteli žehkala a políbení dala; já sem plakal – ale ne, že maměnka umírala, nýbrž proto, že mně od dětinských hříček vzali – abych materského požehnání došel. – Ubohá mateř má zemřela při bolestném porodu dvojčát r. 1829 dne 24. prosince o 3. hodinách po poledni, zanechajíc mimo mě sotva několik hodin starou dcerušku Vincenciu. Dřimej sladce, drahá mati, v pokoji svatém, přimlouvej se před trůnem Božím za rodinu svou, abysme se tam všichni s tebou shledali! Tam nás nikdy smrt již nerozdvoji!

Ztrátu matky vlastní nahradil mně Pán Buh matkou druhou, kteráž o mně co vlastní matka pečovala a až posavád pečuje, v nemocech ošetřovala a ošetřuje – zaplatí jí to Pán Buh životem věčným!

Od mého narození až po včilejší dobu je v životě mém řetaz (tako křka nepřetržený) nemocí. Sotvy sem z jedné vyšel, již honem do druhé sem padnul. Lekaře mně vypověděli, říkouce: 7 let nedočká. Kteréžto když jsem přežil, prorokovali mně do 12. roku jisto smrt a když sem i z toho vyváznu, tak mně počali těšinské jabka ukazovat, přechkám-li pry 24. rokou, že se z lepšího zdraví těšit můžu. –

Otec můj, pečliv jsa nejen o mé tělesné zdraví, i také o ducha cvičení, již v 5. roce věku mého, začal sem do školy chodit. V tem časy počala u nás blahodárné působení 2. třída školní. Ve svatém náboženství cvičen sem byl od velb. p. p. katechetů: p. Jána Štaigra, p. Tomáše Kolíbalu a p. Dominika Velšara. Musím podotknout, jak to mou dětinskou mysl zajímalo, když nám školákum velb. p. katechet Jan Štaigr vypravoval život s. s. Cyrilla a Methoděja, podotkna mezi jiným, že oni literi slovanské našli, pismo sv. do naší řeči přeložili, mšu svatou v jazyku našim sloužili, a jak proto od německých kněží u papeže osočení byli! – Vyznat' musím, že mně to srdečně líto bylo, proč a i včil církev svatá při službách Božích našího materského jazyka neužívá? – Počátky v literim cvičení nabyli jsem od nynějšího rektora p. Jana Volka a v ostatních předmětech škol-

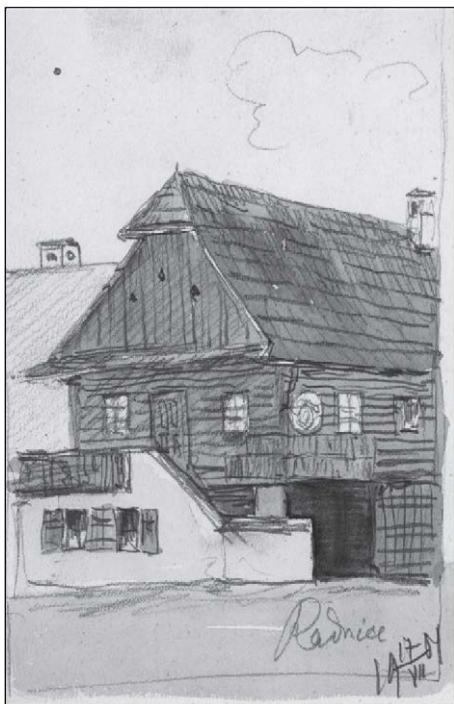
Janíkův dům (zvaný Jednota) z rožnovského náměstí, akvarel Václava Bartoše, 1901, ze sbírek Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně

ních a sice: čtení, počítání, krásno- a dobropisu, vyučován sem byl od p. Jozefa Špidy 2. třídy učitele, i také na extra hodinách od něho sem byl cvičen německé řeči a hudbě na huslách. – Můj otec vida mé slabé pokroky ve vyučování školním, prosil pána učitele, aby byl na mně pozornější. A tak s pomoci Boží a jejich přičinlivosti ve školních předmětech jaks taks vycvičen sem. O, uznávám to dobrodiní a jakými díky mému otci a pánu učitelovi zavázán sem za to! Jaký by ze mně byl bídák a pravý mrzák, kdybych ve škole dle možnosti vycvičen nebyl! –

V 9. roku věku mého byl sem s mým otcem a p. učitelem na Radošti po nejprv. Nikdy nezapomenou na ono velebné divadlo. Když sem se z vrchu od sv. Kříže, dolů na rozprostírající krajinu a města díval. – V 12. roku byl sem opět s nimi na pouť do Frýdku, jida tam, slyšel sem po nejprv vypravovat povídku „Quitanci“ a „Štěstí“. K první zavdaly příčinu zboženiska hradu H...¹⁰ podle něhož sme šli, a k druhé dozrávajicí osení polní. –

Dvanáctý rok věku mého dochodil. Tatiček starostliv jsa o mé budoucí životy, přemýšlál, čím bych se měl učit? – Já bych byl nejradši študýrovál, aneb maleřem se učil; na první byl by tatiček milerád zvolil, ale finance bránily – a na druhé on zase chuti neměl. Konečně bylo ustanoveno, že se budu posamentýrem učit. Tehdáž to řemeslo v okolí našem bylo na slovo vzaté. – Já sem na to dokonca chuti neměl; ale poněvadž tatiček za dobré to uznával, vůli svou jeho vůli sem podrobil. Mistr byl vyhledan a já sem k němu vstoupil (v Rožnově) na šest let do učení. Měl sem se u něho dobře, o krom délky šesti roků, jiného zkrácení sem neměl. –

Ve dni sváteční hrával sem v chrámu Páně na huslách. V r. 1841 na den sv. Třech Králů jida po požehnání z chóru, nešťastnou náhodou pravá noha mně uklízla – a já maje levou nohu přisednutou, asi přes pět schodů sem zklouznul. Husle mně z pod paže vypadly a smutno zabráněly, jako by mně něco smutného věštily. – Předemnou šel pán rektor a za mnou velb. pán. Bylo mně hanba, že sem tak nešikovný, abych chybu tu napravil, honem skočím na nohy, ale už sem nemohel pokročit – s pomoci druhých sotva sem do školy došel. Tatiček jsa ještě v kostele, jak se to dověděl, honem přišel do školy a jsa v takých věcech zkušený, jenom pečoval, abych se domů co najspeš dostal. Jak se lid z kostela hrmul, jednou rukou podpírajíc se o ruku otcovu a druhou

Roubená radnice na rohu rožnovského náměstí, akvarel Václava Bartoše, 1901, ze sbírek Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně

o vypůjčenou palicu (hůl) bolestně sem šel domů. Potkál nás mladík, přítel M.... M...., místo palice vyměnil sem jeho ruku za podporu. On ale vida, že mě tá chůza pořád bolestnější přichodí, vzal mně na ruky a zanesel domů, mysle, že mám pravou nohu polámanou, protož na pravéj ruce mně nésel; a poněvadž spěšně kráčil, tak dycky svým kolenem do méj polámanej nohy drcál, a mně se zdálo, že se od bolesti pomínu. Až přijda domů, teprv poznal, v jakém byl omýle. – Ještě ten den byla noha napravená a za 4 týdně sem mohel o čeganě chodit. Tatiček mně radil, abych ještě 14 dní doma zustál. Já ale vida, že se nad tým mistr mrzí, do práce sem vstoupil, a poněvadž noha byla ještě slabá, tak sem ju zmoheł – a na to následovala chromota. – Z počátku sem se těšil, že tá chromota, jak noha zdůří, pomine, ale chyba lavky! Čím dá, tým věc ji přibývalo, až sem byl konečně přinucen o čeganě chodit.

Těšivál sem se, že jak pujdu do vandru, navštívím Velehrad, Holomouc, Brno, Prahu. Šest roků mého učení došlo. Stana se tovaryšem postoupil sem o stupeň výš, a mé zdraví poskočilo o kolék niž, na vander sem nyní ani pomyslet nemohel. Konečně byl sem přinucen řemesla nechat. Tuť teprv mé největší vyrazení v knihách sem nalezál. Nebyl sem já nikdy nepřítel čtení, neboť u nás v neděli v Postyli a zvláště za dlouhých večerů zimních i v jiných nábožných knihách se čtávalo; ale mně nyní byly knihy velikou útěchou. Nejsa dostatečný potřebných knih si zaoptařit u velb. p. Františka Fikra a jiných p. dobrodinců téj přízně jsem získál, že mně ochotně na požádání knihy k přečtení poščávali. A tou cestou seznámil jsem se s některými spisy Šmidových, Nurice, Pečírky, Dědictví sv. Jánského, Květy, Včelu a některé jiné. A tak mně aspoň duševně nahrazeno, čeho sem očitě spatřit nemohel, proto se knihy staly mými miláčky, kdežto na neviné husle ani zříť sem nemohel. Ó, jak toho lituju, že sem se v hrání na huslách dálej necvičil!

V tem časy knihy pro chudobné školáky určene byly docela roztrhané, nových nebylo a ty staré nestály za to, aby se řádnému knihařovi zpravit daly. Při příležitosti poukázal pán učitel na mňa, že bych se s takovými věcmi slušně zabývat mohel. Načež mu velb. p. František Fikr povídal, že on trochu knihařství rozumí, aby mňa k němu poslal, že on mně to ukáže. Tak se stalo, a od téj doby se spravováním knih sem se obíral, a tak některý groš vydělal.

V r. 1846 otec se těžce roznemohel. O jaká bolest srdce mé svírala! Já sám se si nemohel dat rady – a tu ještě mimo mňa patero malých dítek, mých spolu bratrů a sester! Byla to na začátku podzimku. Noc byla jasná a teplá, maměnka chvilku spála, protož sem já bděl u loža jeho. Otec trpěl hrozně bolestí; toho byl důkaz chladný pot na jeho čele. Na tou úzkost, kterou sem vtedy cítil, nikdá nezapomenu. Že nás tatiček odemře, bál sem se velice, neboť znal sem následky, kterýchž sirotkům v větší neb menší míře a okoličnostech za podíl byvá – a k tomu mé bídné zdraví! – Z tých myšlenek vytrhnul mňa hlásný, pískál 12. hodinu, jak odpískál začal zpívat. Já otevřu okno, a poslouchál:

„Tys utočiště naše zajistě,
Tys zdraví v nemoci,
Tys síla v pomoci,
opatnost Božská!

Ty ruku v pádu kladeš pod hlavu,
abys pád neškodil,
komu se přihodil
opatnost božská!“

Já sem tu písničku slyšel kolikrát zpívat a nebylo nic – ale slyša ju nyní od ponocného zpívat, to na meho úzkosti zklíčeného ducha hrozně účinkovalo. Jako kdyby cent ze mňa spadnul, tak mně odlehlo. Nabyl sem doufání, že nás Pán Buch neopustí. O čemž sem se později přesvědčil, neboť otec zase ozdravěl.

Nastál r. 1848, podivné noviny jedna druhou stihaly. Já bych byl též rád něco nového věděl, ale sem se bál opovážit někoho prosit, aby mně noviny poščál. – Co má oslýchavost bránila, k temu mně knih vázání dopomohlo. Po roku dostál sem mnohé časopisy vázat a při téj příležitosti sem jich aji spřečnul, a tak seznámil jsem se s udalostmi nejen roku toho, ale i

s následujících. – Nejradši sem čtával v novinách články pod nápisem „literatura“, tam sem se seznámil s názvy rozličných tehdejších v nově vyšlých knich, kteréž mnohé z nich ani do smrti vidět nebudu.

Roku 1851 dne 1^{ho} ledna šel sem na ranní mši svatou. V cestě, poněvadž byl úzký chodník, zavadila do mňa mimo jdoucí ženská, já sem se vyškobrtil – a zas levou nohu, v tom samém místě, co první krát, polámál. Můj kamarád M.... F.... mňa domů donesl. Nohu sme nechali napravit, ale běda! Dostál sem do ní štípání. Po tři dni a noci v ní lomoždilo, až nohu docela v nic uvedlo, tak byla slabá, ani sem pokročit nemohel. Na můj svátek, na sv. Jozefa, přinesel mně stolař berlu. Ach smutné to vázání! – bolestně sem na ňu hleděl! – a tak s velkou bídou až 16. května sem se do chrámu Páně dostál.

Těšil sem se, že zabýváním se spravováním knih, jak se v tem věc vycvičím, a lepších k tomu nástrojů si zjednám, že si předc některý groš vydělám, ale i to mňa ošidilo. Dostál se k nám knihařský mistr, nyní sem patrně viděl, že je mé vynasazení márné. Nechal sem knihařství učenímu knihařovi, a dal sem se soukat bavlnu na fajfy, malý to výdělek, ode 2 fajfy groš w.w. a s velkým namáháním, sotvá jich jeden za dvě hodiny usouče, kdežto si před tím musí tou bavlnu vymáchat, oškorbit a usušit, ale chvála Pánu Bohu z toho.

Dne 7. října 1853 přijal sem svátost svatého břimování.

Jak dříve řečeno, čtení bylo mně milou zábalvou, a když jsem něco takého přečnul, co mou pozornost zajímalo, tak sem sy to opsál. Kolikrát sem se pokusil napsat „dějiny našeho městečka“, ale kdež sem měl nabrat k sestavení toho díla dostatečných zpráv?! Já bidák nesměl sem se opovážit prosit o přístup do archivu. – Vřak ale v r. 1853 poštětilo se mně, jaks taks sestavit „Paběrky z dějů městečka Rožnova“ a právě v tem časi dověděl sem se, že velb. p. Beneš Method Kulda jsa v Rožnově na žinčici „pohádky a pověsti“ sbírá. Slyša to zahorel sem túhou, kdybych se v díle tom zúčastnit mohel! Ale jak? řečník nejsem – a psat a psat, znaje mě v učení nedostatky, tež sem se oslýchál. Vřak ale když sem k tomu od mých přátelů ponukan byl, tak nech to vypadne hore neb dolů, poslal sem velb. pánu Kuldovi právě dohotovené „Paběrky z dějů městečka Rožnova“ na ukážku s tým doložením,

Žingorův dům, hovorově nazývaný Žingorka, na rožnovském náměstí, akvarel Václava Bartoše, 1901, ze sbírek Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně

jestli za dobré, a mně k tomu schopného uzná, že mu ochotně rád při oném zbirání pomocným budu. – Potom na třetí den byl sem skrz návštěvou velb. p. Beneš M. Kuldy a Vysokorodého p. hraběte Bedřicha S. Taroucy poctěn, i také k sbírání „pohádek a pověstí“ vybidnutý. O téj doby máje po chvíli, aneb chtěja zapúdit' trudné myšlenky – sepisováním podobných věcí se zabývám. –

V nedělní a sváteční dni, a zvláště za dlouhých večerů zimních, scházivali se k nám sousedí na besedy, obyčejně nejprv se něco přečtlo, a pak co kdo věděl aneb zkusil, vypravoval, a to mně zavdalo příčinu k sbírkám, „Zpomínky z besed.“

Uváděje si na mysl minulý běh života mého, a přitom nahledna do svědomí svého, jináč řečť nemožu, nežli: Dobře o Pane! že jsi mně ponižil, neboť hříchové moji jsou příčina bíd a strasti na mně doléhajících. Hříchů mladosti a nevědomosti mých nevzpomínej Pane, ale smiluj se nade mnou podle velikého milosrdenství Tvého.

*upřímný slova a dílek:
Josef R. O. Kramoliš*

POZNÁMKY

1) Více podrobností o Kuldově pobytu v Rožnově lze nalézt ve dvou studiích: Vávra, I.: *Pobyt B. M. Kuldy ve světle jeho zápisníku*. Valašsko 3, 1953, č. 1 – 4, s. 47 – 50, Drápala, D.: *Deníkové zápisy Beneše Methoda Kuldy z jeho rožnovského pobytu*. In: *Aktivity duchovních na poli vědy a kultury*. Rožnov pod Radhoštěm 2003, s. 22 – 32.

2) Korigovat tak musíme některá dosavadní tvrzení, že se Kulda ubytoval hned od počátku svého prvního rožnovského pobytu v domě rodiny Kramolišovy.

3) Rukopis je uložen ve fondech Moravského zemského archivu (J. L. O. Kramoliš: *Paběrky z dějů městečka Rožnova*, fond G11 – Sběrka rukopisů Františkova musea, inventární číslo 92, signatura 79), edičně byly zpracovány a vydány v roce 2007 (Kramoliš, J. L. O.: *Paběrky z dějů městečka Rožnova*. Rožnov pod Radhoštěm 2007, 64 s.; k vydání připravil D. Drápala). Další aktivity tohoto rožnovského kronikáře připomněla v rámci vědecké konference *Staré pamětnosti se zapisují* (Rožnov pod Radhoštěm, 3. a 4. října 2007) ve svém příspěvku Josef Ondřej Lucian Kramoliš Mgr. Jana Tichá.

4) Spoluprací obou mužů se podrobněji zabývala Tichá, J.: *Prodává se za 15 krycarů na stříbře. Přínos Josefa Luciana Ondřeje Kramoliše pro Kuldovy sběry*. In: *Aktivity duchovních na poli vědy a kultury*. Rožnov pod Radhoštěm 2003, s. 35 – 38.

5) Pozůstalost Beneše Methoda Kuldy, Muzeum v Ivančicích, inventární čísla KIII/2-12.

6) Pozůstalost Beneše Methoda Kuldy, Muzeum v Ivančicích, inventární čísla KIII/4.

7) Kramoliš, J. L. O.: *Zpomínky z besed*. Národní vyprávěny z okolí Rožnovského. Brno 1858.

8) Informace v ní obsažené později využívali pro životopisné medailony další autoři: Kramoliš, Č.: *Rožnovští kronikáři*. Naše Valašsko 4, 1937 – 1938, č. 3, s. 124 – 128, 202 – 203; Slavík, B.: *Pisemnictví na moravském Valašsku*. Olomouc 1947; Kulišťák, M.: *Valašští písmáci a sběratelé*. Rožnovský zpravodaj 1966, duben, s. 4 – 5. V roce 2003 se podařilo autorovi této studie nalézt originální rukopis autobiografie Josefa Luciana Ondřeje Kramoliše v pozůstalosti P. Beneše Methoda Kuldy, kterou dnes spravuje muzeum v Ivančicích.

9) Ediční zpracování se řídilo pravidly uvedenými v práci: Štoviček, I. a kol.: *Zásady novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*. Praha 2002; při zpracování se přihlíželo k specifickým rysům Kramolišova textu, byly zachovány některé jeho zvláštnosti, dialektismy, kvantita samohlásek apod.

10) Miněnyh, trosky hradu Hukvaldy.

Košíkáři před objektem košíkářské školy v Rožnově, 1897

Produkce rožnovské košíkářské školy a dílny¹

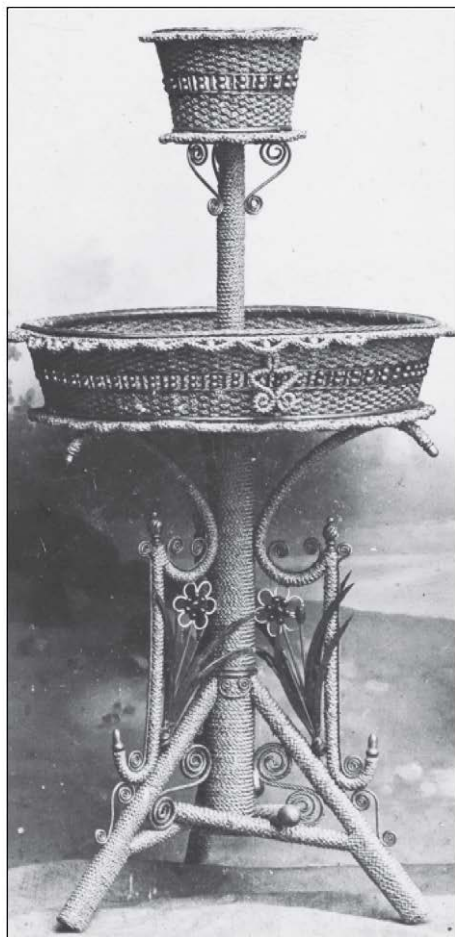
Daniel Drápala

Převratné společenské a hospodářské procesy, které v průběhu 19. století zasáhly evropský kontinent, se v závěru tohoto století začaly promítat i do života v horskému regionu východní Moravy. Zvláště tradiční rukodělná výroba začala pozvolna ztrácet své dosavadní postavení a mnohdy již nestačila po stránce technologické, kvalitativní i cenové konkurovat novým průmyslovým odvětvím. Jedno z východisek ze svízelné situace spočívalo ve vybudování kvalitního odborného školství, které by navázalo na lokální výrobní tradice, zároveň by však mohlo zužitkovat všechny dostupné moderní trendy a podněty. Oborem, jemuž tato podpora mohla napomoci, se mimo jiné stalo také košíkářství. Ostatně proutí (nejvíce vrbové, ale i březové) na Valašsku náleželo k tradičním materiálům zužitkovávaným v největší míře především domáckými výrobci.²

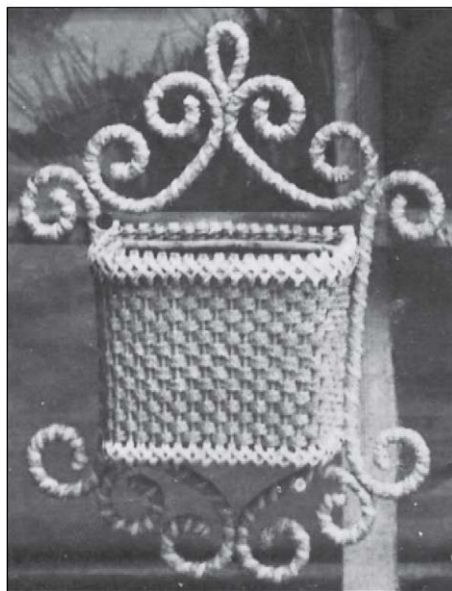
Místem, kde se původní myšlenka odborné košíkářské školy úspěšně realizovala, byl také východomoravský Rožnov. První pokusy o zřízení tohoto typu vzdělávacího zařízení se zde váží již k roku 1881. Iniciátoři byli tehdy vedeni přesvědčením o jeho příznivém vlivu na rozvoj rukodělné práce v chudém a neúrodném horském regionu. Vídeňské ministerstvo však vyslovilo svůj souhlas se založením (tehdy vlastně nestátní soukromé školy) teprve v roce 1891. Přestože obdobné školy působily i ve Valašském Meziříčí a Vsetíně, rožnovská soustředila hned od počátku poměrně početný okruh zájemců o výuku³. Renomé školy bylo dokonce natolik vysoké, že byl v roce 1914 povolán z Rožnova p. R. do dnes nejznámějšího střediska moravského košíkářství Morkovic tehdejší dílovedoucí učitel Bohuš Kramoliš, aby zde vedl 1. odborný mistrovský košíkářský kurz. Účastnilo se jej nakonec celkem 21 košíkářů z Morkovic a Slížan.

Samotné počátky školy byly ovšem svízelné. Vznikla ze soukromé iniciativy, postátnění (a tím i trvalé finanční dotace) se jí dostalo až v roce 1910. Scházely prostory k výuce i vlastní zásobárna proutí – vrboviště. Mezi pedagogy se zpočátku uplatnilo několik polských košíkářů. Brzy se však ukázalo, že i přes rozvinutou košíkářskou výrobu v Polsku bude vhodnější využívat z hlediska organizačního a obyvatelského místní učitele.

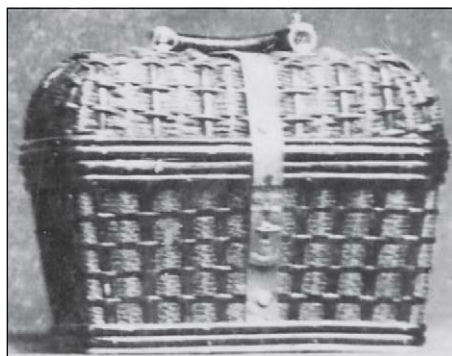
Sortiment výrobků rožnovské košíkářské školy a dílny byl nebývale široký a dařilo se jej průběžně doplňovat a inovovat. V produkci se odráželo nejen dobové estetické citění, ale i soudobé módní trendy, které přispívaly ke vzniku nových tvarů i vzorů výpletů a dalším estetizujícím finesám. Zvláště na počátku 20. století byla část produkce ovlivněna secesním dekorativismem, jenž nechával vzniknout výrobkům mnohdy až bizarních tvarů. Každému obohacení vzorů pochopitelně předcházela kresebný návrh realizovaný posléze vzorkařem. Osvědčil-li se z hlediska technologického,

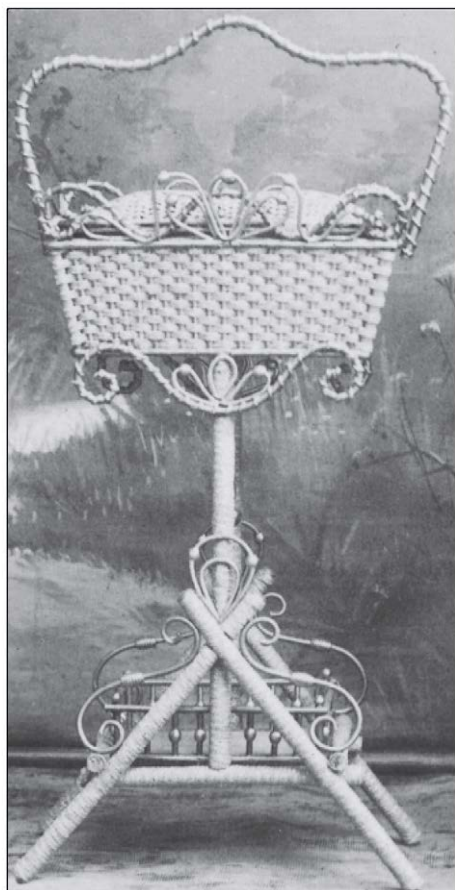
Květinový stolec, přelom 19. a 20. století

Závěsný košíček, přelom 19. a 20. století

Nákupní košík, přelom 19. a 20. století

Košík na šicí potřeby, přelom 19. a 20. století

Koš papírák, přelom 19. a 20. století

tvarového – případně dle prvního ohlasu mezi zákazníky, bylo možné pokračovat ve výrobě ve větších sériích. Vzorčky pak sloužily jako předlohy pro jednotlivé výrobce.

Předností školy byl i ten fakt, že s ní absolventi zůstávali provázáni také po ukončení vzdělávacích kurzů. Se školou bylo totiž organizačně spojeno družstvo, které zaštiťovalo práci desítek domáckých výrobců (největšího rozmachu dosáhla výroba v letech 1898 – 1905, kdy zaměstnávalo na celém Valašsku na 150 lidí). Staralo se o dostatečný přísun materiálu, který získávalo jednak z domácích vrbovišť, jednak importem z Polska, Slovenska i Chorvatska.

Také o odbytu se zčásti postaralo košíkářské družstvo. Mezi zákazníky nalezneme individuální zájemce stejně jako velkoobchodatele a překupníky – a když nebylo zbylí, přišla řada i na přímý prodej na trzích a jarmácích. Ne vždy se ale dařilo plynule udávat veškerou produkci školy a spolupracujících domáckých výrobců. V průběhu existence se rožnovští košíkáři museli několikrát potýkat s odbytovými problémy.

Většinu sortimentu košíkářů spjatých s rožnovskou košíkářskou školou a dílnou můžeme dnes poznat prostřednictvím dochovaných fotografických tabulí vybraných souborů výrobků. Nejstarší z nich vznikly již na počátku 90. let 19. století a představují kolekci proutěných kufrů z dodávky pro vídeňské zákazníky, zbývající fotografie jsou o něco mladší – z přelomu 19. a 20. století.

Velký soubor hotovených předmětů vycházel z tradičních tvarů, užívaných ve venkovských i městských domácnostech a hospodářstvích po několik generací, jiné se začaly vyrábět až na sklonku 19. století jako ohlas moderních trendů v domácím inventáři (šicí stojany, palmáky, květinové stolky, nákupní košíky – zvl. tzv. *nedělníčky*, podnosy, rámy, cestovní koše, držáky na noviny, notové stojany, klepače na koberce i šaty, koše *papíráky*, kazety a různé závěsné dekorativní košíky atd.). Svou oblibu si získaly i větší či netypické kusy – zahradní nábytek, kočárky, květinové stolky, nábytek pro panenky apod.

Zajímavá skupina produktů vznikala v jedné z odbytových krizí. Výrobci se tehdy snažili nalézt nové způsoby využití přírodních materiálů. Pozornost tvůrců předloh upoutaly vedle slámy a rákosu také tenké kmínky, křiviny a větve, z nichž byly splétáním a různým propojováním zhotovovány např. stojany na květiny, rámy k zrcadlům, stolky a židle, zábradlí do zahradních altánků a řada dalších výrobků. Jak dokládají pamětníci: „...lidem se to líbilo, ... ono dřevo bylo natírané různými barvami a někdy zůstávalo přírodní. Různé hrče a křiviny byly pak natírány jinou barvou a pruhované a vypalované jako břízy a byly od pravých bříz téměř nerozeznání. Na deskách stůlů byly malíři zhotovovány různé ovoce a květiny.“ I přes tyto chabé pokusy o inovaci sortimentu zůstaly přece jen i nadále základem nabídky předmětů zhotovované z loupaného proutě.

V roce 1920 došlo v důsledku ministerského rozhodnutí k přenesení košíkářské školy a dílny do slovenského Dolného Kubína, kam odešel na několik let i dosavadní dílovedoucí učitel Bohuš Kramoliš. Přestože na Rožnovsku zůstalo několik desítek domáckých výrobců, ztráta zázemí a organizačního zajištění pro přísun mate-

riálu i odbyt zapříčinila, že tato oblast rukodělné práce pozvolna upadala. Po zbývající část 20. století přežívala především ve zjednodušené podobě domácího využití neloupaného proutí pro hospodářský a běžný provozní inventář.

PRAMENY A LITERATURA

Státní okresní archiv ve Vsetíně, Archiv města Rožnov, *Žádost o zřízení odborné školy košíkářské a řezbářské 1881*, inventární číslo 637, karton 23.

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm – archiv, *Obrazové materiály ke košíkářské škole a dílně v Rožnově pod Radhoštěm*, inventární číslo A 40850/1 – 51; A 40851/1 – 15.

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm – archiv, *Fotografický katalog výrobků košíkářské školy v Rožnově pod Radhoštěm*, inventární čísla A 40852 – A 40854, A 40860, A 40871, A 40880.

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm – archiv, *Částečný popis života Bohuše Kramoliše, t. č. v Rožnově p. R.* Rukopis.

Drápala, D.: *Soubor fotografických tabulí výrobků košíkářské školy a dílny v Rožnově pod Radhoštěm*. Muzeum vivum. Sborník Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm 1, 2005, s. 154 – 156.

Drápala, D.: *Košíkářská škola a dílna v Rožnově pod Radhoštěm*. Národopisná revue XVII, č. 2, 2007, s. 106 – 109.

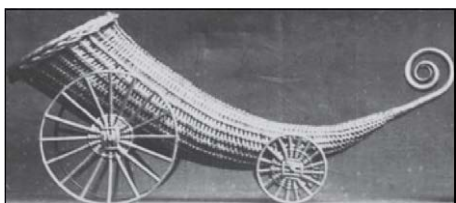
POZNÁMKY

1) Příspěvek je výstupem grantového projektu Odboru regionální a národnostní kultury Ministerstva kultury ČR *Tradice řemeslné a rukodělné výroby na Valašsku a Těšínsku – identifikace, dokumentace, prezentace* (identifikační kód DB06PO1RNK001) realizovaného Valašským muzeem v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm v rámci programu VaV.

2) Srov. např. Pavlišťík, K.: *Dřevo, proutí, sláma*. Zlín 2005; také Drápala, D.: *...ani ta metla nedala hladem umřít...*, Rožnov pod Radhoštěm – Zubří 2005.

3) Možná to byla existence valašskomeziříčské dřevařské a košíkářské školy, která zapříčinila zdlouhavé jednání o zřízení rožnovské košíkářské školy. Pádným argumentem pro její zřízení právě v Rožnově byla jednak přirozená spádovost okolních horských obcí, jejichž obyvatelé by měli komplikace s docházením na výuku do vzdáleného Valašského Meziříčí, jednak i čilý lázeňský ruch v Rožnově, který mohl přispět k odbytu zdejší produkce. – Státní okresní archiv Vsetín, Archiv města Rožnov, *Žádost o zřízení odborné školy košíkářské a řezbářské 1881*, inventární číslo 637, karton 23.

Všechny fotografie k článku archiv Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

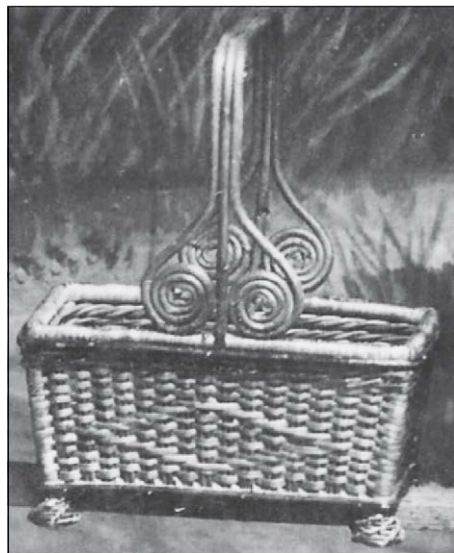
Roh hojnosti, přelom 19. a 20. století

Tabule fotografického katalogu s nabídkou cestovních košů, přelom 19. a 20. století

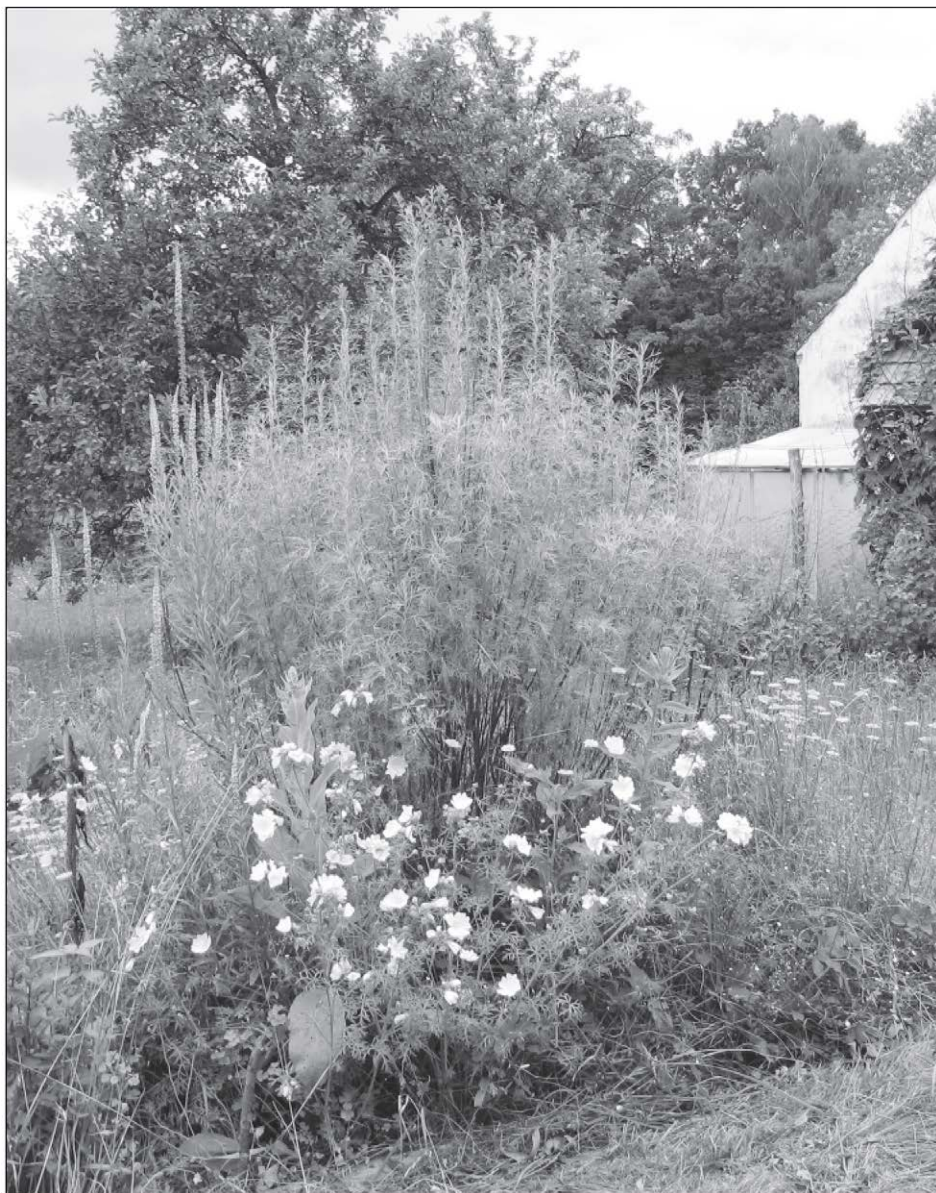
Rámečky z proutí, přelom 19. a 20. století

Košíček, přelom 19. a 20. století

Stůl s komponenty z březových větví a křivin, počátek 20. století

V lůně valašské krajiny, kolem stavení, rostl dřívce hojně v zahrádkách boží dřevce neboli dřevíněk. Vzrostlý brotanový keř na biozahrádce

Boží dřívce jako pomocník valašských napravjačů

Petr Dostálek

Ve vlastivědné revui Valašsko z května 2006 jsme v rámci pátrání po přeživších krajových odrůdách, kterým se zabývá o. p. s. Gengel, vyzvali v článku „Roste u Vás ještě boží dřívce?“ čtenáře k hledání významné staré valašské léčivky - božího dřívce. Na článek rychle reagoval pan S. Kazmír ze Vsetína, který nám zaslal nejprve pěkný „pamětnický“ dopis, v němž o božím dřívci podává cenné informace, a následně i riziky této léčivé rostliny.

Podívejme se na boží dřívce podrobněji, jakou roli kdysi tato rostlina hrála, jak se na Valašsku využívala v minulosti a jakým způsobem nám může posloužit i dnes.

S laskavým svolením pana Kazmíře ocitujeme také z jeho listu, neboť velmi výstižně přibližuje zejména jeho někdejší praktické nasazení.

Z rodiny pelyňků

Boží dřívce, botanicky pelyněk brotan (*Artemisia abrotanum*) patří do početné rodiny pelyňků, ze které člověk po staletí využíval řadu druhů. Z planých např. obecně rozšířený pelyněk čer-

nobýl, jenž byl v lidovém podání účinný proti čarodějnicím a zlým duchům, z pěstovaných např. pelyněk pravý (např. na žaludeční problémy, součást likérů včetně proslulého absintu apod.). Oproti známějšímu pelyňku pravému má brotan listy

nitkovitě čárkovité, také jeho chuť je odlišná. Pelyněk brotan je vytrvalý keřík se zdřevnatělými větvíčkami dorůstající do výše 1-2 m. Od zdřevnatělých částí pochází pravděpodobně také část jeho lidového pojmenování, tedy označení dřívce. Přívlastek boží ukazuje asi na jeho sílu a léčivou moc. Používaly se nebo používají také podobná označení - například boží dřívko, boží dřívco, boží dřevce, boží dřevco, boží dřevco, dřevíněk apod.

...léčivější než heřmánek

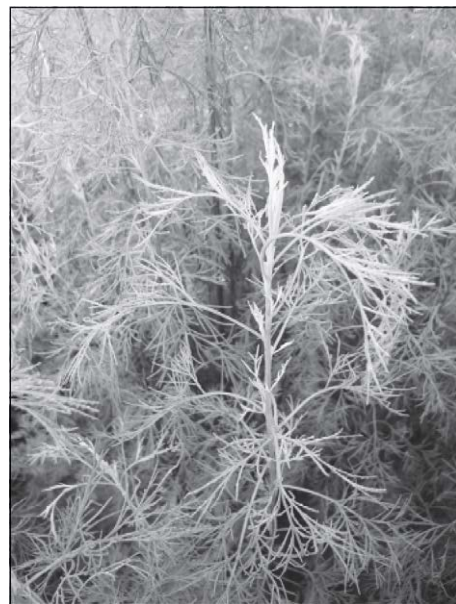
V řadě regionů, například i na Slovácku, patřil brotan mezi významné a vysoce ceněné léčivky. Zaznamenáno je používání odvaru z brotanu na léčení a regeneraci ran a údajně „je léčivější než heřmánek“. Byl nasazován i k podpoře trávení, proti střevním parazitům a dále coby močopudný a potopudný prostředek. Léčivé působení božího dřívce zná především lidová medicína. Oficiální farmakologie se jeho účinky příliš nezabývá - i když je třeba vyzkoumáno, že rostlina obsahuje alkaloidy abrotanin a abrotin účinkující podobně jako chinin. Tedy proti horečce, ale i antisepticky a na srdeční sval. Podstatnou složkou brotanu je etherický olej, který mu propůjčuje jeho intenzivní a silnou vůni.

Staré herbáře o brotanu píší, že je-li boží dřevce spálen a rozetřeno s olejem, obnovuje růst vlasů u holohlavých lidí nebo že „kouř z této rostliny dobře voní a vyhání z domu hady“. V historii byl též znám jako vonná součást věnečků o Božím těle a uvést lze též pověru, že mnutím brotanu mezi prsty se přivábí milovaná bytost. Boží dřívce se vkládalo spolu s kopretinou řimbabou do první koupele děvčátek, aby děvčata chlapcům voněla a byla jim vzácná...

Kdysi na Valašsku hojná rostlina

Jeho rozšíření bylo dříve v oblasti Valašska hojně, jak o tom svědčí i slova pana Kazmíře ze zasláního dopisu, z něhož přímo ocitujeme:

„Tento keřík byl u nás na Valašsku rostlinou velmi rozšířenou. Ještě před padesáti lety, na sklonku války, kdy žily naše babičky, a nemusely to být přímo baby kořenářky, kdy se ještě v hojně míře užívalo v lidovém léčitelství různých bylin,

Mladé výhonky brotanu lze využít v domácnosti jako koření k tučným masům.

Mrazem ojiněná větvička brotanu v zimě

pěstovaly se tyto keřky někde v rohu každé zahrádky před okny dřevěných valašských chaloupek. Dnes už však tuto rostlinu v moderně upravených zahrádkách zděných domků, kterými byly tyto dřevěnice nahrazeny, byste hledali marně. Není to rostlina nijak vábná, spíše nepěkná a její léčebné schopnosti byly nahrazeny pilulkami a injekcemi. Mladší generace téměř nic o „božím dřívci“ neví, ani jak vypadalo, ani na co se používalo“.

Jak dále list pokračuje, ukazuje se, že jeho pisatel není jen pamětníkem, ale vzácnou bylinu se mu podařilo i zachovat. To je dnes již spíše velká a šťastná náhoda. Jedním z předpokladů je, že se zde jedná o rostlinu vytrvalou, která může růst po řadu let, ba i desetiletí, na jednom místě, aniž by zašla nebo zmizela. Nejtypičtějším příkladem jsou krajové odrůdy ovocných stromů, které přezívají snad nejdéle, často bez jakékoliv péče.

Je to zásadní rozdíl od jednoletých či dvouletých druhů krajových odrůd množených osivem - například zelenin nebo obilovin. U nich totiž při běžném skladování ztratí semena, která nejsou znovu vysévána a přepěstována, zpravidla klíčivost již po několika letech. Odrůda je pak nenávratně ztracena.

...moje babička ho ještě pěstovala

Pisatelovy řádky ale pokračují:

„Protože patřím do kategorie gerontů a moje babička ho ještě pěstovala, jakési matné povědomí o něm ještě mám. Dokonce dvě rostlinky, sice už ve velmi bidném stavu, protože je dobře neošetřuji, nemám pro ně použití, bych možná na své zahrádce ještě našel. Pokusím se Vám jeden keříček poslat poštou, i když je to v nevhodném vegetačním období. Budete si s tím muset poradit.“

Dvě rostliny brotanu přišly asi za tři dny po dopisu, počátkem června 2006. Boží dřevce byl pečlivě zabalený i s obalem z hlíny, přesněji pravého těžkého valašského jílu na kořenech. Dokonce se v půdě u kořenů čile kroutila živá žížala, která tak ukazovala, že i ona přežila cestu poštou z Valašska do jižních Čech bez úhony.

Boží dřívce, jak patrně z dopisu, patří k „babičkovským rostlinám“, které jsme zdědili po předcích. V nich je skryta důležitá generační kontinuita

s minulostí, podobně jako třeba je tomu při vyprávění pohádek, předávání kuchářských receptů, lidových písní a podobně.

Jak pracoval valašský napravjač

Podívejme se nyní, do třetice slovy dopisu, na to, jak na Valašsku boží dřívce lidé kdysi využívali:

„Na podzim se výhonky ostříhaly, svázaly do svazečků a daly na půdu k usušení. Tam byla tato léčivka uložena k případnému použití. Dalším rokem se nasušily nové, staré se spálily. Při aplikaci se ze suché větvičky otřely listy, ty se roztloukly v moždíři a tento prášek smíchal s naškrabaným špekem, čímž vznikla jakási mast. Připravovala se pokaždé čerstvá. Užívala se na namoženiny, naraženiny (modřiny), ale hlavně na léčení zlomenin. S nimi se nechodilo k lékaři, ale k „napravjačovi“ - vojenskému vysloužilci, který sloužil v armádě u sanity a se zlomeninami či vykloubeninami si hravě, ale zejména zdarma poradil. Zlomeninu srovnal, namazal popsanou mastí, zabezpečil dlahami, pevně svázal a ostatní nechal „na vůli Boží“. Jak ostatně tato léčba probíhala, můžete poznat z krátké ukázky z knihy 350 let Halenkova:

Zas budú mňeť strýc Jančíkovi, napravjač z Hroznkova, prácu. Že štyře chlapi strýca Michalového přilehnú, aby sebú necasnovál, a strýc Jančíkovi, vřešč, nevřešč, kosti pjeķne zrovnajú, nohu obložijá božím dřívcom ze špekem, oľachuju, přiložijá deščky a stáhnú dohromady. Za mēsic budú strýc skákať jak jeleň. A leští aj noha zostane trošku nakřivo, toš tam je teho! Ešče je to dycky lepši než íť do špitála. Lebo doctoři ti enem řezat. Uspijá ťa, probeřeš sa a noha pryč. Doctorem je lepši sa vyhnúť zďaleka. Ale šak ešče horši je, dyš už nekerého drvařa odvezú na saňoch, přikrytého četínú...“

Tolik autorův citát z literatury psaný v jadrném nářečí starých Valachů. „Napravjači“, jak vidno, pracovali jen za pomoci svých šikovných rukou a čistě přírodních léčebných materiálů. Boží dřívce se špekem pomáhalo zhojit i tak těžkou zdravotní újmu, jakou byla zlomenina. Lékařská péče byla velmi drahá, mnohdy těžko dostupná, a také vůči ní panovala mezi prostými lidmi značná nedůvěra.

Než doba se změnila. V dnešním čase povinného zdravotního pojištění, kdy za „doctorem“ jdeme obvykle i s mnohem menším problémem, asi tímto způsobem používat boží dřívko bude málokdo. Přesto i dnes má svůj význam.

Možnosti využití božího dřívka dnes

O nasazení dřevínku jako součásti léčivé masti na zlomeniny si už dnes asi spíše budeme jen číst. Dnes má boží dřevce určité své místo ve skanzenech či ukázkové zahradě jako příklad dřívce využívaného léčivého a v rolnických zahrádkách minulosti hojně rozšířeného rostlinného druhu (na ukázkovém záhonku by u něho mohla být třeba popiska „bylinka valašských napravjačů“).

Kromě této čestné funkce však můžeme nalézt i dnes pro božídřev další způsoby uplatnění a nové využití, aby nebyl konzervován jen jako trochu němý pomníček minulosti valašského lidového léčitelství.

Kromě léčebného působení, které by mohlo pomoci třeba u lehkých případů zdravotních potíží, můžeme doma nejsnáze vyzkoušet jeho aromatické vlastnosti jako netradičního koření. Listy bo-

žího dřívce jsou, podobně jako listy všech pelyňků, hořké. Jako koření se dají použít čerstvé nebo sušené mladé listy, a to zejména k ochucení tučného masa vepřového i skopového nebo pečené husy a kachny. Přidat ho jde též do majonéz či salátů, vždy však máme na paměti, že u koření platí pořekadlo „méně je někdy více“, a určitě to s jeho dávkováním nepřehánáme.

Pro obsah silic ho lze využít též jako přírodní repelent proti hmyzu. Zkusit lze vkládání pelyňkových větévek do šatníků, protože působí proti molům. Svým aromatickým působením poslouží jako prostředek na zmatení mravenců na biozahrádce, kde nepoužíváme chemikálie. Umístíme-li větvičky brotanu k patě keře či rostliny, kde mravenci „tahají mšice“, jeho vůně je může zmást tak, že nenajdou své cestičky...

Snadné pěstování

Pěstování brotanu je snadné a zvládne ho i začátečník. Rozmnožování je možné nejjednodušeji buď dělením starých trsů nebo řízků, které nařežeme z mladých výhonů a zapícháme na jaře šikmo do půdy (dobře zakořeňují). Aby nebyl dušen vytrvalým plevem, je dobré ho občas vyplet a okopat, případně k němu přihodit trochu zralého kompostu. Může růst i bez řezu, pokud chceme dosáhnout hustších keřků, odstříhujeme pravidelně staré větvičky a necháme zjara zčerstva obrůstat. Brotan je skromný a vytrvává na jednom místě i po dlouhou řadu let. Takže kdo chce navázat na bylinářské tradice minulosti a mít na zahrádce rostlinu starých Valachů, nechť si boží dřívce zase do své zahrádky vysadí...

LITERATURA

- Dostálek, P. Zeleniny našich (pra)babíček, Zahrádkář č. 9/2006
Dostálek, P.: Valašský dřevínek - léčivka starých napravjačů. Bio-měsíčník č. 9/2006
Dostálková, J.: osobní sdělení
Gengel o.p.s.: Babiččiny odrůdy znovu na zahrádce. (Informační tabule pro výstavu Valašský hortikomplex), Rožnov p. Radhoštěm 2004
Jarošek, K.: osobní sdělení
Jarošková, R.: osobní sdělení
Kazmír, S.: Slovník valašského nářečí, Vsetín 2001
Kazmír, S.: písemné sdělení
Kresánek, J. a kol.: Atlas léčivých rostlin a lesných plodů, Martin 1988
Niederle, L. a kol.: Moravské Slovensko, Praha 1918
Popelka, Pavel: Bylinky na Kopanicích, Bílé Karpaty 3/1996
Tomášek, J.: Lidové názvy rostlin na Gottwaldovsku. Sborník Naše Valašsko, roč. XII, 1949
Tomášek, J.: Selské zahrádky na Vizovsku. Sborník Naše Valašsko, roč. XII, 1949
Václavík, A.: Luhačovské Zálesí, Luhačovice 1930
Vlašínová, H.: ústní sdělení

Foto k článku archiv autora

Pastva ovcí tak, jak ji už neznáme, ve 30. letech 20. století v Karolince – Stanovnici
Foto archiv MRV ve Vsetíně

Zubr, kráva, ovce - jde to s přírodou s kopce?

Lukáš Spitzer

Pastevectví se stalo ihned po prvních úspěšných pokusech o domestikaci divokých zvířat nepostradatelnou součástí lidské civilizace. Bez uzardění můžeme tvrdit, že v kombinaci s rozvojem zemědělství bylo základním kamenem lidské společnosti a motorem jejího dalšího rozvoje. Přes zimní období poskytovaly pravidelné sklizně zemědělských produktů lidem základní zdroj potravin. Chov domácích zvířat měl ve srovnání s náhodnými loveckými úspěchy za úkol zajišťovat stabilní důležitou bílkovinnou část potravy. Mamutik s Kopčem z Lovců mamutů by prvním zemědělcům mohli o trudných hladových zimních večerech, kdy mohli zaujatě desítky hodin sledovat texturu stěn hornověstonických jeskyní, vyprávět své. Lidstvo bylo nakrmeno, populace rostla a zbýval čas i na vynalézání takových „zbytečností“, jako je knihtisk, žárovky nebo jaderné elektrárny. I Mamutikova družka by jistě spokojeněji žvýkala kůžu, pokud by od svého muže dostala jeskynní podlahové vytápění a ne ořezaný paroh. I když i to je jistě téma na delší vzrušené debaty.

Proměny a stabilita krajiny

Spolu se vzrůstající populací člověka se v Evropě samozřejmě měnila i tvář přírody. Lesy ustupovaly pastvinám a políčkům jako vousy břitvě. Tvář krajiny v nižších polohách se tak postupně vyvíjela od plnovousu poustevníka přes nesouvislé stmiště odrostlého teenagera, pečlivě pěstěné bradce elegána až k dokonale hladké tváři manekýna z reklamy na žiletky tak, jak je dobře vidět například na krajině v Polabí. Vše mělo však své následky, zalétlá sarančata z Egypta nacházela široce prostřený stůl v podobě tisíců hektarů bezlesí, na základě vyšší eroze z obnažených ploch vznikaly v nížinách první rozsáhlé komplexy lužních lesů, odhalené kameny a skalky se přesunovaly do zdí lidských příbytků. Zdánlivá odpověď na otázku: *Nakolik velká však byla změna krajiny, nakolik se změnilo druhové bohatství rostlin a živočichů, co tedy ten*

člověk stihl natopit? byla až do nedávné doby v zásadě jednoduchá.

Před příchodem člověka pokrýval nejen prostor České kotliny neprostupný temný hvozd a la Stuzický prales na východním Slovensku plný divé zvěře, střídavě esteticky prokládaný rozsáhlými bažinami a rašeliništi a řídce i nehostinným horským alpským kamenitým bezlesím. Pak přišel člověk. Nejdříve vyhubil zvěř, pak vykácel lesy a stvořil „krajinu kulturní“. Před člověkem tady žila lesní společenstva, druhy bezlesí se (pokud vůbec) krčily na skalách či stepičkách. Většina druhů rostlin a živočichů, kteří jsou vázaní na bezlesí a stepi, jednoduše přišli až s člověkem a nejsou tak „původní“. Bylo to ale opravdu všechno tak průzračně přímočaré?

Tu a tam skutečně šuměly bory po skalínách, v horách a podhůří tiše stály a praštelý pralesy a bažiny byly dříve mnohem běžnějšími a nebez-

pečnějšími místy, než je tomu dnes. I prapůvodnímu dennímu rozvržení činnosti člověka můžeme bez stínu nejistoty věřit. Problém je ovšem s oním temným hvozdem v nižších polohách a přítomností původních-nepůvodních druhů. Typickým příkladem jsou desítky druhů orchidejí a mnoho druhů motýlů, které jsou zhusta vázány pouze na bezlesí, lépe řečeno bezlesí dnes člověkem specificky udržovaném. Kde rostly či létali před příchodem člověka? Žili zde vůbec, pokud tady byly všude lesy? Máme vůbec chránit ono „cosí“, co do Čech v mošně přinesl jako nechtěné dítě člověk? Pokud bychom sledovali podobnou logiku, měli bychom přistoupit k ochraně i dřívě urputných, dnes však ohrožených nepůvodních plevelů (což již mnohdy děláme – koukol polní, který opravdu přišel až s člověkem, je řazen jako kriticky ohrožený v Červené knize) nebo i myši domácí, pokud by se splnilo přání takřka všech slečen a paní a myš se někdy stala vzácnou a takřka vyhubenou. Ale to jsme odběhli od tématu.

Když to nejde složitě, pojďme na to jednoduše

V roce 2000 byla publikována veskrze převratná práce, která zpochybnila existenci temného zapojeného lesa v nižších a středních polohách v Evropě (čili i na území naší vlasti). Vědci si dali 2 a 2 dohromady a poprvé dokázali věrohodně vysvětlit konflikt výsledků pylových analýz s obecně uznávanou teorií existence neprostupného hvozdů. O co šlo?

Na začátek je potřeba osvětlit, co vlastně pylové analýzy jsou. Pylové analýzy jsou speciálním nástrojem, kterým dokážeme odhadnout složení vegetace (stromů, keřů, bylin a travin) v dobách dávno minulých. Využívá se k tomu rozbor vzorků usazeného bahna z jezer či bažin. Pyl většiny druhů má totiž dvě obrovské výhody: 1. nesnadno podléhá rozpadu a 2. vcelku dobře lze při použití mikroskopu na základě tvaru a otměnění (alergici necht' nepláčou) identifikovat rostlinu, která ho vyprášila. Zároveň jde velice snadno určit stáří té či oné vrstvy bahna. Výsledek? Zkoumáním pylových vzorků dokážeme velice přesně určit, v jaké době a jak početně rostly různé druhy rostlin.

A zde má konflikt své jádro pudla. Archeobotanikové (takto se nazývají vědci používající pylové analýzy jako jeden ze svých hlavních nástrojů) zjistili, že v době příchodu člověka do střední Evropy a vzniku prvního zemědělství dominovaly našim lesům v nižších polohách duby a lísky. Záležitost vskutku nesnadno vysvětlitelná a v zásadním rozporu s teorií zapojeného lesa. Lísky v lese neroste a dub, jak je dobře známo všem lesníkům, v lese nesnadno zmlazuje či nezmlazuje vůbec. Výsledkem snahy o vysvětlení v souladu s uznávanou teorií temného lesa bylo popření základního moudra, že nejjednodušší vysvětlení bývá to nejpravděpodobnější, a začaly se hledat přesložitější teorie. Řešení našel až Holandán Vera, který v roce 2000 publikoval svou knihu *Grazing Ecology and Forest History (Pastevní ekologie a historie lesních porostů)*. Konstatoval prostě, že dub a lísky tehdy opravdu rostly a pylové analýzy tedy nejsou chybné, a zavedl do problému faktor, který byl dlouho zanedbáván. Upozornil na vliv pastvy a tlaku velkých divokých býložravců – např. pratura či zubra (také na Valašsku existuje obec Zubří, která svým jménem vzdává hold tomuto mohutnému zvířeti). **Lesy v nižších polohách se v našem vnímání jakoby máv-**

nutím čarovného proutku změnily z nepro-
stupných pralesů na světlé řídké lesy a lesí-
ky s bohatým keřovým podrostem a mnoha
většími či menšími propojenými světlinami –
taková středoevropská savana středoafri-
kého typu. A do takového životního prostředí už
dokážeme lehce umístit bohatou motýlí faunu či
třeba orchidejovou flóru. Ačkoli se to tedy nikdy
nezdálo pravděpodobné, tak mnohá světlomilná
zvířata a rostliny žili na našem území dlouho! Před
příchodem člověka (člověk samozřejmě se svými
chtěnými i nechtěnými soupečníky výrazně po-
zvedl bohatost biodiverzity a pomohl i k šíření stá-
vajících druhů, ale ne za vše jej můžeme vinit
a taky chválit).

Pásli ovce Valaši

Změna tváře krajiny proto nebyla tak drasti-
ká, jak se dříve vnímalo. Člověk sice oštěpem
rychle zatočil s velkými divokými býložravci coby
vítaným zpestřením jídelníčku, část z nich však
zavřel do ohrad a ochočil je na domácí zvířátka.
Efekt divočiny byl tak souběžně nahrazen kultu-
rní pastvou domácích zvířat. Z přírodního hle-
diska tedy nenastala žádná podstatná změna.
Člověk začal sice kácet stromy a kloučít lesy, pro-
stor byl však tak obrovský a tak řídko obydlený,
že docílil pouze převrácení poměru plochy lesů a
bezlesí. Navíc získané bezlesí – zpočátku pouze
pastviny, louky, tak jak je známe dnes, se přidaly
až po mnoha staletích – se velmi podobalo pů-
vodnímu pasenému bezlesí. Zvířata a rostliny
vázané na bezlesí se rádi přizpůsobili a s
neutuchajícím elánem se vrhli na osídlování no-
vých území. S postupující kolonizací se tak dostali
třeba až k nám na Valašsko.

Valašská příroda a krajina však procházela ji-
ným vývojem než krajina v nižších polohách.
Pomineme-li západní části okresu Vsetín (např.
Kelečsko, kde je doložené první osídlení oblasti),
kde se mohl vývoj ubírat výše popsaným způso-
bem, zbylé části okresu byly opravdu tvořeny
hlavně zapojenými starými lesy. Je to dáno hlav-
ně vyšší průměrnou nadmořskou výškou a cel-
kovou geomorfologií terénu. Expanze jiné, stepní
přírody do údolí Vsetínské Bečvy nutně probíhala
až po předběžné přípravě terénu lidskými aktivi-
tami. Dokud zde člověk nevykácel lesy a nestvo-
řil síť pastvin a luk (což se stalo až v 16. - 17.
století), tak zde světlomilné druhy rostlin a živoči-
chů neměly místo. Kolonizací připravená krajina

Poslední zbytek vápencových xerothermů v Tematinských vrších (Lúka nad Váhom, Slovensko). I sem se
však tlačí nálet borovic. Srpen 2007
Foto L. Spitzer

Valašska tak představovala jakousi gigantickou
houbu, která nasákla nový život z jižních a zá-
padních oblastí. Ale co je důležité, valašská kraji-
na a lidé se zachovali k populacím svých nových
synů a dcer jako dobří adoptivní rodiče a posky-
tovali jim spoustu prostoru k přežití i dalšímu vý-
voji. Bohužel rodiče zestárlí a mladí se odstěho-
vali do měst. Málokdo teď hrdě nese královskou
zástavu – pastvu a extenzivní zemědělství. Nové
praktikované současné systémy začínají onu hou-
bu víc a víc ždímat. Valašskem ochotné osvojené
druhy v průběhu několika set let, ale zahubené
v posledních dvaceti letech teď odkapávají jako
kalná voda.

Pastva (především lesní pastva) byla tedy ná-
strojem nejen pro udržení, ale i další rozšíření
desítek druhů rostlin a živočichů na nově vytvo-
řené lokality a do mnoha dosud neobývaných
oblastí. Jak to ale tak bývá, časy se začaly měnit.
První ranou byl zákaz pastvy v lesích následo-
vaný změnami ve způsobu samotného pasení –
ustájení a přeměny velkých ploch pastvin na lou-
ky. Tyto změny ještě dokázala společenstva hmy-

zu a rostlin jakžtakž vstřebat. Ubyla sice velká
část jejich životního prostoru, pořád ale bylo dost
navzájem propojených nerovnoměrně využíva-
ných obecních pastvin, záhumenků a z různých
důvodů dočasně opuštěných ploch, na kterých
mohly populace specializovaných druhů dlouho-
době přežít.

Revoluce, a to nejen ta Únorová, přišla po
roce 1948. Nikdy předtím v historii se lidstvu ne-
podařilo uskutečnit tak monstrózní změnu hospo-
daření s tak dalekosáhlými důsledky. Jedná se
samozřejmě o kolektivizaci a intenzifikaci země-
dělství. Ano, pro společnost měly tyto změny pře-
lomové a nepopíratelné výhody. Jídlo bylo mož-
no vyrobit za výrazně nižších nákladů a ve vět-
ším množství, města byla po 2. světové válce stá-
le větší a hladovější. Od té doby se počet pracov-
níků v zemědělství a jeho celková důležitost pro
ekonomiku plynule snižoval až na současných
několik málo procent (uvolněné pracovní síly se
pak mohly plně věnovat tisku reklamních letáků či
třeba práci v muzeu). Zapomeňme však na chví-
li, že jsme lidé, užíváme benefitů pramenících ze
současného zemědělství, vyznáváme rychlý ci-
vilizační pokrok, a podívejme se na věc očima
Matky Přírody.

A Matka Příroda roní slzy, každá slza je jeden
vyhubený druh rostliny či živočicha. Nikdy
v historii nebyl náš životní prostor tak uniformní,
jako je tomu dnes. Nekonečné lány polí či jetelišť
jsou těsně obemknuté jiným lidským vynálezem –
stejně hustým 30 metrů vysokým polem –
„hospodářským lesem“. Obojí má k přírodě asi
stejně daleko jako ruský sčít ke kalkulačce Casio
na solární pohon. Poslední zbytky přírody jsou
v krajině roztržštěny do miniaturních zbytků krčí-
cích se na okrajích biologické pouště, jako byste
na taneční parket rozhodli hrstku rýže. Populace
jednotlivých druhů živočichů mezi sebou už ne-
dokáží komunikovat, semena rostlin nikdy nepad-
nou na tu správnou úrodnou půdu. Druhy jsou
tak uvězněny ve svých stárnoucích unimobuň-
kách a čekají, až na ně jejich oprýskaný domeček
z jakéhokoli důvodu spadne a ony v poklidu vy-

Pastva ovcí na Valaš-
sku. Ovce jsou schop-
né vypásat i velmi str-
mé svahy a pro velký
dobytek podobně ne-
přístupná místa. Čer-
venec 2005
Foto L. Spitzer

Soumračník kruhoskvrnný (*Spialia orbifer*), typický druh kulturní krajiny v Řecku, květen 2007

Foto L. Spitzer

mřou. Takový proces je nezvratný, pokud nedojde k razantní změně.

Extenzivní pastva a další navazující aktivity v té podobě, jak je naši předkové praktikovali po mnoho staletí ba tisíciletí, se skřípěním zubů přece jen zajišťovala trvání jisté, sice modernizované přírodní rovnováhy. V porovnání s původním „předčlověčím“ stavem došlo samozřejmě k mnohým změnám, jádro však zůstalo stejné a příroda se na nové podmínky dokázala adaptovat. Jemnozrná mozaika různých typů luk, pastvin, sadů, úvalů polních cest, skalek či selských lesíků věrně simulovala bohatost původní krajiny. Na co se však příroda, jak nám ukázala v posledních několika dekádách, nedokáže adaptovat, jsou systémy praktikované dnes. V stahektarových kukuřičných polích či dohola spasených a hnojených pastvinách hovězího dobytka nenajdeme překvapivě kromě kukuřice či krav žádné jiné rostliny či živočichy.

V době internetu a mobilních telefonů už holt není pasení tří ovcí a jedné kravky na svém pozemku za chalupou dostatečně „in“. Přece jenom takové činnosti stojí čas a čas jsou peníze. Extenzivní maloplošná pastva, nezamýšlený nástroj k udržení přírodního bohatství, který dokázal po mnoho století vyrovnávat další zásahy člověka do přírody, tak začíná dostávat pořádně na frak.

Železnice – krvelačná bestie?

Útlum pastvy a tím pokles druhového bohatství přírody ale není problémem jen v České republice. Jak je tomu tedy jinde v Evropě? S tímto problémem se různou měrou potýkají či neúspěšně potýkaly všechny rozvinuté evropské státy.

V zásadě platí pravidlo bohatství = pokles biodiverzity. Západní země si svými velkými vlnami vymírání již prošly. Podíl vymřelých druhů motýlů v rovinatých zemích typu Belgie, Dánsko či Nizozemí dosahuje několika desítek procent. Šťastnější byly hlavně alpské země (Švýcarsko, které má však další jiné specifické společenské podmínky, či Rakousko), kde náročný terén nedovolil intenzifikaci zemědělství v takové míře, jako třeba v Německu či u nás. **Vědci zjistili při studiu rychlosti vymírání motýlů v různých evropských státech jednu velmi zajímavou věc – čím dříve byla vybudována a čím hustší byla železniční síť v tom daném státě, tím více do dneška vyhnulo**

denních motýlů. Samy funicí parní lokomotivy či výstavba tratí samozřejmě neměly na motýly žádný přímý vliv (podobně jako dnes nemají žádný podstatný vliv auta svištěcí na dálnicích, počet zabitých motýlů je minimální). Ukazují však na celkové bohatnutí společnosti a změny ve způsobu života. To, co nezvládly velbloudí karavany a plachetnice ve svých „dřevních“ dobách, noblesně dokázali železní oři. Železniční doprava umožnila rychlejší přepravu lidí a zboží, rychlejší výměnu informací či třeba stěhování lidí do měst – v zásadě je to takový první atletický zdatnější předskokan globalizace. Zároveň platí, že čím dřív ten či onen stát vstoupil do Evropského společenství (ať už se jmenovalo a přejmenovávalo jakkoli), tím více druhů motýlů z dnešního pohledu ztratil. Řecko je nejlepším příkladem přeměny chudého zemědělského státu na bohatý stát moderního stříhu.

Klimatizace versus klobouk a pastevecká hůl

Řecko od dob Homérových (a velice pravděpodobně ještě dříve) bylo vždy pastevecký stát plný stád ovcí a koz doprovázených pastevců a jejich ovčáckými psy. Ačkoli je tento obraz ve veřejnosti hluboce uložený, současná realita si s ním bohužel už ruku často nepodává. Pokles pastvy v Řecku dospěl už do takového stádia, že je nutno ovčí maso dokonce dovážet. Řecko v tomto směru již dávno ztratilo svou soběstačnost. Dobrým příkladem je prastará tradice obědovat skopové při příležitosti velikonočních svátků. Bez pomoci Bulharů a jejich stád ovcí by se minimálně na polovinu všech řeckých rodin tohoto tradičního pokrmu vůbec nedostalo. I tak ale můžeme Řeky za jejich sílu i přes nepříznivý vývoj držet tuto tradici obdivovat. Češi již dávno rezignovali a beránky si pečou z mouky a kvasnic (a jak to tak vypadá na trhu s hlavatými vrabci, tak se brzy budeme muset mrskat pomocí bambusových pomlázek). Na pastevectví je zde nyní pohlíženo jako na zaměstnání chudých obyvatel (či lidí starší generace, kteří doposud nezměnili svůj způsob života), často se mu například na východě Řecka stále věnují přesídlení Turci z dob řecko-tureckého konfliktu ve dvacá-

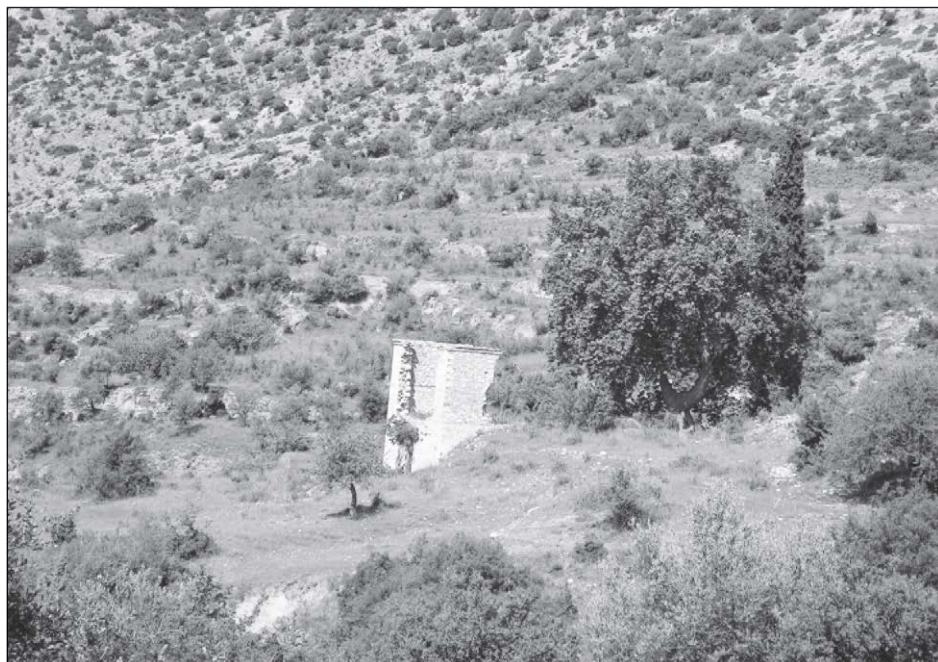
tých letech 20. století. Tito lidé žijí převážně ve velmi nepřístupných vesnicích bez jiné možnosti obživy. Je tedy nabíledni, že pokud by se objevila jakákoli jiná pracovní příležitost, i tady se této namáhavé práce rádi zřeknou a s radostí se budou věnovat „moderním“ kancelářským způsobům zajišťování svého živobytí. Tlak na využívání obrovských pastevních ploch tak v posledních dekádách postupně vyprchal. Tyto jsou pak opouštěny – výsledkem je zatažení původně otevřených ploch porostlých pouze soliterními stromy a ojedinělými křovinami souvislým neprostupným porostem pichlavých keřů a nalétnutých dřevin. Nebo jsou přímo zalesněny, přičemž preferovanými dřevinami jsou bohužel stále různé druhy borovic. Vedlejším výsledkem zalesňování jsou i katastrofální požáry na mnoha místech v Řecku, jako tomu bylo v tomto roce. Hustý neudržovaný borový les plný proschlého kletí a jehličí hoří ještě lépe než pověstná koudel u našeho pozadí.

I řecká příroda tímto velmi trpí. Dobrým příkladem je světoznámá hnízdní kolonie několika druhů supů u obce Dadia v severovýchodním Řecku. Ještě v polovině 20. století se v této oblasti páslo zhruba 30 000-40 000 kusů ovcí a koz. Populace supů velmi prosperovala, měla dostatek své potravy, kterou tehdy tvořily hlavně mřiny dobytka na pastvinách a také mrtvá zvířata přinášená nedalekou řekou Evros. V současnosti se zde pase pouze něco přes 5000 domácích zvířat. S úbytkem stád klesala i dostupnost potravy, populace supů hladověla, a tak se v 80. letech dostala na pokraj vymření. Místní ochránci přírody podporovaní například organizací WWF však naštěstí zasáhli a začali supy „krmit“ usmrčenými ovci a kozami. Supové byli zachráněni, ale co ostatní druhy rostlin a živočichů, o které se takto jednoduše postarat nedalo? Ti jsou drceni ze všech stran, zalesňováním, zarůstáním pastvin, jejich přeměnou na intenzivní pole a také zástavbou. Takže bohužel mnoho druhů motýlů, brouků či rostlin své pozice postupně vyklízí a z přírody se definitivně vytrácejí. Nic než cílená a podporovaná obnova pastvy a péče o velké plochy jalovcových pastvin je totiž zachránit nedokáže.

Zachovalá obhospodařovaná krajina tvořená pestrá směsí biotopů ve východním Řecku, duben 2007

Foto L. Spitzer

Opuštěná, rozpadající se usedlost ve středním Řecku (poblíž řeky Nestos). Pastviny jsou stále extenzivně využívány. Červen 2007 Foto L. Spitzer

Podobný scénář nyní ožívá v nových členských zemích EU v Bulharsku a Rumunsku (více méně podobně je na tom však takřka celý Balkán). Blahodárný proces bohatnutí populace zvyšuje životní úroveň, lidé se mají lépe a mohou si vybrat výrazně příjemnější cesty k zajištění své rodiny, než jakou je pastevectví. Slovenska znali cestovatelé jistě zaznamenali rapidní pokles pastvy po takřka celé ploše státu. Ty tam jsou rozsáhlé komplexy pastvin na Plešivecké planině. Na místě proslulých vápencových pastvin na Tematínských kopcích šumí bory, které ve svém voňavém jehličí skryly stovky a tisíce mrtvých keřů jalovců, smutných pomníků předchozí bohatosti rostlinných a živočišných společenstev. Stejný krátký proces proběhl ve všech původně motýlářsky vyhlášených pohorích a lokalitách.

Kdo je znalý, ten si píská

Čestnou výjimkou v celoevropském „svrhu“ je Švýcarsko. Když přejedete hranice s Německem, jako byste vkročili do jiného světa. Tato alpská země si totiž již dávno uvědomila své nejen finanční, ale i přírodní bohatství a dlouhodobě podporuje malé a střední zemědělce (což se u nás nikdy nepodařilo, navrch mají stále nové soukromé zemědělské farmy a následovníci JZD – s pravda až tolkienovskou fantazií přejmenované na ZD). Při hledání biologicky nevhodného zanedbaného kousku pole, louky či pastviny projedete ve švýcarských kantonech skoro stejně benzínu, jako při pátrání po kvalitních loukách v Česku. A motýli létají, rostliny rostou a sysli pískají. Tento téměř ideální stav je hlavně výsledkem odlišné zemědělské politiky a těsné sounáležitosti místních lidí se svými pozemky a životním prostorem. Fakt, že u nás je tomu krapet jinak, výmluvně doloží návštěva dnes apatických Sudet či jakéhokoli satelitního městečka v okruhu dvaceti kilometrů od všech větších měst. V prvním příkladě přišly do pohraničí po válce zástupy nových usedlíků, kteří zabrali uvolněné usedlosti a polnosti po odsunutých Němcích. Po sta-

letí se vyvíjející vztah lidí k půdě byl přetřán a nový za minulého režimu ani neměl šanci vzniknout. A satelitní městečka? Vždyť jsou to jen „paneláky naležato“, málokdo z jejich obyvatel se zajímá o širší prostor, než ten tlustou zdí ohraničený pozemek o rozloze dvou arů (přičemž 1,5 aru zabírá vlastní pseudobarokní stavba na klíč a zbytek je golfový trávník).

Podpora obnovy či udržení tradičního maloplošného rozrůzněného hospodaření na loukách, pastvinách, ale i v lesích a mokřadech je tedy jediný způsob, jak zajistit úspěšné přežití naší druhové bohatosti. Současné dotační programy jsou nastaveny bohužel přímo naopak. Místo aby podporovaly rozrůzněnost luk a pastvin, kde by si každý druh rostliny či živočicha našel své místo, staví tisíce hektarů luk unifikovanou péčí do jednoho šiku. Výsledkem je pak například genocida motýlů, kteří mnohdy i umírají hladu na během dvou tří dnů strojově pokosených stovkách hektarů luk. Pastva stohlavých stád dobytka rychle uvede každou pastvinu do takřka apokalyptického stavu, kde nepotkáte ani křídlo (kromě těch mušich a ovádích). Jistě, na mnoha cennějších místech zasahuje organizovaná ochrana přírody reprezentovaná Správami CHKO, Odbory životního prostředí na různých úrovních a nevládních organizací. Z celkového hlediska je to ale pouze látání horkou jehlou dlouho nepraného rozpadajícího se kroje. Pokud nefunguje bohatá mozaika malých a velkých ploch s různým hospodařením a v různém stavu, mezi kterými se populace přesunují, což extenzivní pastva zaručovala, zůstanou druhy na nějaký čas zavřeny ve svých rezervacích zamřížovaných okolními poli a lesy a nakonec se ztratí v propadlišti dějin.

Autor příspěvku (muzejní kurátor – entomolog) studoval v měsících březen – červen 2007 vazbu společenstev hmyzu na pastevní lesy ve východním Řecku v rámci systému Socrates (pod záštitou EU) na Democritos University of Thrace v Orestiadě.

Dobývá jižní Morava Valašsko?

Lukáš Spitzer

V posledních letech vyskakují pozorování výskytu na Valašsku dříve nezvyklých „hmyzích“ návštěvníků jako houby po dešti. Již ve 2. čísle Valašska – vlastivědné revue, 1999/1, str. 41 komentoval RNDr. Lubomír Brabec nový invazivní druh pavouka – křížáka pruhovaného (*Argiope bruennichi*). Ten u nás zdomácněl a dnes se jeho krásnými vosími barvami můžeme kochat takřka na každé louce. Od té doby můžeme na valašských stráních i sečených trávnících na sídlišťích potkat zástup dalších stálých hostů nejen z jižní Moravy. Nabíledni je jednoduché vysvětlení – může za to globální oteplování. Nic však není tak jednoduché.

(Tento příspěvek nemá, ačkoli to může být na první pohled nezřetelné, ambice rozebírat jednoho z momentálně největších strašáků, kterým je člověk rozumný (*Homo sapiens*) děsen ze všech stran, – globální oteplování (lidstvo má jistě potřebu neustále se něčeho obávat hluboko vepsanou ve své DNA). Skutečnost, že se klima průběžně mění, je nepopíratelný fakt. Vždy tomu tak bylo a taky i bude. V současnosti jsme však svědky mnohdy přímo hysterických výpadů ze strany zastánců, ale i popíračů lidského příspěvku ke globálním změnám klimatu a jeho důsledcích. Rozumná diskuze se bohužel v zásadě nevede, každý si rád přihřeje svou polívčičku na tomto velice populárním zpolitizovaném tématu. Přijměme tedy fakt, že se kvalita podnebí proměňuje z jakýchkoli cyklických či necyklických, antropogenních či přirozených důvodů, a věnujme se dále něco málo k jeho možným dopadům na hmyz.)

Příroda není a nikdy nebyla stabilní záležitostí. Příroda tvoří dynamický celek, který se na základě stovek a tisíců nepatrných i gigantických, vnějších i vnitřních vlivů pružně mění a přizpůsobuje. Někdy se jedná jen o drobné plastické operace,

Okáč voňavkový (*Brintesia circe*). Druh nový pro valašskou zvěřenu. Motýl žije na zarůstajících slunných stráních.

jindy je potřeba transplantovat celé orgány tohoto úžasné složitého organismu. Zvířata, která jste mohli dříve běžně potkat na své louce za humny, tam dnes sice stále mohou být, ale také mohla dezertovat na sousedovu louku. V horším případě nasedla do neviditelného transportního vlaku a odjela kdoví kam. Společenstva hmyzu, která dnes můžeme najít na valašských loukách a pastvinách, jsou mimo jiné tvořena velmi pestrými směsicí teplomilných druhů. Někteří motýli na Valašsko dorazili už před několika staletími a dodnes tvoří silné životaschopné kolonie. Jiní zde v minulosti žili, jejich populace však začaly skomírat a nakonec se z různých důvodů vytratil. Na uvolněná místa se rychle stěhují druhy pro region nové. Navrátilci z dlouho- či krátkodobého exilu pak musí, pokud chtějí uspět, o svůj obsazený původní domov svádět náložné bojy.

Člověk by si mohl myslet, že by teplomilným motýlům mohla vlna oteplování (globální změna klimatu – v našich podmínkách teplota roste a srážky klesají a jsou nerovnoměrněji rozloženy) pomoci. Přece jen, když je tepleji, tak by mělo být teplomilným zvířatům lépe. Ano, někteří dokázali využít současného oteplení a úspěšně dobývají nová území. Většina má však i jiné požadavky než průměrnou roční teplotu či celkový úhrn srážek a nedokáží tak nových podmínek využít ve svůj prospěch. A naposled může oteplování některé teplomilné druhy dokonce i zahubit.

A jak je to tedy s motýly jako modelovou skupinou celého hmyzu? Každý motýl má, stejně jako zástupci ostatních skupin hmyzu, své specifické požadavky na živnou rostlinu, mikrobiotopové nároky, různé migrační schopnosti a samozřejmě i vlastní etologii a odlišné celkové vzorce chování. Jsou motýli, kteří se dokáží vyvíjet takřka na každé alespoň trochu travnaté ploše či dokáží překonávat velké vzdálenosti (někteří i tisíce kilometrů). Existují naopak druhy, které žijí výrazně ušedle na úzcích vymezených lokalitách a nemají takřka žádnou tendenci svůj životní prostor opouštět a snažit se hledat nový domov i několik set metrů od toho stávajícího. Plocha areálů, které druhy obývají, navíc často plošně velmi kolísá. Někdy víme, že na vině ústupu toho či onoho druhu byla například chemizace zemědělství či zarůstání pastvin, jindy nedokážeme ani bazálně spekulovat příčiny zhroucení jednotlivých populací.

Nejprve bychom se měli věnovat druhům, jimž už Valašsko muselo vystavit úmrtní listy. Když si prohlédnete fotografie mnoha koutů okresu Vsetín ještě z první poloviny 20. století, budete velmi překvapeni, jak moc se zdejší krajina změnila. Lesů ve středních polohách bylo dříve výrazně méně a když už, tak se jednalo hlavně o řídké, selské lesíky s rozrůzněnou prostorovou i druhovou skladbou. Intenzivní pastva „až na hlínu“ doprovázená silnou erozí na mnoha místech věrně napodobovala až středomořské podmínky. Krajina jako celek, ačkoli byla na současné poměry velmi intenzivně obhospodářovaná, však poskytovala v součtu i stovky hektarů dočasně opuštěných ploch či nepokosených lemů podél lesíků. Řeky a potoky byly neregulované, často se vylývaly ze svých koryt a pravidelně tak tvořily ranní sukcesní stanoviště, na která byla vázána početná skupina hmyzu. Pak přišla změna v zemědělském a vodním hospodaření (i na stránkách tohoto časopisu často popisovaná a diskutovaná) a příroda svižně zareagovala. Dříve běžné biotopy se stávaly vzácnější a vzácnější. Najednou se pro

motýly – specialisty nedostávalo tolik životního prostoru a ti pak mizeli jeden po druhém.

Takto na Valašsku vymřel například **okáč še-dohnědý** (*Hyponephele lycaon*), který dokáže přežívat jen na osluněných stanovištích s nezapojenou vegetací (holá místa mohou být tvořena čímkoli – sešlapanou hlínou na dobytčích stezičkách, navátým pískem, drobnými kameny...), či **pabourovec jestřábníkový** (*Lemonia dumi*). Tento elegantní motýl, přes své systematické zařazení mezi motýly noční, velmi čile a klikatě poletoval za slunných říjnových dnů nad pastvinami a mezemi v širokém okolí Pulčína. Ulovit ho však v letu zvládne jen velmi atleticky nadaný sběratel, až tak je motýl rychlý. Pabourovec je vlastně taková motýlí jepice. Žije jen zhruba jeden den, nepřijímá potravu a veškerou svou energii spotřebuje na vyhledání svého partnera a následnému spáření. Poletují navíc většinou jen samci, kteří rychle tímto způsobem hledají čerstvě vyhlédlé samičky, které šetří síly na kladení vajíček ukryté obvykle ve vysokém podrostu. Pabourovci tak potřebují pestré mozaiky bezlesí s vyprahlými místy pro vývoj svých housenek v kombinaci se zarostlými místy. Pabourovec zmizel takřka z celého území ČR.

Jinak je na tom **modrásek vikvicový** (*Polyommatus coridon*). Ten miluje suché stráně či vyprahlé skalnaté výchozy se sporou vegetací. Z Valašska ustoupil, ale tvoří silné populace už na jihu Zlínského kraje. Pokud modrásek najde nové vhodné lokality (kterých je teď bohužel stále jen velmi poksrovn), bude mít možnost se opět stát i valašským motylem. Změna ve struktuře lesů zatočila s **okáčem metlicovým** (*Hipparchia semele*), na pokraji vymření je například pestrobarevec petrkličový (*Hamearis lucina*), který je nyní znám pouze ze dvou lokalit v okrese Vsetín. (Skutečný počet obývaných míst bude, doufáme, výrazně vyšší. Motýl létá brzo na jaře, kdy ještě není tolik entomologů v terénu). Pestrobarevec se vyvíjí na obyčejných prvosenkách, kterých jsou stále na jaře na valašských loukách celé lány. Nesnáší však kosení těchto luk a navíc vyžaduje částečný zástín míst, kde se „petrklič“ žije jeho housenka. Tato vymírání byla tedy dána hlavně změnou v lidské činnosti. Jakkoli velké a rychlé, v poslední době tolik diskutované oteplení nedokáže nahradit efekt lidských aktivit a znovu obnovit tyto extrémní biotopy, které byly závislé výhradně na lidské péči.

Kolektivizované hospodaření unifikovalo obrovské plochy zemědělské krajiny, ale již ze své podstaty nedokázalo pečovat o všechny louky, pastviny a sady. Chemizace sadovnictví udělala krátký proces například s **otakárkem ovocným**

Otakárek ovocný (*Iphiclide podalirius*). Tento krásný motýl byl v minulosti z Valašska vytlačen chemizací sadovnictví. V posledních letech se k nám začíná vracet.

(*Iphiclide podalirius*). Huslenský farář pan G. A. Řičan jej ještě z 20. let 20. století udává jako běžný druh. Pak během několika desetiletí z Valašska naprosto zmizel a ukrýval se nejbližší až v jižních částech Bílých Karpat. Až po roce 1989 se začal opět šířit a dnes máme doložené údaje o jeho výskytu přímo ze Vsetína (V. Bělín 2005). Podobně dopadl bělásek ovocný, který v 70. letech naprosto devastoval ovocné stromy přímo ve Vsetíně. Pak ustupoval a ustupoval, až se mu podařilo vymřít takřka na celém území ČR. Dnes se k nám vrací z nejnižších částí Moravy a rozšiřuje se také od našich západních hranic s Německem. A můžeme se zeptat: Bylo tomu tak kvůli oteplování, nebo kvůli omezení postřiků v opuštěných, stárnoucích sadech?

Na mnoha místech se navíc udržela extenzivní péče o pozemky, která v kombinaci s nedůsledností JZD zajišťovala prostor pro mnoho teplomilných druhů, které snášejí i částečné zarůstající pastviny či umějí přežívat na mezích a úvalech polních cest. Máme proto stále to štěstí řídké potkávat třeba motýly „stíhačky“: **soumračníky skořicové** (*Spialia sertorius*), **s. bělopáse** (*Pyrgus alveus*) či trochu častější **soumračníky čárkované** (*Hesperia comma*) – (soumračníci představují typický příklad hravosti českého názvosloví – navzdory svému jménu jsou neaktivnější přes poledne a na večer již v poklidu posedávají na květech a pomalu se ukládají k spánku). Soumračníci pro svůj vývoj potřebují opět obnažené plošky třeba na pastvinách, vyhovují jim třeba ovčí chodníčky ve strmých svazích. Nepohrdnou ale i nově člověkem vytvořenými stanovišti – soumračník skořicový tvoří silnou populaci na nasypaných kamenitých hrázích přehrady Stanovnice (ne že by se živil tam použitým asfaltem, jeho živnou rostlinou je kravec menší (*Sanguisorba minor*), který vyžaduje narušená osluněná místa), vyhovují mu i odkryté zářezy nově vybudované komunikace, která krouží podél břehů přehrady. Bohužel jsou tyto biotopy dlouhodobě vel-

Pabourovec jestřábníkový (*Lemonia dumi*). Kriticky ohrožený „denní můra“. Na Valašsku pravděpodobně již vyhynul, dříve žil například na Pulčinách.

mi nestabilní a z velké části i zalesněné. Jak bude les postupovat, zmizí i soumračník.

Podobně se na Valašsku zachovaly silné kolonie motýlů vázaných na pestré mozaiky krajiny (ve které často najdeme i opuštěné, zarůstající plochy či nesečené lemy luk či cest). Jinde v České republice tyto motýly již vymřeli či se stáhli na tu a tam pár luk v okrese. Do této skupiny přeživších veteránů patří **perleťovec maceškový** (*Argynnis niobe*) či **hnědásek kostkovaný** (*Melitaea cinxia*). Oba dva mají v zásadě podobné nároky. Nepřežijí tam, kde byl v minulosti proces unifikace krajiny úspěšný. Ke svému životu potřebují hus-

tou síť mnoha odlišných biotopů natěsnaných na velmi malé ploše. Motýli kladou vajíčka na obnažený povrch půdy na pastvinách, kde se i páří. Nektar však sají v lemech pastvin a na loukách. Přes den se před horkem či deštěm schovávají do stinných nízkých křovin a stromů. Na jiných místech zase nocují. Když vypadne i jeden jediný článek tohoto řetězce, motýl zmizí.

Změna tváře krajiny nastolila vhodné podmínky pro život hlavně jedné ekologické skupiny. Ruku v ruce se zarůstáním pastvin a jejich přírodním převodem na sečené louky se rapidně zvětšila plocha, na které mohou druhy specializované na tento typ biotopu přežívat. V posledních letech k nám tak z jihu expandovaly druhy nové pro valašskou zvěřinu. Pro úspěšný rychlý výsadek musí tyto druhy splňovat několik ekologických podmínek – musí být hodně mobilní a umět se tak přemisťovat na velké vzdálenosti a naopak nesmějí být striktně vázány na vzácný typ biotopu. Dařit se jim musí na široké škále co nejběžnějších stanovišť.

Co mají společného **modrásek štírovníkový** (*Cupido argiades*), **modrásek tolicový** (*Cupido decoloratus*) či **okáč voňavkový** (*Brintesia circe*)? Líbí se jim na zarůstajících vysokostébelných loukách. Zmínění modrásci na Moravě ex-

Modrásek vikvicový (*Polyommatus coridon*). Dříve u nás žil na vyprahlých stránkách a úvalech polních cest. Spolu se zarůstáním a změnou obhospodařování se z Valašska již dávno vytratil. Foto L. Spitzer

pandují již několik desetiletí, na Valašsku se však definitivně úspěšně plošně usídlili až tak před pěti lety. Dříve neznámí modrásci dnes tvoří silně propejené populace a potkat je lze takřka na každé louce. Jejich živnými rostlinami je mnoho druhů běžných bobovitých bylin. Nejsou tak specializováni na jednu živnou rostlinu, pravděpodobnost úspěchu jejich výsadku na novou lokalitu je tak velmi vysoká. Navíc jsou ti, ačkoli drobní, motýlci velmi poléťaví, nedělá jim problém překonat vzdálenost i několika kilometrů. Jejich příbuzný o něco menší druh zvyklý přebývat na jedné lokalitě a konzumující jen jednu živnou rostlinu (úročník bolhoj) – **modrásek nejmenší** (*Cupido minimus*) se nešíří a naopak lokálně vymírá. Z výsledků *Mapování motýlů Beskyd* vyplývá, že ze 45 mapovaných míst žijí dnes ti modrásci na 16 z nich. A jejich expanze bude jistě dále pokračovat. Zarůstajících luk přibývá, a tak nic nebrání jejich dalšímu šíření. Okáč voňavkový představuje jiný typ motýla. Je to silný motýl schopný překonat velké vzdálenosti. Jeho housenky se živí různými travami. Jeho šíření z jihu započalo teprve před několika lety, motýl však ročně postupoval o mnoho kilometrů na sever. Před pár lety byl znám ze Zlína, pak z Jasenné pod Širákou, předloni ze Vsetína a loni byl viděn již v Oznici

u Valašského Meziříčí. Letos máme ověřené pozorování až z Horní Bečvy. Během dvou tří let se na Valašsku jistě zabydlí a stane se nedílnou součástí naší zvěřiny.

Abychom nemluvili pořád jenom o motýlech, zmíníme i příklady jiných druhů hmyzu. Jedním z nich může být teplomilná **kobylika křídlatá** (*Phaneroptera falcata*). Jedná se o štíhlou zelenou dravou kobyliku. Vázaná je na teplomilné lokality s množstvím kořisti – hlavně jedinců dalších druhů hmyzu. Této kobylice jistě prospěla poslední kombinace tuhé zimy s vysokou sněhovou pokrývkou a následné teplé zimy bez sněhu.

Kobylika křídlatá (*Phaneroptera falcata*). Příklad dravého druhu hmyzu, který velmi dobře zareagoval na v poslední době teplá léta a mírné zimy a rychle se šíří z jihu. Foto L. Spitzer

V oblasti Valašských Klobouk je to momentálně nejhojnější kobylika poloviny léta. Na vhodných lokalitách dosahuje neuvěřitelně vysokých početností. Z Valašska je známá zatím jen z údolí Lušová v Halenkově, ale její rozšíření bude jistě daleko širší.

Z plejády dalších druhů vyberme ještě velmi dobře poznatelného dravého zástupce naší fauny – **kudlanku nábožnou** (*Mantis religiosa*). Tento druh je dosud zákonem chráněn, ačkoli se v posledních deseti letech masově rozšířil po celé Moravě. Známe je již až z Opavska a od Ostravy. Ačkoli je kudlanka na první pohled nevinné nemotorné stvoření, dokáže pravé divy. Z jemného zvířátka se mrknutím oka mění v nelítostného predátora, který do svých otměných předních nohou chytí kdekou saranči. Z váhavé kolébatvé chůze mrštně startuje k dlouhým, přepočítáno na

Kudlanka nábožná (*Mantis religiosa*). Už i ve Vsetíně či Halenkově teď můžeme potkat tento velice známý hmyz. Rychlost jejího šíření na sever věrně připomíná Blitzkrieg (své dobyté pozice však neztrácí). Foto I. Skalský

velikost těla člověka takřka mezikontinentálním přeletům. Kudlanka na podzim klade vajíčka do tzv. oothék, které přilepuje pod kameny či jiný materiál na suchých výhřevných místech. Podle posledních svědectví byla letos opakovaně kudlanka viděna ve Vsetíně (3 pozorování), na Drastihlavě v Ratiboři (1 pozorování) a také v údolích Dinotice (a to až v jeho závěru na úplně poslední loučce) a Hluboký v Halenkově. Podle všeho si tento predátor Valašsko již také podmanil.

Spolu s uvedenými příklady do našeho regionu přišly i zástupy jiných druhů hmyzu z řádu much, blanokřídlych, ploščic a dalších. Při jejich zkoumání však bohužel narážíme na nedostatek kapacit současné odborné komunity. Pozvolný proces šíření druhů z jihu je však nepopiratelný a podle všeho bude i nadále pokračovat.

Pokud se tedy pokusíme zodpovědět otázku položenou nadpisem tohoto příspěvku, docházíme k jednoznačnější odpovědi. Příroda bezlesí na Valašsku byla obsazena převážně jižními druhy již v dobách valašské a pasekářské kolonizace v 17. století. Od té doby složení společenstev kolísalo, druhy vymíraly a některé se zase vracely. S měnící se tvářností krajiny se proměňovala i její schopnost žít a poskytovat příbytek dlouhé řadě živočišných a rostlinných druhů. V současnosti jsme svědky silné vlny imigrace nových jižních druhů – *jižní Morava tedy Valašsko dobyla již dávno, teď si jen dalšími výsadky upevňuje svou pozici.*

Ježůvka - příklad extenzivně obdělávané krajiny v okolí Vsetína

Foto D. Halata

Pohled na výstavu hub v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí

Foto T. Kašpar

Výstava hub v zámku Kinských

Jitka Wolfová

Na dlouholetou tradici výstav „živých“ hub ve Vsetíně po 11 letech navázala Výstava hub pořádaná v Muzeu regionu Valašsko v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí, která se uskutečnila od 26. do 30. září 2007. Během pěti dnů navštívilo tuto akci 568 lidí.

Od roku 1986 do roku 1996 pořádal pravidelně výstavy hub Mykologický klub při OVM ve Vsetíně pod vedením zdejšího mykologa pana Josefa Hrnčířika. A vždy byly tyto výstavy velmi úspěšné, což dokazovala vysoká návštěvnost. Ale ani dnes zájem o houby u veřejnosti nezmizel.

Velmi příznivé počasí zajistilo bohatou škálu různých lučních i lesních druhů, a tak měli zkušení houbaři i amatéři možnost zhlédnout 158 exponátů jedlých, nejedlých i jedovatých hub. Výstava byla doplněna fotografiemi, odbornou i naučnou literaturou a radami, např. jak houby konzervovat, aby vydržely co nejdéle a uchovaly si své aroma a chuť. Nechybělo i několik zajímavých kulinářských receptů a informace o možných otravách jedovatými, ale i jedlými druhy hub. Kromě jednotlivých vystavených exponátů mohli návštěvníci zhlédnout také naučný polský dokumentární film „Chráněné houby“ z Festivalu Ekofilm99.

Většinu vystavených exponátů zajistili pracovníci muzea, kteří den před zahájením výstavy vyrazili do terénu „na houby“ a svého úkolu se zhostili na jedničku. Prostředí, v němž muzejníci sbírali, zahrnovalo dubohabrové lesy, bučiny, březiny, jedlobukové porosty, louky i hráze rybníků. Lokality sběru se soustředily zejména do okolí Vsetína, Valašského Meziříčí, Prostřední Bečvy a Bílé. Další exponáty hub byly doplňovány a obměňovány v průběhu výstavy a řadu nových druhů donesli právě návštěvníci.

Kromě samotné výstavy využili někteří lidé i mykologické poradny, která fungovala v odpoledních hodinách v průběhu celé výstavy. Ukázalo se, že největší chybou, které se houbaři při sběru dopouštějí, je, že houby k určení nosí poškozené a nekompletní nebo také staré a zavadlé. Amatérští houbaři by si měli uvědomit, že řada poznávacích znaků hub je často právě na těchto částech plodnic a pokud schází, je jejich určení často obtížné, ba někdy zcela nemožné. Důležitou a často nepostradatelnou informací je také prostředí (biotop), ve kterém houba rostla. Např. typ lesa, pod jakými druhy dřevin, na tlejícím dřevu a pod.

Věříme, že návštěvníkům se výstava líbila a v příštím roce se jí podaří zopakovat.

Vzácné nálezy hub na výstavě

Ze 158 druhů vystavených hub bylo i několik velmi vzácných. Jednalo se o druhy, které jsou zahrnuty v Červeném seznamu hub (makromycetů) České republiky z roku 2006.

Mezi nejvzácnější nálezy patřily druhy spadající do kategorie ohrožených druhů dle IUCN.

Klouzek douglaskový Landkammerův (*Suillus lakei* var. *landkammeri*) - ohrožený druh (EN). Jedná se o nepůvodní druh pocházející ze Severní Ameriky, který se k nám dostal spolu s výsadbou dřeviny douglasky, s níž tvoří mykorhizu. Poprvé byl popsán ve středních Čechách v roce 1949. V poslední době byl nalezen v Polabí (Nymbursko) a na několika lokalitách na jižní Moravě (Holec, Beran 2006). V minulém roce byl zjištěn na Přerovsku (in verb. Jiří Polčák).

Hříb borový (*Boletus pinophilus*) - zranitelný druh (VU). Tento hříb tvoří mykorhizu s borovicemi, zejména borovicí lesní (*Pinus sylvestris*), někdy i s jinými dřevinami, např. se smrkem a bukem. V posledních letech došlo k výraznému úbytku jeho lokalit.

Rosolovec červený (*Tremiseus helvelloides*) – téměř ohrožený druh (NT). Roste na dřevě jehličnanů na zemi nebo ukrytém v půdě s dostatečným obsahem uhlíkatu vápenatého, přítomného díky vápencovému nebo opukovému podloží. Upřednostňuje chladnější polohy, zaříznutá údolí nebo horské oblasti. V ČR je vzhledem k nedostatku vhodných lokalit vzácný.

Lošák jelení (*Sarcodon imbricatus*) - téměř ohrožený druh (NT) je vázán mykorhizně na smrk. V minulosti byl v ČR dosti běžným druhem, v 60. až 80. letech ale prodělal výrazný ústup.

Šupinovka tmavošupinná (*Pholiota jahni*) - téměř ohrožený druh (NT). Je parazit rostoucí na bázích kmenů, kořenových náběžích a kořenech stromů, ale i jako saprotof rostoucí na dřevě ukrytém v půdě. Preferuje dřevo listnáčů, ale je známá i z jehličnanů. Vyskytuje se nehojně až vzácně v lesích, na okrajích lesních cest, zejména v bučinách, méně v kulturních smrčinách s borovicí. Roste od nížin do horských poloh na většině území ČR, ale velmi roztroušeně.

Kozák červenající (*Leccinum roseofractum*) – druh, o němž jsou nedostatečné údaje (DD). Je mykorhizním vztahem vázán na břzy. Roste zejména v podhůří a horských oblastech, mnohem vzácněji v nížinách. Upřednostňuje travnatá místa – okraje lesů, pastviny a louky. V ČR byl v poslední době sbírán např. v CHKO Poodří na Moravě. Na svých dřívějších lokalitách v Čechách nebyl v poslední době zaznamenán. Na Vsetínsku jej uvádí Hrnčířik (2001).

Z dalších nalezených druhů stojí za zmínku nálezy hub, které se u nás v okrese vyskytují, protože zde zůstalo zachováno pro ně typické prostředí (biotop) horských jedlobukových lesů, vzácně i pralesů. Na zbytku území naší republiky však už tak hojné nejsou. Je to např. šupinovka kozincová (*Pholiota astragalina*), bondarcevkova horská (*Bondarzewia mesenterica*), korálovec jedlový (*Hericium flagellum*) a korálovec bukový (*Hericium clathroides*). V nižších polohách se na hrázích rybníků vyskytuje vzácně kozák topolový (*Leccinum durisculum*), který tvoří mykorhizní vztah s topolem bílým (*Populus alba*), ojediněle i s topolem osikou (*Populus tremula*). Kozák topolový je zahrnut v Červené knize ohrožených a vzácných druhů hub SR a ČR (1995).

Ohrožení hub

Spolu s prokázaným výskytem vzácných druhů hub je potřeba zdůraznit, jaké faktory v současnosti výskyt hub ohrožují. Mezi přirozené příčiny patří klimatické změny, které se vyznačují prudkými změnami teplot, nevyrovnaným

srážkovým úhmem během roku, střídáním období sucha a přivalových dešťů apod. Dalším problémem jsou změny hospodaření na loukách a pastvinách, snížení počtu sečí za rok nebo dokonce ponechávání pozemků ladem a jejich následné zarůstání. Podobným problémem zůstává zarůstání lučních rašeliníšť a mokřadů náletovými dřevinami.

K hlavním příčinám úbytku hub způsobeného člověkem patří znečištění ovzduší, především imisemi oxidů siřičitého a dusíku. To totiž postihuje lesy v podobě tzv. kyselých dešťů, na které reagují zejména druhy, jež nesnáší okyselení půdy a hynou. Dalším velkým problémem je eutrofizace neboli hromadění živin v životním prostředí, zejména dusíku. Na velké množství živin v půdě reaguje řada druhů hub ústupem. Přitom nejvýznamnějším zdrojem dusíku je dnes automobilová doprava. Škodlivým faktorem negativně ovlivňujícím chemismus půdy a tím i tvorbu plodnic hub je také solení silnic zejména v horských oblastech. To má za následek mizení řady druhů a nástup menšího počtu druhů vázaných na zasolené půdy.

V lesích zůstává nejdůležitější příčinou vymírání některých druhů hub používání nevhodných způsobů hospodaření. V kulturních lesích jsou pěstovány převážně rychle rostoucí jehličnany (smrky a borovice) na úkor původních listnatých dřevin (dub, lípa, habr, jilm, buk, javor klen) a jedle. Spolu s mizením těchto původních dřevin mizí i jejich mykorrhizní houboví partneři a naopak se šíří druhy provázející např. smrč. Navíc stejnověkové kultury jehličnanů vysazované v nevhodných polohách trpí často suchem a jejich kvalita není valná.

Pro houby je nežádoucím jevem také odvážení odumřelého dřeva z lesa, které vede nejen ke snížení vlhkosti, ale i k mizení samotného substrátu (podkladu), na němž se některé druhy specializují. Velkoplošná těžba, spolu s budováním svážnic, má za následek vystavení lesa vysoušecím vlivům větrů a změny mikroklimatu. Nezanedbatelný účinek na výskyt hub má rovněž používání těžké mechanizace v lesích. Pojezdy těžké techniky totiž vedou prokazatelně ke zhuňování půdy a ke změnám jejich fyzikálních vlastností, především ke snížení propustnosti pro vodu atd. Sběr plodnic houbaří houby přímo nepoškozuje. Větším problémem zůstává sešlap půdy v některých extrémně vysbírávaných lokalitách a zajištění auty přímo do lesa.

Lošák jelení (*Sarcodon imbricatus*) roste vzácně pod smrky. Dle IUCN patří do kategorie - téměř ohrožený druh (NT).

Foto T. Kašpar

Klouzek douglaskový Landkammerův (*Suillus lakei* var. *landkammeri*) je nepůvodní druh pocházející ze Severní Ameriky, rostoucí ojediněle pod douglas-kami. Patří mezi ohrožené druhy hub (EN).

Foto T. Kašpar

Rosolovec červený (*Tremiseus helvelloides*) roste na dřevě jehličnanů na zemi nebo ukrytém v půdě v místech s dostatečným obsahem uhličitanu vápenatého. Náleží do kategorie - téměř ohrožený druh (NT).

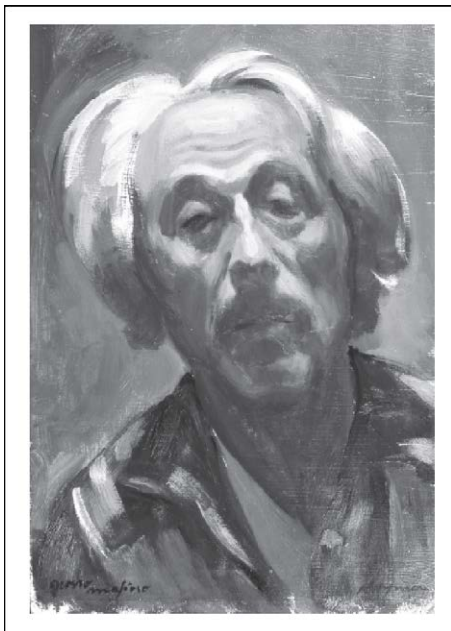
Foto T. Kašpar

LITERATURA

- Kotlaba, F. a kol. (1995): Červená kniha ohrožených a vzácných druhů rostlin a živočichů SR a ČR 4 (Siniče, houby, lišajníky, machorasty). Příroda a.s. Bratislava, 219 pp.
- Holec, J., Beran, M. (eds.) (2006): Červený seznam hub (Makromycetů) České republiky. AOPaK Praha, 280 pp.
- Hrnčířík, J. (2001): Houby (*Fungi*). In: Pavelka, J., Trezner, J. (eds.), Příroda Valašska (okres Vsetín), pp. 135 – 151, Český svaz ochránců přírody ZO 76/06 Orchidea, Vsetín.
- Hrnčířík, J. (1995): Houby v lesních rezervacích Vsetínska. Zpravodaj OVM ve Vsetíně, pp. 20 – 23.
- Hrnčířík, J. (1997): 10 let Mykologického klubu při Okresním vlastivědném muzeu Vsetín. Zpravodaj OVM ve Vsetíně, pp. 64 – 66.

Pohled na dioráma s hříby, bedlami a muchomůrkami
Foto T. Kašpar

Vlastní podobizna - Grosso mafioso, olej na sololitu, 43x30 cm, ze sbírek vsetínského muzea
Foto M. Ošťádal

O Roku s Karlem Hofmanem

K uspořádání projektu mě motivoval výjimečný vztah dcery vůči odkazu otce - výtečného malíře, skvělého pedagoga. Chtěla jsem důstojným způsobem připomenout sto let od jeho narození. Původně jsem měla v úmyslu zrealizovat velkou a reprezentativní výstavu otcova celoživotního díla, která by v průběhu roku putovala po místech tak úzce spjatých s jeho tvůrčím životem. Ale nepodařilo se mi pro tuto myšlenku nadchnout a do projektu zapojit galerie výtvarného umění ve Zlíně a Uherském Hradišti, ve městech, kde otec působil jako pedagog. Počáteční nezdár mne neodradil a díky iniciativě životního přítele mého otce Dalibora Maliny se začala formovat jiná koncepce, mnohem strukturovanější a žánrově obsažnější. Rok s Karlem Hofmanem započal výstavou ve vsetínském zámku. Jelikož se k otcovu výročí připojily i půlkulatiny mé a mého syna, byla výstava věnovaná první společné prezentaci naší tvorby. Pro-

Marcela Vajceová - Hofmanová na vernisáži výstavy ve vsetínském zámku
Foto M. Ošťádal

jekt pokračoval v pořadí již sedmými Malířskými cestami, které se každoročně uskutečňují na třech místech: v Karlovském muzeu ve Velkých Karlovicích, na Soláni ve Valašském ateliéru u Hofmanů a v horském hotelu Kooh-i-nor. U mne, v ateliéru, byla výstava v porovnání s ostatními pojata velmi komorně, neboť byla díky fotografiím nahlednutím do rodinného prostředí a života mého otce a jeho nejbližších. Výstavní projekt končil na podzim zlínskou výstavou v Galerii Pod Radnicí, která byla zkrácenou verzí vsetínské výstavy, a poslední tečkou byla výstava portrétní tvorby ve vsetínské Galerii V Poschodí v Knihkupectví Malina. Každá z výstav byla koncipovaná jinak a měla odlišnou atmosféru. Domnívám se, že se nám společně podařilo představit důstojným způsobem celou šíři otcovy tvorby. Do programu projektu bylo zařazeno i Vzpomínkové odpoledne v rožnovském skanzenu, kde jsou na Valašském Slavíně uloženy ostatky mého otce.

A co mi projekt přinesl? Poznání, že správná cesta spočívá v dobré spolupráci nejen mezi muzei, galeriemi, ale i ve společných projektech a jednotném koncepčním myšlení lidí, kteří se věnují kultuře v našem kraji. Bohužel praxe je mnohdy jiná. Někdy vyčerpávající, narážející na nepochopení ze strany jedné, a naopak se setkávající se vstřícností na straně druhé. Je to jako s dvěma stranami mince, když ji však sevřeme v dlaní, je to nádherný pocit, odměna za dobře odvedenou práci. Děkuji všem, kteří se podíleli na uskutečnění Roku s Karlem Hofmanem.

Marcela Vajceová - Hofmanová,
autorka projektu

Svatba v masopustu, olej, lepenka, 62x77 cm, ze sbírek MRV ve Vsetíně

V rámci Roku s Karlem Hofmanem poprvé došlo ke spolupráci státních institucí s občanským sdružením a soukromým podnikem. Výstavy a jedno vzpomínkové odpoledne umožnily ukázat tvorbu malíře ze Soláně ve všech žánrech, kterým se věnoval, reflektovat ji z více pohledů, připomenout prostředí, ve kterém jeho dílo vznikalo.

Doposud nikdy nebyl samostatně představen žánr, kterému malíř osobně přikládal velký význam, protože naplňoval jeho představu o monumentalitě výtvarného díla, freska. Výstava fotodokumentace Hofmanových fresek, skic a dalších přípravných prací pro fresky byla nainstalována v horském hotelu Kooh-i-nor na Soláni. Vedle fresek na společenskou objednávku pro státní instituce Hofman vytvořil několik prací kompozičně nápaditých, tematicky uvolněných, poučených originální asimilací lidového umění, tak jak se s ní setkal u sousedních Slováků (z nich na jeho tvorbu měl vliv hlavně Ludovít Fulla). Náměty vycházejí z dobré znalosti kraje a místních realit, prozrazují detailně odpozo-

vaný projev pohybu člověka v krajině a hloubku jeho porozumění přírodě. Hofman vytvořil dvě krásné fresky s pohádkovými náměty pro Mateřskou školu v Jablůnce, ve kterých mohl plně rozvinout svou fantazii. Projevil se v nich také, jistě málo uvědomovaný, ale v jeho tvorbě se občas vyskytující sklon k idyličnosti a nostalgii, vyvěrající z intenzivně prožívaného plynutí času a vědomí jeho nevrtnosti.

Ateliér U Hofmanů, dům, ve kterém malíř s rodinou přes třicet let žil a pracoval, připravil v rámci Malířských cest kolem Soláně dokumentární výstavu fotografií ze života malíře a jeho přátel, jejich vzájemných kontaktů, doplněnou o malířovy méně známé drobnější krajinářské, figurální práce a portréty ze soukromých sbírek. Soláň byl za Hofmanova života místem, kde se objevovali významní čeští malíři, sochaři a výtvarní teoretikové.

V rámci Roku s Karlem Hofmanem bylo možné také samostatně představit malířovo portrétní umění. Stalo se tak na výstavě v galerii V Poschodí ve Vsetíně. Vedle známých a slavných olejů – podobizen umělcovy ženy a dcer Marcely a Drahomíry tady znovu překvapily dětské portréty obou dcer provedené odlehčeným a suverénním rukopisem s přesným vystižením dětské psychiky a s malířsky krásně pojednaným pozadím. Výstava posunula mylně zveřejňovaný fakt Hofmanova zájmu o portrét z padesátých let hluboko zpět do let válečných. Už tam vedle intenzivní a soustředěné pozornosti ke krajině vznikaly pozoruhodné portréty. Znovu se začala diskutovat malířova biografie a význam využití dvouletého stipendia italské vlády pro studium na Královské akademii výtvarných umění v Římě. K portrétu ho přivedla Itálie náhodou a nenáhodně se pak italská zkušenost propojila s jeho kreslířskými a malířskými začátky v Mikulůvce a Jablůnce.

K nejhezčím akcím patřilo Vzpomínkové odpoledne v Janíkově stodole v rožnovském skanzenu pořádané 10. září 2006. Připravil a moderoval jsem setkání přátel Karla Hofmana – Jarmily Šulákové a Luboše Holého, malířových dcer, které doprovázela cimbálová muzika Radka Mlčáka a Karlovjanky, ženský pěvecký sbor z Velkých Karlovic. V auditoriu seděli přátelé z Itálie, valašští umělci, přátelé malíře, přátelé umění. Zážitky a vzpomínky na originálního malíře dokreslovaly jeho portrét, který doplnily i ukázky z televizního pořadu o Karlu Hofmanovi natočeného ostravskou televizí, písničky, které malíř miloval, včetně té, která ho doprovázela na poslední cestě ze Soláně dolů a jinam, v podání Luboše Holého: Já som bača veľmi starý. I ty italské, které rád zpíval a připomínaly mu pobyt v zemi, kterou často navštěvoval, kde maloval a zanechal jedno z posledních děl (rozměrná nástěnná freska v Taipaně), v zemi, kterou považoval za malířsky nejpříťažlivější. Pozoruhodné poznání: v Itálii žije nejen vzpomínka na osobnost moravského malíře, ale je živé i jeho umění, které pod italským nebem dostávalo nový rozmach. A co bylo osobně pro mě nejpůsobivější? Setkání s plátnem Pastýřský kraj na vsetínském zámku, jedním z klíčových Hofmanových děl, které zásadně ovlivnilo jeho další vývoj. A tamtéž obrazy Tání z okolí Zdechova a Soláně, rabasovsky syté, zemité, voňavé. Jaro uměl Hofman skvěle. Bylo syrové, mokré, k nezastavení, stále připravené k pokračování.

Dalibor Malina, spoluautor projektu
Vsetínské muzeum se do projektu zapojilo re-

alizací výstavy věnované nejen akad. malíři Karlu Hofmanovi, ale i jeho dceři, akad. sochařce Marcelce Vajceové a vnukovi Ondřeji Vajce-
mu. Výstava se stala pomyslným rodinným setkáním tří výtvarných generací. Celoživotní tvorba Karla Hofmana a bohužel i jeho vnuka, který byl teprve na samém počátku svého uměleckého života, se definitivně uzavřela. Jedinou nadějí na pokračování ve výtvarné rodinné tradici skýtá sochařka Marcela Vajceová. Ta se ovšem po tragické smrti syna rozhodla zanechat své tvůrčí práce. Výstava se nesla v duchu nostalgické vzpomínky na umělecky tvořivé údobí Hofmanova rodu končící posledním desetiletím minulého století. Při výběru exponátů jsme vyšli z fondů Národní galerie v Praze, Krajské galerie výtvarného umění ve Zlíně, Galerie výtvarného umění v Ostravě, Muzea umění Olomouc a ze sbírek novojičínského, valašskomeziříčského a vsetínského muzea. Výstavní konvolut byl rozšířen o díla z rodinného majetku a o Hofmanův obraz z Obecního úřadu ve Velkých Karlovicích.

Spoluúčast na projektu mi přinesla řadu nových profesních zkušeností, zaujal mne jeho veliký rozsah a smysluplná provázanost jednotlivých akcí. Obzvláště cenná byla zkušenost

zaujala jak veřejnost širokou, tak i odbornou. Akad. malíř Ilja Hartinger, pravidelný návštěvník a kritik našich výstav, o této výstavě prohlásil, že má velmi vysokou úroveň a současní výtvarníci v ní mohou načerpat inspiraci.

Sona Kollandová,
kurátorka
Karlovského muzea

Na výstavě ve vsetínském zámku

Foto M. Ošťádal

V roce 2006 si rodina, přátelé a obdivovatelé díla Karla Hofmana připomínali sté výročí narození tohoto nedávno (1998) zesnulého doyen valašského malířství, posledního z velké čtveřice umělců, kteří žili na Soláni.

Podílel jsem se na realizaci dvou výstav z celoročního cyklu, v němž byla realizována takřka desítkou pozoruhodných kulturních akcí. Na začátku prázdnin při Malířských cestách kolem Soláně to byla obsáhlejší výstava v Karlovském muzeu ve Velkých Karlovicích s názvem „Karel Hofman a profesori Školy umění ve Zlíně“. Skládala se ze dvou částí a připomínala další stránku Hofmanova tvůrčího života, jeho bezmála tři desetiletí trvající pedagogickou činnost, jeho účast na odvážném experimentu, který zdánlivě neměl naděje na úspěch a jemuž paradoxně válečná doba pomohla překročit limity podnikového vzdělávání. Vystavena byla především Hofmanova díla z třicátých a čtyřicátých let, některá z nich poznamenána ještě mladistvým hledačstvím a dychtivým vstřebáváním příkladu velkých mistrů, ale i překvapivě zralé portréty a malířské záznamy z cest – zejména italské motivy. Na ně navazovala umělcova krajinářská tvorba (s přesahy nad rámec vymezeného období).

Jeden z výstavních sálů byl věnován také Hofmanovým kolegům z pedagogického sboru. Ve Velkých Karlovicích se téměř po sedmi desetiletích prostřednictvím svého díla symbolicky opět sešly zakladatelské osobnosti fascinujícího zlínského experimentu – Školy umění. Byla vystavena díla zakladatele Zlínských salonů malíře Rudolfa Gajdoše, který často maloval také v plenéru ve Velkých Karlovicích; zastoupen byl vynikající grafik a typograf, malíř Eduard Milén; dále sochař Vincenc Makovský, který se právě ve svém zlínském období stal zakladatelskou osobností českého designu; ze sochařů pak ještě kultivovaný znalec Jiří Jaška a renesancí odko-

jený Luděk Havelka; z malířů pak zadumaný figuralista Richard Wiesner, rozporuplně hodnocený portrétista Josef Kousal a bohémský krajinář Vladimír Hroch.

V den, v němž jsme si připomínali sté výročí narození malíře K. Hofmana, 14. září 2006, byla v působivém prostoru nově zřízené Galerie Pod Radnicí ve Zlíně zahájena výstava „Ještě jednou spolu“. Výstavu symbolizovalo číslo 200 – stovka Karla Hofmana, pětadesátiny jeho dcery Marcely Hofmanové a nedozíté pětatřicetiny jeho vnuka Ondřeje Vajceho. Zahájení se zúčastnil také autor monografie o malíři K. Hofmanovi, devadesátiletý PhDr. Michal Plánka.

Komponovaný program doprovázela na cimbál Bronislava Dočkalová, úvodní proslov k výtvarným dílům se stal součástí recitálu zpěvačky a kytaristky Milady Krčmářové, která věnovala každému autorovi svou píseň, a k programu se připojila také herečka Drahomíra Hofmanová, která přednesla verše svého otce.

V harmonickém prostoru Galerie Pod Radnicí se opět potvrdila univerzálnost Hofmanova tvůrčího rozletu, zemitost a nápaditost sochařské tvorby Marcely Vajceové – Hofmanové i zklamané naděje slibného rozletu předčasně uzavřeného díla Ondřeje Vajceho.

Tomáš Mikulašík,

kurátor karlovické a zlínské výstavy

Vystoupení Karlovjaneček na vernisáži výstavy ve vsetínském zámku

Foto M. Ošťádal

ze spolupráce s paní Marcelou Vajceovou. Je obdivuhodná její schopnost překypovat tvůrčími nápady, „myslet ve velkém měřítku“, i ohromná vůle a pracovní nasazení při jejich realizaci. Spolupráce s tak dynamickou a dominantní osobností sice vyvolává jiskření, ale je-li jejím výsledkem kvalitně odvedené společné dílo, je jiskření jen vedlejším produktem tření mezi ideální představou a reálnými kompromisy.

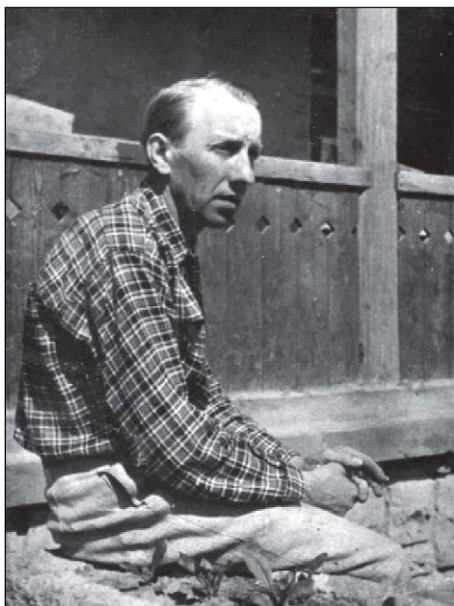
Olga Mehešová,

kurátorka výstavy ve vsetínském zámku

V Karlovském muzeu byla prezentována výstava Karel Hofman a jeho kolegové ze Školy umění ve Zlíně, s podtitulem Ještě jednou spolu. Zapůjčena byla díla z galerie ve Zlíně, z regionálního muzea ve Vsetíně, z obecních úřadů – Halenkov, Hovězí, Jablůnka a od soukromých sběratelů. Podařilo se shromáždit díla nesmírné kvality od takových autorů, jako byli Gajdoš, Havelka, Hroch, Jaška, Makovský, Kousal, Milén, Wiesner a samozřejmě Karel Hofman, a která ještě spolu vystavována nebyla. Výstava určitě

Autoři projektu a hosté vernisáže výstavy v galerii V Poschodí

Malířova poslední fotografie Foto rodinný archiv

Ludvík Klímek

18. 2. 1907 – 31. 8. 1959

Dámy a pánové, vážení přátelé,

při otevření výstavy Bohumíra Dvorského na Zvonici jsme vzpomněli Nejedlého krajinářskou školu na pražské Akademii výtvarných umění a na dvacátá a třicátá léta minulého století plná uměleckého hledání moderního výtvarného výrazu. Na léta plná energie a touhy po moderním projevu a poctivé reflexi života. Není náhodou, že se v té době probouzí také Valašsko v nové a svěží reflexi výtvarné, slovesné, národopisné a historické, ale i všeobecně společenské a kulturní. Zůstaneme-li jen tady, v nejbližším okruhu na Vsacku a tzv. Horním Vsacku, můžeme s touto dobou spojit první kontakty malíře a profesora Vysoké školy uměleckoprůmyslové v Praze, trojanovického rodáka Antonína Strnadla se Vsetínem a Novým Hrozenkovem, Karla Langra, učitele a později profesora Střední uměleckoprůmyslové školy v Brně s jeho prohloubeným zájmem o Valašsko a zvláště Nový Hrozenkov a jeho okolí, první kroky malířů Jana Kobzáně a Františka Podešvy k přesídlení na Soláň, rozhodnutí malíře Aloise Schneiderky postavit si pod vrcholem Soláně dům, ten, u něhož máme právě nyní možnost pobýť. Karlovičtí učitelé v té době pilně sbírají místní báje a pověsti, obracejí se k dějinám obce a budou tak předjímat o něco pozdější velkou práci valašského muzikanta a primáše Zdeňka Kašpara, kterou vykonal pro karlovickou písničku a záznamy tanců z Velkých Karlovic. Na Novém Hrozenkově žijí, pracují a zpracovávají paměť místa jedineční otec a syn Országoví – Vranečtí. Valaši už mají svůj vlastivědný sborník Naše Valašsko, řízený střídavě ze Vsetína, Valašského Meziříčí a Brna, který začal vycházet v roce 1929 a který je dnes unikátním dokladem (podobně jako karlovický časopis Dolina Urgatina) schopnosti a zaujetí valašské inteligence představovat osobitou oblast a její lidové umění v přesných a bohatých textech a obrazech.

V tomto prostředí oživujícím charakteristiky životního stylu a umění na Valašsku se pohybuje také **Ludvík Klímek**, osobnost, kterou si chceme, především prostřednictvím jeho práce a vybraných ukázek díla, připomenout.

Od narození tohoto vsetínského rodáka, kterého už v dětství uchvacovalo kreslení a malování, uplynulo 18. února letošního roku 100 let.

Vyučil se malířem pokojů (Tomanův Slovník československých výtvarných umělců z roku 1947 uvádí, že byl vyučen dekorativním malířem kostelů). Setkal se a seznámil s Antonínem Strnadlem, který ho přesvědčil ke studiu na Akademii výtvarných umění v krajinářské speciálce Otakara Nejedlého. U Nejedlého Klímek studoval v letech 1936–1939.

Koncem třicátých let se Klímek vrací domů a usazuje se ve Zděchově, typické valašské obci nedaleko Vsetína, která žije z větší části tradičním způsobem života. Kouzlo krajiny a lidové architektury poskytuje bohaté příležitosti k malířskému zachycení. K životu se Ludvík Klímek staví prakticky, dovede životní okamžiky prožít, vychutnat, obklopuje se přáteli. V letech 1940–1942 buduje ve Zděchově dřevěný hotel, který otevírá všem milovníkům Valašska a především malířům. V době, kdy existují výtvarné spolky s více či méně jasně formulovanými uměleckými východisky, vzniká kolem hotelu ve Zděchově zcela volná a svobodná malířská společnost, neustále se obohacující o nová jména. Přátelská atmosféra, osobité prostředí i nenákladný pobyt přivádějí do Zděchova i mimořádné osobnosti české a slovenské výtvarné kultury, například profesory Antonína Strnadla, Otakara Nejedlého, malíře Josefa Brože, Lucii Klímovou, Jožku Barucha, Josefa Hapku, Vladimíra Pukla, Jaroslava Králíka, Karla Langra a samozřejmě malíře ze Soláně Jana Kobzáně a Karla Hofmana.

Ludvík Klímek vedle povinnosti profesionálního hostitele maluje. Zároveň je vyhledávaným pomocníkem malířů, připravuje jim plátna, šepsuje. Jako malíř postupně vstupuje do povědomí milovníků výtvarného umění. V roce 1941 se účastní výstavy valašských umělců na Vsetíně, rok nato je účastníkem výstavy mladých ve Zlíně. V roce 1943 vystavuje se členy výtvarného spolku Aleš v Brně a účastní se vyhledávaného Baťova salonu ve Zlíně. Maluje především krajiny a kytice, figurální práce jsou spíše ojedinělé. V krajinomalbě dokáže vystihnout atmosféru míst, přitahují ho těžší a mírně nostalgické nálady konce zimy a počátků jara. Má rád dobu tání, v těžké hmotě

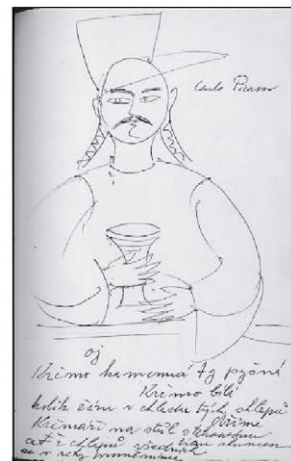
země jako by se ozývaly rabasovské vůně a zemitost, jinde poetická atmosféra pláten Hofmanových. Vedle obrazů s krajinnými motivy namaloval Klímek i jeden vcelku ojedinělý figurální motiv z trenčínského trhu, který ukazuje jeho autorské možnosti. Také Klímkovy kytice přitahují pozornost osobitým pojetím. Nerozevírají se před divákem jen v jakési oslavě života a jeho barvitosti, nechťejí jen dotvářet dekorativně prostor. Maluje i květy poněkud unavené, svědky plynoucího času a pomíjivosti.

S obrazy Ludvíka Klímka se můžeme setkávat porůznu a nečekaně v soukromí, ale i ve veřejných prostorách. Mnohé z nich nepodbízivým způsobem sdělují podstatné věci o kraji, který malíř obdivoval a důvěrně znal. Jsou svěží svým výrazem, přesvědčivé svou barevností, vyváženou kompozicí, otevřené přirozeností a neprokalkulovaností pro divákovy dojmy a pocity.

Ludvík Klímek nebudoval dílo. Jeho mnohé obrazy zůstaly nesignovány, téměř všechny jsou bez datace. Album fotografií z pozůstalosti, na nichž defilují desítky přátel z řad sportovců, milovníků cestování, aut a motorů, neposkytují poznámkou jediné vodítko, jedinou stopu, jež by pomohla k zpřesnění biografických údajů valašského malíře. Ludvík Klímek maloval tak, jak šel život, malba ho životem doprovázela. Zemřel mladý, ve věku 52 let ve Vsetíně. Zůstává s nepamětelnými zásluhami skvělého člověka a mecenáše v malířské společnosti, která vznikla, proměňovala se a žila ve Zděchově od 40. do 80. let minulého století a znamenala kus historie výtvarné kultury, která se rozvíjela na Valašsku a tento kraj obohatila.

Dalibor Malina

(Úvodní text ze vzpomínkového odpoledne a vernisáže výstavy obrazů při příležitosti sta let od narození malíře Ludvíka Klímka, pořádané v rámci 8. Malířských cest kolem Soláně 30. 6. 2007 v Ateliéru U Hofmanů na Soláni.)

Obrazové a textové záznamy od J. Barucha, J. Hapky, K. Hofmana a O. Nejedlého v Klímkově kronice

Jako absolvent Akademie v roce 1939
V ateliéru ve Zdeňkově
V ateliéru s Jožou Uprkou
L. Klíček v plenéru

Foto z rodinného archivu

Ze soukromé sbírky:
Zřícenina hradu Čachtice, 1933, perokresba, papír, 176x250 mm,
list z alba Památky starých slovenských hradů
Portrét akad. malíře Otakara Nejedlého, perokresba, papír, 298x209 mm
Děvčátko v kroji, kresba rudkou, papír, 298x206 mm
Dětské portréty, tisk, papír, 190x185 mm
Podzimní krajina, olej, plátno, 80x66 cm

Zděchov, 1941, kvaš, lepenka, 76x99,8 cm, ze soukromé sbírky

Kytice slunečnic, olej, plátno, 75x55,5 cm, ze soukromé sbírky

U Dunaje, tempera, papír, 408x705 mm, ze sbírek MRV ve Vsetíně

Předjaří na Zděchově, tempera, lepenka, 40,8x70,5 cm, ze sbírek MRV ve Vsetíně

Kytice, 1953, olej, plátno, 84x62 cm, ze soukromé sbírky

Bez názvu, olej, plátno, 43x58 cm, ze soukromé sbírky

Bez názvu, olej, karton, 29x48,8 cm, ze soukromé sbírky

Bez názvu, tempera, papír, 650x898 mm, ze soukromé sbírky

Zima v Senici, kvaš, papír, 378x580 mm, ze sbírek MRV ve Vsetíně

Vzpomínka na tatínka

Vítězslav Klímek

Moje vzpomínky na tatínka se vážou nejvíc k mým osmi až deseti letům, kdy mě brávil na svoje cesty. Měli jsme tehdy auto Wanderera, což byl obměněný pancéřovaný šestiválec válečné výroby. Protože v té době nebyly předpisy tak přísné, sedával jsem na předním sedadle. Pamatuji si na směrovky, které se po bocích vysouvaly a mávaly. Moc se mi to líbilo. Hodně jsme jezdili do Zlína – tehdejšího Gottwaldova, kam táta vozil obrazy do Díla, a pak jsme obvykle pokračovali do Uherského Hradiště za panem Hofmanem, který měl dvě dcery, které se mně líbily víc.

Často jsem chodil za otcem do ateliéru, kde maloval, když nebyl zrovna v plenéru, kytice nebo zátiží. Protože měl okna na sever i na západ, mohl odtud malovat i okolní krajinu. Rád toho využíval hlavně v zimě, když měl vyhrátý ateliér.

Rád jsem za ním chodil večer, kdy už byl po práci, kdy si odpočíval u černé kávy a cigárka a pouštěl si zahraniční rozhlas. Pamatuji si, že měl vedle stolu malý demižón se slivovičkou – pro všechny případy náhlé nevolnosti. Štampriku si před spaním neodpustil.

Někdy chodil do výčepu za svými Zdeňkovjany, kteří si zde přišli vypít svoje pivečko či borovou, a sedával s nimi v družném hovoru. Prosti lidé mu byli vždycky blízcí a on sám byl u nich velmi oblíbený. Do Zdeňkova zavedl i první kino, pro které přistavěl u hotelu sál. Mně utkvěl tehdy premiérový film Ferda mravenec a Nezapomenutelný rok 1917 – revoluce v Rusku.

Často k nám jezdili malíři. Nejvíc si pamatuji na návštěvy pana Hofmana, který brávil někdy i svoje dcerunky, a pak na profesora Nejedlého, který přijížděl z pražské Akademie i se svým obytným Studebackerem „študebakrem“. To se pak nevečeřelo v hotelu, ale přímo v autě společně se studenty, které vozil s sebou.

Nemohu zapomenout zvláště na jeden příjezd. Bylo to v roce 1955, já měl deset let a k nám v prázdniny přijel můj pozdější přítel Břeťa Dadák. Jeho aerovka 662 mě fascinovala. Aerovka neměla střechu, jen složenou světlou plachtu, a vzadu pomocné sedátko. A na mne zůstalo právě to malé sedátko, když se rozhodlo, že se pojedeme projet do Francovy Lhoty – prý pracovně. Břeťa tam opravdu poctivě kreslil, zatímco tatka byl u pana faráře ochutnat mešni. Za jízdy jsem byl ofukován větrem, ale byl jsem štěstím bez sebe. Na cestě jsem měl ještě jeden zážitek. Poprvé jsem ochutnal uherský salám. Rozhodlo se, že si musíme opatřit svačinu. Zastavili jsme v Hovězí u Láčků a koupili rohlíky, chleba a pak salám. S hrůzou jsem zíral, že je plesnivý – už teď!

Z malířů, kteří k nám často jezdili, si dobře pamatuji na Antonína Strnadla. Překvapilo, že byl malé postavy, schýlený a s hrbem a měl o hlavu vyšší mladou krásnou ženu. Mně se na ni líbil její cop. Měli syna Martina, se kterým paní Strnadlová jezdila i sama. Po mnoha letech jsme se s Martinem začali potkávat na leteckých dnech v Praze. On je velký fanda do letadel a využívá toho, že jezdí jako člen týmu se záchrankou.

Z umělců si ještě pamatuji na jednu herečku, se kterou se kamarádila zase maminka. Jmenovala se Jiřina Steimarová a nedávno zemřela. Byla to matka herce Jiřího Kodeta, který k nám také s maminkou jezdil. Dost jsme si spolu rozuměli.

Moje poslední vzpomínka na tatínka je z července 1959. Ležel už v nemocnici na Vsetíně a já jel za tetou do Trenčína. Když jsem odcházel z pokoje, kde ležel, naposledy jsem se otočil a ještě jednou, ve dveřích, jsme se rozloučili. To byl pátek a v úterý mi volala maminka, ať přijedu domů, že tatínek v pátek umřel. V ten den, co jsem se s ním rozloučil.

Po prázdninách jsem nastupoval do Uherského Hradiště na leteckou průmyslovku. Bylo mi všelijak. Cizí město, já – kluk ze Zdeňkova a ještě bez tatínka...

No, ale takový je život. Zůstala mně vzpomínka. A myslím, že mu nedělám ostudu. To, co on v kumštu, tak já se snažím zase v technickém oboru. Naučil mě pít a vytrvalosti a být k lidem. A za to jsem mu vděčný.

Portrét matky Františka Táborského, 1892, pastel, ze sbírek Městského muzea v Bystřici pod Hostýnem

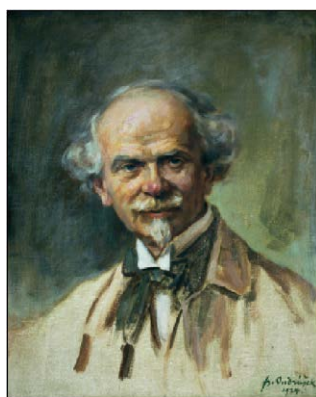
Autoportrét, 24. 12. 1898, pastel, ze sbírek Městského muzea v Bystřici p/Hostýnem

Portrét ženy, 1902-1905, olej na lepence, ze sbírek GUV Hodonín

Dvojportrét rodičů Františka Ondrúška, 1921, olej na plátně, ze sbírek Městského muzea v Bystřici pod Hostýnem

Portrét Bohumíra Jaroňky, 1924, olej na plátně, ze sbírek GUV Hodonín

Lodky, akvarel, ze sbírek Městského muzea v Bystřici pod Hostýnem

Intendant Possart, 1911, olej na plátně, ze sbírek GUV Hodonín

U zrcadla, litografie, ze sbírek GUV Hodonín

Rusavjanka, 1931-1932, pastel, ze sbírek Městského muzea v Bystřici p/Hostýnem

Portrét děvčátka s psíkem, pastel, ze sbírek Městského muzea v Bystřici p/Hostýnem

Pozapomenutý malíř z Rusavy František Ondrúšek

Josef Maliva

Dnes již málokdo ví, že v malé obci Rusavě až do 3. dubna 1932 žil a tvořil malíř a grafik, dlouholetý člen Sdružení výtvarných umělců moravských, který již koncem 19. století působil jako známý a v cizině vyhledávaný portrétista.

Rodištěm Františka Ondrúška je Bystřice pod Hostýnem, kde se malíř narodil 4. března 1861. V tamním muzeu je uložena i část jeho pozůstalosti. Ondrúšek vystudoval české gymnázium v Olomouci a po maturitě byl přijat na elementárku pražské Akademie. Odtud po roce přešel na vídeňskou Akademii, kde pobyl tři a půl roku. V letech 1883 až 1885 studoval malbu u Otto Seitze a do roku 1899 u prof. Ludwiga von Löfftze na mnichovské Akademii. Další malířské zkušenosti získal i za dvouletého studijního pobytu v Benátkách. Po návratu, již jako zkušený portrétista, pobýval nedlouho v Augšpurku, kde v solventních šlechtických a měšťanských kruzích získal rozsáhlou klientelu. Od roku 1895 byl trvale usazen v Mnichově, kde žil se svojí ženou jako vážený občan. I při plném pracovním vytížení

našel malíř čas k občasným návštěvám ciziny, Paříže a především v roce 1910 vykonal cestu do Itálie a seznámil se s památkami a sbírkami galerií ve Florencii a v Římě. O tři roky později se vydal do svého rodiště, kde si vybudoval letní ateliér a pořídil rázovitou chalupu ve valašském stylu. Za války postihla umělce nervová choroba, která si vyžádala léčbu v mnichovském sanatoriu. Po válce se malíř i se svojí ženou přestěhoval do obce poblíž svého rodiště, kde setrval až do konce života.¹

Časná tvorba Františka Ondruška odrážela především umělcovo mnichovské školení zaměřené k technické dokonalosti díla a k naturalistickému vystižení motivů. Umělcova převážně portrétní díla zachycovala světlou modelaci tváří osob, látkovou podstatu drapérie a ostatních předmětů a v olejomalbách uplatňovala citlivou práci s barevnými lazurami při vyjádření pletových partií na portrétních obrazech. S benátským školením malíře souvisel teplý kolorit jeho obrazů užívající plnokrevných barevných souzvuků teplých hnědávých, nazelenavých a kraplakově načervenalých odstínů. Životnost modelů opírala se především o poznatky umělce získané ze studia děl starých mistrů a jejich způsob zachycení zejména partií ostře zahleděných očí.

Tam, kde František Ondrušek nebyl vázán zákazkami, využíval volnější štetcové traktace a hutnějších nánosů barevných past. Vedle portrétů provedených v pastelové technice a olejomalbě objevovaly se v jeho námětovém repertoáru častěji i zátiší s květinami či ptactvem a zvířaty a spíše výjimečně malby krajiny a interiéru. Umělec byl též výborným kopistou starých mistrů. Za pobytu v Mnichově posilovaly dílo Františka Ondruška neustálé komparace s tvorbou nejžádanějších zdejších autorů, jako byl proslulý mnichovský malíř Franz Saraph von Lenbach nebo Friedrich August von Kaulbach.

Pozdější práce z doby, kdy se Ondrušek blížil již svým padesátinám, podléhaly často suché deskupci a ztrácely na původní krevnatosti.² Ne vždy šťastné bylo spojení jeho portrétů s krajinným pozadím.

František Ondrušek jako žádaný malíř německé honorace zaujal, v porovnání s malířskou tvorbou na Moravě, místo unikátní. Nekladlo si jiné cíle než profesionální umělecké zobrazení. Ač za Rakousko-Uherska Mnichovan, tradující akademický způsob malby, byl Ondrušek jedním z předních představitelů SVUM. Způsob malířské tvorby hlavního představitele hodonínského spolku Joži Uprky a okruhu jeho přátel ležel však vzhledem k Ondruškově malbě na protilehlém pólu. Spočíval záhy v pochybném chápání regionalismu v umělecké tvorbě jako projevu národního citění a nástroje k zachování etnografického, krajového a ostatního kulturního bohatství venkovského lidu na Slovácku. V časném tvůrčím období krátce po ukončení studia na Akademii, podobně jako malba Františka Ondruška, vycházel z mnichovského kulturního prostředí. Oba umělce spojovalo i několik životních dat. Oba se narodili ve stejném roce, oba pocházeli z etnicky živého prostředí Moravy. Jejich výtvarné začátky se vázaly k pražské Akademii, odkud oba odešli do ciziny. Jistou dobu oba navštěvovali mnichovský malířský ateliér Otty Seitze. Ondruška rovněž – i když jen nakrátko – zaujala moravská problematika a svéráz venkovského prostředí.³ Záhy se však cesty obou umělců rozešly.

Ondruškova salonní tvorba zachycovala především tváře jihoněmecké městské honorace.⁴

K malířovým klientům patřili významní hudebníci, továrníci, bankovní zaměstnanci, vládní radové, příslušníci šlechty, knížata a baroni, ale též redaktor, farář, vinárik atd. Objednávali vlastní portréty, podobizny manželek, dětí, dokonce i psích mazlíčků.

Zájemci o podobizny přicházeli za malířem i z jiných míst, z Linze, Řezna, Innsbrucku, Frankfurtu nad Mohanem i odjinud. Z Vídne se na umělce obrátil mezi jinými též dr. Richard Thonet a z Prahy rodina hraběte Chotka. Díky rodině Blaschkové pronikla řada Ondruškových obrazů do Čech na zámek v Mitrovicích. K domácí tematice se umělec obracel zřídka.⁵

Snad lze dodat i to, že malby rodáka z valašského pomezí se objevovaly na výstavách ve větších kulturních center, a to nejen střední Evropy. Do konce 1. sv. války se umělec zúčastnil asi 180 většinou zahraničních výstav. Nejčastěji vystavoval v Mnichově s tamním *Kunstvereinem*. Od roku 1891 byl zastoupen na prestižních mezinárodních přehlídkách, které probíhaly v mnichovském Glaspalastu. Z ostatních center výtvarné kultury poznala jeho díla postupně města Gent, Brusel, Berlín, Petrohrad, Paříž, Riga, Moskva, Düsseldorf, Kassel, Hamburk, Stuttgart, Karlsruhe, Drážďany, Vídeň, Solnohrad, Lipsko, Hannover, Bielefeld, Baden-Baden, Norimberk, Londýn, Caïhrad a Vilnius. V Praze býval malíř zastoupen na výročních výstavách *Krasoumné jednoty* a *Jednoty umělců výtvarných* v Rudolfinu a v Rubešově galerii. Byl účastníkem i některých místních výstav osvětové výchovného charakteru, například ve Vsetíně nebo v Třebíči. Na *České umělecké výstavě venkovské ve Vsetíně* konané v srpnu roku 1892 vystavoval spolu se 78 předními českými umělci 2. poloviny 19. století. (Výstava měla národopisnou část.) Umělecká výstava byla připojena i ke *Krajinské hospodářské, průmyslové a živnostenské výstavě v Třebíči* konané v srpnu roku 1903. Zde se Ondruškovy obrazy setkaly už s díly většiny pozdějších českých účastníků hodonínských výstavních akce konané v roce 1907. Velkou výstavu Františka Ondruška zorganizovalo hodonínské umělecké sdružení v roce 1918 v tamním Domě umění, kde bylo soustředěno na 66 prací. Tamtéž se v roce 1931 konala umělcova nejrozsáhlejší výstava, při níž malíř vydal soupis svých malířských a grafických prací.

Teprve po návratu do vlasti po první světové válce, kdy se umělec usadil na Rusavě, věnoval se častěji domácí tematice, zejména studiím tváří prostých občanů Rusavy oděných ve valašském kroji. Malby Františka Ondruška z jeho pozdního tvůrčího období nereflektovaly soudobý vývoj moderního umění a setrvaly v retrográdním sklonu k popisnosti a v naturalistickém pojetí tvorby. Umělcova díla zůstanou však příkladem solidní profesionální malby, zdrojem výtvarných prožitků při návštěvách galerií a předmětem zájmu sběratelů i v příštích letech.

Mistrův ateliér

Z fotokroniky města Bystřice p/Hostýnem

POZNÁMKY

1) Biografické údaje o umělci uvádí: Kolísek, Alois: František Ondrušek, (katalog výstavy, Umělecký dům SVUM 21. 7. – 30. 9. 1918) SVUM, Hodonín 1918, Toman, Prokop: Nový slovník československých výtvarných umělců II, Tvar, Praha 1950, s. 225 (uvedena další literatura), naposledy: Mžýková, Marie: Ondrušek František, in: Horová, Anděla (ed.) Nová encyklopedie českého výtvarného umění N – Ž, Academia, Praha 1995, s. 586 (uvedena další literatura).

2) Hodnocení Ondruškovy tvorby Marií Mžýkovou v literatuře uvedené v pozn. č. 1 (Malířské dílo – je v jádru mdlé a malířsky nedokrevné) je platné hlavně pro umělcovu tvorbu z doby od konce 1. desetiletí 20. století.

3) Poslední pouť na Hostýně, 1883 – 85, olej, klášter na Hostýně. Selský výměnek v Bystřici pod Hostýnem, asi 1884, olej, v soukromí. Stařenka z Dachau, asi 1884, olej, zámek Immendorf (zakoupil baron Freudenthal), Rusavjan Mozola, 1916, olej, soukromý majetek, Rusavjan v zahradě, 1915, tempera, soukromý majetek atd..

4) Již v osmdesátých letech byla to v Augšpurku například rodina ředitele Fabera, rodina Fleschova, začátkem let devadesátých rodina ředitele Fessmanna, ředitele Stolze, továrníka Dubiose, komerčního rady Foerstera, vládního rady von Brauna atd. Některé z těchto portrétů reprezentovaly autora i na mezinárodních přehlídkách v mnichovském Glaspalastu (Podobizna Dr. Hanse Krause (1893), Portrét knížete Fugger-Babenhause (1897), pro něhož Ondrušek maloval několik dalších obrazů). K reprezentačním dílům patřil Ondruškův obraz Eichstättského biskupa, svobodného pána Franze von Leonroda z r. 1894. Z pozdějších Ondruškových prací z doby jeho pobytu v Mnichově zastupoval malíře velký olej představující tajného radu von Wischingera nebo malba prezidenta von Sicherera (1909) či wittenberského velvyslance barona Soda (1900), dílo, které přišlo do majetku Moravské galerie v Brně. Na četných výstavách reprezentoval Františka Ondruška obraz Portrét prof. Franze Roubauda (1898), vystavený v tomtéž roce v Glaspalastu a v r. 1901 na pařížském Salonu. Obraz byl z výstavy v pražském Rudolfinu v roce 1900 (kdy byl vyobrazen i v katalogu výstavy) získán pro Waldesovu sbírku. Stejně reprezentativní byla i malba zachycující podobu generálního intendanty mnichovských divadel Ernsta von Possarta. Repliku díla získalo hodonínské SVUM a studii obrazu sběratel František Kretz. Muzeem krásných umění v Budapešti byl zakoupen rovněž často vystavovaný Ondruškův obraz zachycující tvář známého maďarského malíře Eisenhuta Ferenze z r. 1902.

5) Například v roce 1904, kdy vytvořil první studii Českého kvarteta, jehož definitivní verze putovala do veřejné sbírky v Ostravě. Repliku obrazu maloval umělec ještě v roce 1921. Do Jurečkovy galerie v Ostravě putoval též pastel Bohumír Jaroněk. Pražské Jednotě umělců výtvarných daroval František Ondrušek podobiznu malíře Ludka Marolda. Vícekrát se zabýval postavou Jaroslava Vrchlického (1907) a v pozdějších letech vytvořil umělec i podobiznu po T. G. Masaryka. Zhruba ve stejné době jako obraz Vrchlického maloval umělec obraz Táborskou vystavovanou častěji pod názvem Böhmisches Frauentracht (Český ženský kroj).

Milan Mlčák na velikonočním žebříňáku ve vsetínských ulicích

Foto M. Macík

Vznik a začátky souboru Vsacan

Jiří Parduba

Rozmach slováckých krúžků po druhé světové válce a hlavně velký úspěch a popularita jejich písní vyburcovaly milovníky valašského folkloru, aby se pokusili vzkrýsit pozapomenuté písně a tance také na Vsacku. Pomocníkem a východiskem jejich činnosti byly předně sborníky Valašské písničky autorů J. N. Poláška a Arnošta Kubeši, zápisy některých tanců Miloše Kašíka. Také návštěvy u staříků a stařenek přinesly mnoho objevných poznatků, jak písní, tak tanců.

Na Vsacku to byli v hojné míře učitelé, kteří rozdmýčovali tento plamen. Vznikly první pokusy oživit krásné kulturní hodnoty valašského lidu. Byly to hlavně učitelky Anděla Koluchová, Olga Černocká, Eliška Slámová, profesorka Červinková, učitel Ladislav Černocký a ředitel Richard Pavlík. Začali sbírat zachované výšivky, kroje, tance, písničky a ještě za německé okupace, v rámci možností, obohacovali jimi vyučování ve školách. Po osvobození pak, i ve spojení

s dalšími tetičkami, organizují schůzky, ve kterých učí mladší zájemce chtivě poznání valašské lidové kultury, vyšívání, zpěvu valašských písní a tancům. Tato činnost vzbudila velký zájem veřejnosti, takže se hojně přidává mládež, kterou zajímají jak písně, tak hlavně tance. Za okupace totiž jakékoli taneční zábavy byly přísně zakázány.

Začínají pravidelné schůzky a besedy v sále hostince U Panovců na Dolní Jasence, kde se říkalo „U chlupaté žaby“.

Zásluhou tetiček Sovové, Boriové, Pokorné, Dědicové, Životské, Moravcové, Trlicové zakládá se na začátku roku 1947 spolek s názvem Valašský krúžek Vsetín. Skupinu prvních mladých tanečníků učila tancům tetička Trlicová. Tvořili ji Kamil Černocký, Jarek Chovančík, Čeněk Kraus, Jiří Parduba, Mírek a Karel Živoš, Arnošt Olejníček, Antonín Tábořský, Ota Tkadlec, Josef Lacko, sourozenci Jiřina a Jaromír Juřicová, Anežka a Karel Matějů, Alena Červenková, Jarka Šolková, Drahna Pončíková, Hanka Bartoš-

ková, Františka Juřicová, Jarka Filáková, sestry Jana a Milena Daňkovi a Milena s Marií Lánovy, Ivana Šarfová, Eliška Slováčková, Radek Sousedík a Irena Moravcová. Všichni si pořídili vlastní kroje a brzy začala dosti dlouhá řada úspěšných vystoupení a zájezdů po moravských a českých městech, též na Zemědělskou výstavu v Praze a 10. všesokolský slet v Praze roku 1948. Tehdy naše vystoupení doprovázela cimbálová muzika Antonína Sousedíka.

Je nutno vzpomenout záslužnou práci krúžku při přípravě výstavy Valašsko v práci. Krúžek mívá potíže se zajišťováním hudebního doprovodu. Na podzim roku 1948 podařilo se získat k trvalé spolupráci cimbálovou Michálkovu muziku Vsacan. Spojením těchto dvou skupin mění se i název na Valašský krúžek Vsacan.

Vsacan tedy vznikl ze dvou samostatných celků. Starší část, cimbálová muzika, datuje svůj vznik k březnu 1943, což je datum prvního vystoupení na Okresním aktivu učitelů.

Všechno však začalo ještě trochu dříve. Podnět dal hodinář strýc Josef Michálek, jehož koníčkem byla hra na cimbál. Sbíral staré i rozbité nástroje, doma je opravoval a dával dohromady. Základní nástroj si vyrobil, housle měl každý vlastní, basu koupili společně a muzika byla na světě. Tak se již začátkem roku 1943 začalo v domku strýca Michálka na Dolní Jasence scházet několik nadšenců, milovníků lidových písní, kteří nejdříve hráli jen pro své potěšení. Bylo to odreagování a únik z drsného ovzduší německé okupace. Hráli písničky slovácké, slovenské, ale brzy si muzika vyhranila charakter valašské hudecké muziky. Její první složení vypadalo takto: primáš Miloš Haluza, druhé housle JUDr.

Karel Marek, kontrý Josef Sedmík, basa František Haluza, klarinet Štěpán Tomašík a cimbál Josef Michálek. K nim patřil také učitel Alois Cepek, který je při jejich sedánkách obveseloval vyprávěním veselých příhod z Valašska.

I za okupace se scházeli a dělali plány do budoucna. Po okupaci našli uplatnění v kulturním sdružení Snaha a dali si název Cimbálová muzika Vsacan. Původní muzika se však rozpadá, zůstává jen Josef Michálek a odcházející muzikanty nahrazují mladší a kvalitnější. Její nové složení vypadá takto: primáš Antonín Sousedík, druhé housle Ludva Šmíd, kontrý Zdeněk Kašpar, basa Karel Zezula, klarinet Jaroslav Tilscher. Sousedík a Kašpar brzy odcházejí, každý tvoří vlastní muziku a primášem se stává Rudolf Duda. Toto složení, jen s malými obměnami, zůstává po celou dobu trvání muziky, která se ale rozrůstá o nové členy – jsou to Josef Šolle, Vlasta Fajkus, Josef Bazel, Karel Proisl.

Popíši, jak vypadaly zkoušky U Panovců. S mladými tanečnicemi přicházeli strýci a tetičky. Ty kritickým okem sledovaly, jak nám to jde, navíc s hlavami k sobě skloněnými si všímaly, jak se ti mladí cosi k sobě mají a bude-li z toho svatba. Skutečně z tanečních dvojic vzniklo několik desítek manželských párů a ani v jednom případě nekončily rozvodem.

Když tetička Trlicová vytáhla harmoniku, začalo se s nácivkem. Zpívala písničku, předvedla celý tanec a poté se začalo učit po částech. Tetička neúnavně opravovala, znovu předváděla, a to tak dlouho, než byla plně spokojena. Po tvrdém nácivku jsme se tom těšili na odlehčení při tancích hubičkový a šátečkový, kdy jsme mohli cérečkám uloupit nějakou tu hubičku. V přestávce mezi tanci vytáhl strýc Černocký husličky a nacvičovali jsme nové písně. Po nácivku se vždy hrálo několik polek a valčíků, to abychom mohli vytančit všechny tetičky a cery zase strýce. Bývalo při tom hodně veselo. Bylo také nádherné, když jsme při rozchodu mohli vyprovázet domů své tanečnice a ve vsi počestnosti je poobtělat a třeba aj trochu pozvrzat.

Starí členové Vsacanu v průvodu na Národopisných slavnostech ve Vsetíně 11. 7. 1992

Foto M. Langer

Velkým přínosem pro taneční skupinu byl příchod pohybově zdatných chlapců, kteří po sletu v roce 1948 byli z politických důvodů vyloučeni ze Sokola: Miroslav Ekart, Přemysl Kříž, Josef Holub, Přemysl Střítecký, Franta Vrabel, Jaroslav Špaček, Olga a Jarek Vaňkovi, Zdena Růžičková, Dáša Růžičková, Marie Životská, Hana Jarošková, Zdena Kozelská, Marie Lánová, Břetislav Vala, Josef Mlčák, Mirek Holub a Dušan Růžička – ten se později stal vynikajícím, nedostižným tanečníkem odzemku a spolu s Jurou Pardubou, který tančil obuškový, vrátili tyto nádherné sólové chlapské tance z dlouhého zapomnění znovu do pravidelných vystoupení. Jimi vystoupení vždy vrcholilo.

V téže roce rozmnožila řady Vsacanů Jaromila Šuláková, která zde našla pro své zpěvní nadání nejvhodnější prostředí. O něco později přichází další zpěvačka Zdenka Zouharová. Ve vystoupeních doplňují konečně to, co jim scházelo – sólový zpěv. Pilně se nacvičují tance, jejich počet roste, vytváří se pevný kádr členů pro vystoupení, které nyní má už vše potřebné, co by dobře reprezentovalo valašskou lidovou kulturu – dobře zvládnuté tance, sborový i sólový zpěv, výbornou muziku i mluvené valašské slovo – vyprávěnky strýce Cepka. Všechny tyto složky se ve vystoupeních vzájemně prolínaly a střídaly a nebývalý úspěch byl zaručen. Všechno jsme měli tak zažité, že jsme nemuseli mít psaný program a hodně jsme improvizovali.

Vystoupení měla přibližně tento sled – tanečníci nastupovali trnkou, pak se střídaly tance se sólovým zpěvem, vyprávěním strýce Lojzka, škádlivými písničkami, chlapskými hrami a sborovým zpěvem. Vyvrcholením pak byly sólové tance, čardáš, odzemek a obuškový. Na závěr se odcházelo tancem zvaným cigánský. Diváky uchvacoval přirozený projev všech účinkujících, provázený s nadšením, radostí a patřičnou lehkostí.

Počet úspěšných vystoupení na Moravě, v Čechách a na Slovensku by se dal počítat na stovky. K nim patřila i účast na mnohých slavnostech a soutěžích, v nichž Vsacan získával pravidelně četná ocenění. Docházela také pozvání z ciziny: Anglie, Německa, Francie, Španělska, Itálie, Turecka, Rakouska, Maďarska, Polska, Bulharska, Rumunska, Portugalska, Litvy, Švédska, Švýcarska.

Doma Vsacan organizoval bály, hody, pravidelná vystoupení při výstavě Valašsko v práci, zbrojnické večery, vodění berana i obchůzky o Velikonocích. Účast na slavnostech v Rožnově a ve Strážnici byla samozřejmostí. Intenzivně se podílí na založení nových souborů, též dětských souborů Vsacánek a Malý Vsacánek.

Při vystoupeních Vsacanů došlo všude ke krásné podívané přesvědčující, jak je živé lidové umění na Valašsku, kolik je v něm krásy a schopnosti k dalšímu životu. Vsacan tak šířil a stále šíří větší povědomí o našem nádherném kraji a tím také o městě Vsetíně.

Členové souboru na zájezdu počátkem 50. let 20. stol.

Foto archiv MRV ve Vsetíně

Ze slavnostního vystoupení ve Vsetíně v r. 1968

Foto archiv MRV ve Vsetíně

Ogaři ze souboru při šmigrustu o Velikonocích

Foto M. Macík

Představujeme
fotografy zastoupené
ve fotoarchivu
Muzea regionu Valašsko
ve Vsetíně

Miroslav Langer
(nar. 8. 10. 1937)

V seznamu fotografií podepsaných pod svým dílem uloženým v muzejním fotoarchivu nelze pominout dlouholetého kolegu M. Langra. O jeho šestatřicetiletém profesionálním působení v okresním muzeu svědčí tisíce evidovaných negativů, fotografií i barevných diapositivů. Ty zůstanou do budoucna významným dokumentem nejen o odborné činnosti samotných pracovníků muzea, ale i o proměnách krajiny, přírody, obcí a měst na Valašsku, existenci průmyslových i zemědělských podniků, veřejném, politickém a společenském životě lidí, jejich práci a zábavě. Vedle autorských fotografií zhotovil M. Langer pro výstavy, publikace, katalogy a nejrozmanitější propagační materiál nespočet reprodukcí historických fotografií, výtvarných děl, technicky dokonalé fotografie sbírkových předmětů a v daných podmínkách muzejního fotoateliéru ojedinělé velkoformátové fotografie. Nemí jednoduché vybrat do rubriky historických fotografií ty nejcharakterističtější zachycené objektivem fotoaparátu M. Langra. A tak nabízíme alespoň několik snímků vytvořených objektivem poetickým, dokumentárním a společenským.

A jejich autorovi k významnému životnímu jubileu přejeme hodně zdraví, pohody a chuti k výletům do přírody s pohotovým fotoaparátem v ruce!

Hana Jabůrková

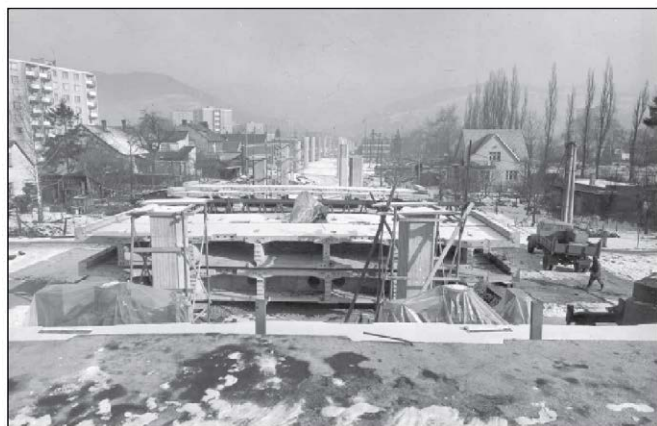
Rozhovor s M. Langrem jsme uvedli v č. 8, 2002/1, str. 50 – 51.

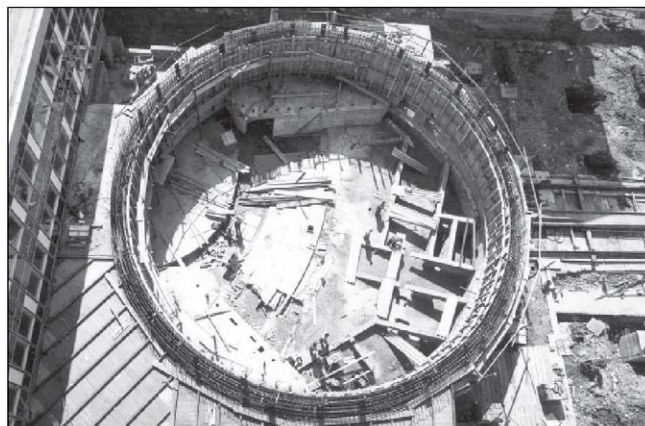
1

2

3

4

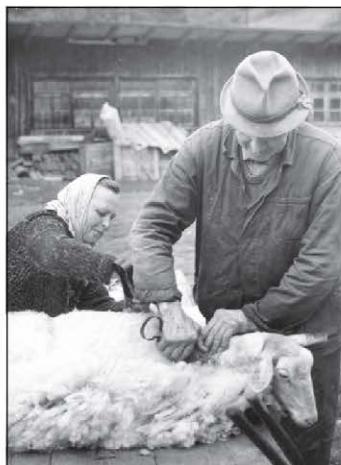
Objektivem dokumentárním

- 1 Bourání staré Thonetovy továrny ve Vsetíně – Trávníkách, 1969
- 2 Cesta přes vsetínský Sychrov před asanací v polovině 70. let 20. stol.
- 3 Z výstavby moderního Vsetína v 70. letech 20. stol.
– nadezd nad železnici
- 4 Z výstavby moderního Vsetína v 70. letech 20. stol.
– stavba kina Vatra
- 5 Z hráze nově budované přehrady Stanovnice v Karlovině, 1981

5

6

7

8

9

10

11

12

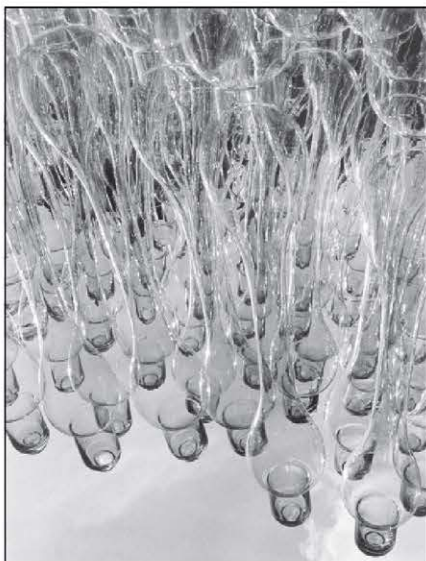
13

Objektivem společenským

- 6 Lucky při návštěvě draček peří ve Francově Lhotě, 1974
- 7 Stříhání ovcí u Orságů – Jurovských v Malé Stanovnici, 1977
- 8 V jízbě stařenky M. Košinové ve Velké Stanovnici, 1975
- 9 Vilma Volková v dožínkovém průvodu na Rožnovských slavnostech, 1985
- 10 Vodění berana v pondělí po hodech v Ústí u Vsetína, září 1994
- 11 Jarmila Šuláková s Lubošem Holým na Rožnovských slavnostech v r. 1990
- 12 Pálenice v Jasenné, 1996
- 13 Ukázka činnosti lodních modelářů, 1999
- 14 Tisk Svobodného Valašska v srpnu 1968
(na snímku v pozadí redaktor M. Kašpar)

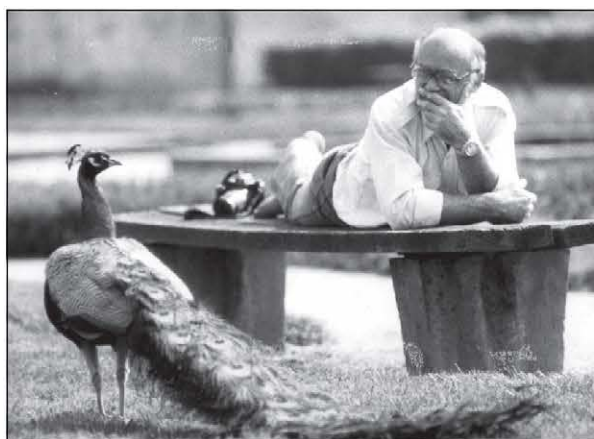

14

Objektivem poetickým

Jubilant Miroslav Langer
objektivem M. Fojtů

„Ohýbaný nábytok – súhra technológie a designu“

na hrade Ľubovňa v Starej Ľubovni
(Slovensko)

Dalibor Mikulík, správca hradu Ľubovňa

Hrad Ľubovňa sa monumentálne vyníma nad stredovekým spišským mestečkom Stará Ľubovňa. Pôvodne v gotickom slohu postavený hrad zo začiatku 14. storočia slúžil ako pohraničná a obchodná pevnosť uhorského kráľovstva. V tomto roku, v roku 2007, si Ľubovnianske múzeum – hrad, ktoré hrad Ľubovňa spravuje, pripomína 700 rokov od postavenia hradu. Výstava „Ohýbaný nábytok – súhra technológie a designu“ bola jednou zo sprievodných výstav venovaných 700 – ročnému hradu. Bola pripravená v spolupráci s dlhoročným partnerským múzeom v Českej republike, s Múzeom regiónu Valašsko vo Vsetíne. Múzeum vo Vsetíne a samotné mesto Vsetín je už takmer 22 rokov partnerským múzeom a partnerským mestom Starej Ľubovne.

Nábytok typu Thonet či TON je súčasťou európskej histórie designu 19. a 20. storočia. Práve v týchto storočiach patrila hrad Ľubovňa posledným súkromným majiteľom, rodine Zamojských. Majiteľka hradu Ľubovňa, španielska princezná Isabella bola nevlastnou tetou súčasného španielskeho kráľa Juana Carlosa. A práve v takomto európskom kontexte sme započali spomínanú výstavu. Výstava „Ohýbaný nábytok – súhra technológie a designu“ bola širokej verejnosti sprístupnená 29.

Všetinní muzejníci na vernisáži výstavy

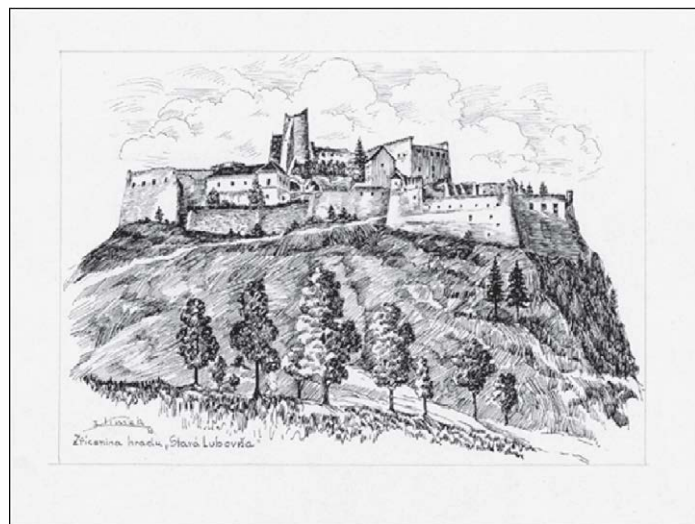
Foto F. Sás

4. 2007 priamo vo výstavnej miestnosti hradu Ľubovňa počas veľkolepého slávnostného otvorenia letnej turistickej sezóny. Len v tomto spomínaný deň navštívilo hrad 3 500 turistov. Zo štatistiky návštevnosti výstavy je veľmi potešujúca aj návštevnosť platiacich turistov – do konca septembra si ju prezrelo 82 000 záujemcov. Týmto číslom sa výstava zaradila medzi najúspešnejšie výstavy Ľubovnianskeho múzea, akými predtým boli „Poľské korunovačné klenoty na hrade Ľubovňa po 350 rokoch“ či minulo-ročná výstava „Čaro gobelínov“.

Výstava „Ohýbaný nábytok – súhra technológie a designu“ prezentovala 42 najvýznamnejších zbierkových predmetov Múzea regiónu Valašsko vo Vsetíne a taktiež exponáty pochádzajúce zo zbierky tapisérií valašskomeziříčskeho múzea, deťatšovaného pracoviska MRV vo Vsetíne. Rozdelenie výstavy do troch interaktívnych blokov bolo jedinečným riešením, ako zaujať davy návštevníkov a vtiahnuť ich do dôb výroby a popularity ohýbaného nábytku. Výstava svojou jedinečnosťou a neopakovateľnosťou zaujala všetky vekové kategórie návštevníkov hradu Ľubovňa. Desiat zapísaných kníh návštev dokazuje pozitívny ohlas výstavy na území Slovenska, na severnom Spiši. Jedinečnosťou bola možnosť vidieť technológiu a proces výroby prostredníctvom multimedialnej prezentácie. Historický nábytok je síce nevyhnut-

nou súčasťou expozícií hradu Ľubovňa, no práve odprezentovaná výstava priniesla pohľad na nový štýl a možnosť opracovania moravského bukového dreva, ako aj jeho pretváranie na umeleckú tvorbu. My, hradní hradu Ľubovňa, sme po mnohonásobných prehliadkach výstavy za najpútavejšie považovali etapy vývoja stoličiek z ohýbaného nábytku od povestnej stoličky č. 14.

Hrad Ľubovňa navštevujú predovšetkým turisti zo Slovenska, Poľska, Českej republiky, Maďarska a východnej Európy. A práve ohýbaný nábytok má bezhraničný rozmer a úspech u tejto populácie Európy. Touto formou chcem využiť možnosť a poďakovať sa odborným pracovníkom Múzea regiónu Valašsko vo Vsetíne, a to predovšetkým autorkám výstavy Mgr. Hane Jabůrkovej a Mgr. Olze Mehešovej. Naše veľké poďakovanie patrí aj riaditeľovi múzea Mgr. J. Haasovi. Výstava bola, a veríme, že aj bude, prehĺbením výborných partnerských, muzeálnych, ale aj priateľských vzťahov medzi Ľubovnianskym múzeom a Múzeom regiónu Valašsko vo Vsetíne. Zároveň si Vás dovoľujeme pozvať do malebnej prírody severného Spiša a špeciálne na hrad Ľubovňa, ktorý, ako dúfame, Vás aspoň na pár hodín preniesie do romantických dôb dávnych časov. Prijmite teda naše pozvanie.

Zríčenina hradu Stará Ľubovňa z alba starých slovenských hradů L. Klímka, 1933

Ztratila sem fěrtúšek...

Výstava o lidovém kroji luhačovického Zálesí

Alena Prudká

Výstava, která proběhla od 14. června do 9. září 2007 ve zlínském zámku, byla připravena z bohatých sbírek Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně, především z fondu shromážděného Luhačovickou musejní společností v čele s bratry Františkem a Antonínem Václavíkovými, ale i z nových akvizic luhačovického pracoviště. Významným zdrojem byla i Václavíkova fotodokumentace uložená ve fondu MJVM a cenné rekonstrukce kroje na Zálesí z konce 18. století a pozlovického kroje z poloviny a poslední třetiny 19. století.

Na šestnácti panelech s texty a obrazovou dokumentací byl prezentován vývoj kroje, jeho podoba v jednotlivých historických obdobích až po jeho vyznění ve 20. století.

Úvod byl věnován vymezení a charakteristice sledovaného území, tj. luhačovického Zálesí. Panel prezentující ikonografické doklady kroje na Zálesí z 18. a 19. století obsahoval

Mansfeldovo vyobrazení Zálesáka, kvaše muže a ženy z luhačovického panství z roku 1814, Kalivodův žánrový obraz Luhačovic, retrospektivní krojové studie Joži Uprky a Františka Hlavici inspirované A. Václavíkem.

Jeden panel se věnoval materiálům užívaným na šití krojů a jejich získávání, jednak podomácku zpracovávaným, jednak továrním, a jejich uplatnění v souvislosti s inovacemi a proměnami kroje na Zálesí, s pronikáním slováckých prvků do původní konzervativní podoby kroje jihovalašského.

Celkem šest panelů se věnovalo podrobné charakteristice mužského a ženského kroje a popisu jejich jednotlivých součástí. Vše je doplněno sériemi fotografií těchto součástí ze sbírkového fondu.

Panel představující úpravu hlavy zachytil ženské účesy a jednotlivé typy pokrývek hlavy.

Další panely byly věnovány funkčnímu určení kroje, představily sváteční mužský a ženský kroj a kroj obřadní – svatební, u nějž upoutalo pozornost dominantní pentlení nevěsty.

V části popisující dětský oděv věnovala autorka pozornost i problémům se získáváním materiálů pro zhotovování krojů pro folklorní soubory. Příjemným oživením textů byly motivační úryvky textů zálesských písní.

Materiálová část výstavy představila jednak celé krojové celky mužské, ženské, věkové a funkčně odlišné, jednak velké množství jednotlivých krojových součástí, na nichž se představila škála užitých materiálů, stříhů, výzdobných prvků. Zvlášť působivě byla představena výšivka charakteristická pro kroje na Zálesí.

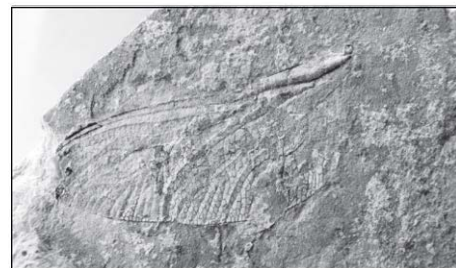
Celá instalace výstavy byla provedena velmi citlivě; projevila se na ní nejen promyšlená koncepce autorky Blanky Petrákové, ale i zkušenost konzervátorů při přípravě exponátů, invence výtvarníka a aranžérky při grafickém řešení panelů i při vlastní instalaci.

Výstava ve zlínském zámku

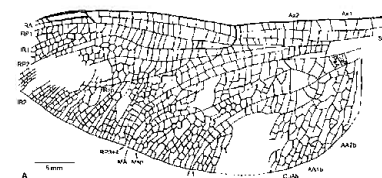
Foto archiv MJVM ve Zlíně

Od vědeckého mošken...

Oligaeschna kvaceki sp. nov.

Foto M. Požár

Struktura žiloviny zadního křídla samice vážky

Kresba J. Prokop

Nález nového druhu fosilní vážky z třetihorních menilitových vrstev Karpatského flyše od Kelče

Miloslav Požár

Fosilie především rybí fauny z třetihorních usazenin středního Oligocénu Západních Karpat jsou sbírány v našem regionu více než 100 let.

V posledních deseti letech se jejich výskytem zabývalo přírodovědné oddělení Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně velmi intenzivně přes omezené možnosti výzkumu. Studium fosilií, prováděné sběrem zbytků (reliktu) skalního podkladu na povrchu terénu v místech zmapovaného výskytu menilitových vrstev, přineslo desítky a stovky lépe či hůře zachovaných dokladů třetihorní fauny.

Nové nálezy částečně doplňují poznatky o této fauně z lokalit Kelč a Špičky, zpracované v letech 1950 - 1975 Kalabisem a shrnutých Příkrylem v r. 2004.

Kromě sporých zpráv o hmyzu (ploštica určená Kalabisem a fakticky neuchovaná) jsou jmenované lokality v menilitových vrstvách regionu proslulé především pro početné rybí fosilie sedmi rodů kostnatých ryb – Teleostei: *Clupea*, *Glossanodon*, *Alopias*, *Seranus*, *Scopeloides*, *Argyropelecus*, *Vicigueria*, a parybami (žraloky) rodu *Cetorhinus* a *Alopias*.

Výjimkami pro jinak typické paleogické a mezipelagické sedimenty těchto vrstev jsou nálezy fosilií ptačího pera a zmíněných zbytků hmyzu.

Můj náález zadního křídla vážky z r. 2005 od Kelče z vápnitých slínovců byl popsán Jakubem Prokopem, Tomášem Příkrylem, Ondřejem Doštěm a André Nelem, po srovnání se všemi příbuznými druhy, jako nový druh vážky (samice) *Oligaeschna kvaceki sp. nov.*

Tím se tento náález stal jediným holotypem (novým popsáním druhem fauny) zastoupeným ve sbírkách Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně. Druh byl pojmenován po profesoru Zlatko Kvačkovi, paleobotanikovi Přírodovědecké fakulty Karlovy univerzity v Praze, u příležitosti jeho 70. letého jubilea.

Prof. Zlatko Kvaček se též podílel na zpracování vzácné fosilní flóry nalezené autorem na lokalitě Choryně po povodni v r. 1997 v dolomitických vápencích.

Druh uvedené vážky byl popsán v časopisu *Geologica Carpathica*, jehož internetové stránky jsou: www.geologicacarpathica.sk

Kamenný sklípek objevený v přízemí zámku v roce 1968

Sklípek ve vsetínském zámku objevený v lednu 1968

Eva Urbachová

Článek je připomínkou nálezu zámeckého sklípku před 40 lety – v lednu 1968 při generální opravě vsetínského zámku probíhající v letech 1963 – 1974. Odborné zhodnocení nálezu neznámého sklípku od ing. arch. dr. Zdeňka Gardavského a pracovníka tehdejšího Ústavu etnografie a folkloristiky ČSAV v Praze, odborníka na hrnčířskou keramiku, PhDr. Vladimíra Scheuflera, CSc. bylo publikováno v odborném tisku. Příspěvek RNDr. Bohumila Peroutky, historika Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně, o historii vsetínských hrnčířů byl posledním textem publikovaným krátce po jeho tragické smrti upálením v říjnu 1969. (Peroutka, Boh. – Urbachová, E. – Scheufler, Vlad.: Hromadný nález keramiky ve vsetínském zámku a vsetínští hrnčíři. *Český lid* 56, 1969, s. 301 – 305.)

Při generální opravě vsetínského zámku během výkopu teplovodního kanálu v přízemí zámku v lednu 1968 narazili zedníci v hloubce 70 cm pod podlahou chodby na kamenný sklípek rozměrů 340 x 322 x 230 cm, který neměl vstupní otvor, pouze v rohu směrem k nádvoří kolmou šachtici rozměrů 65 x 50 cm, hliněnou podlahu se středovým trativodem. Ing. arch. Gardavský kladl jeho vznik do konce 14. nebo začátku 15. století, tedy do doby tvrze, která předcházela zámku postavenému až začátkem 17. století. Otvor šachtice byl překryt pravděpodobně až koncem 19. stol. velkými kamennými deskami.

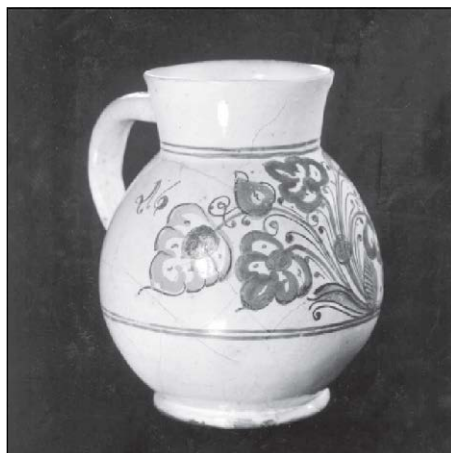
Sklípek sloužil zřejmě jako odpadní jáma. Jeho prostor byl do jedné třetiny zaplněn materiálem, který se sem dostal buď jednorázovým zavezením nebo byl nasypáván postupně po dobu asi 100 let, což dokládá časové určení nalezených předmětů.

Materiál tvořil především popel slepený vodou, v něm množství keramických, z více než 90 % hrnčířských střepů, skleněné střepy, kosti zvířat a značný počet hlemýžďích ulit.

Hrnčířský materiál

Hrubým odhadem bylo ve vlhkém popelu vybráno na 5000 střepů hliněné keramiky. Pokud to stav a výraznější znaky umožňovaly, postupně bylo zkompletováno a provizorně slepeno 136 více či méně úplných nádob z dobře zpracované hlíny vypálené převážně do červena.

Hrnce různých tvarů a velikostí jsou zvenčí převážně rezné, nepolévané, uvnitř a na okrajích glazované v barvě hnědé, zelené a zeleno-hnědé. Také se podařilo slepit 39 rendlíků na třech nožkách. Většina hrnců i rendlíků má dno a stěny očázené používáním na otevřeném ohni. V menším počtu jsou zastoupeny džbány, misky, pokličky většinou rezné, také dva glazované nočníky. Ojedinelá je 43 cm vysoká zásobnice zdobená příčným řetízkováním. Represenční skupinou je 11 velkých mis barevně glazovaných, s dekorem rytým nebo provedeným hřebem, kte-

Habánský džbánek – fajáns, dekor v barvách „výsokého ohně“ – žluté, modré, zelené, manganové, letopočet 1686, výška 15,2 cm

ré je možné datovat do konce 18. nebo začátku 19. století.

Z kamnářského zboží byly nalezeny dvě glazované akroterie a úlomky kachlů.

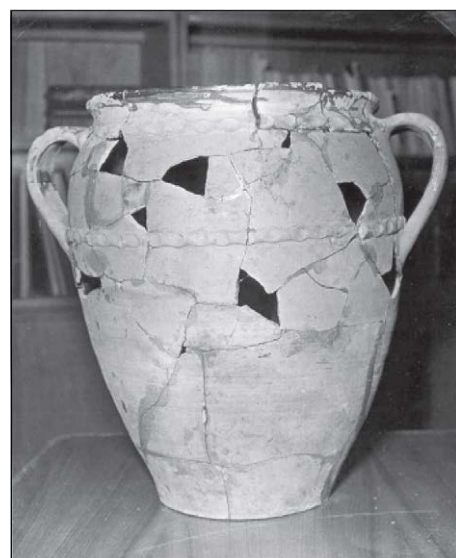
Hrnčířské zboží nese znaky jednoho výrobního okruhu, nejde však o soubor z jediné dílny ani z úzkého časového období.

Fajáns

Z fajánsových střepů bylo slepeno 21 předmětů. Nejvýznamnějším nálezem byl habánský džbánek datovaný 1686. Také se našly dvě figurální plastiky – žena s nůši a slepička, pocházející pravděpodobně z dílen valašskomeziříčských džbánkařů – „tůfarníků“. Odtud asi pocházejí i další neúplné fajánsové předměty – talířky, misky, džbány, holby, jejich dekor je však působením popela poškozen.

Rendlík – hliněný rezný trojnohý, uvnitř polev barvy okrové, zelené skvrny, dno zvenčí začernalé, průměr okraje 20,5 cm

Hrnc – hliněný rezný, uvnitř hnědozeleně polévaný, plastický dekor řetízkováním, výška 43 cm

Další odpadní jámka

V srpnu 1970 byla na jižní straně zámku odkryta malá odpadní jámka a z ní vybrány další hliněné střepy, z nichž bylo zkompletováno a postupně zrestaurováno 20 předmětů stejné provenience jako kusy z jámky předešlé.

Závěr

Zkompleťované předměty představují běžné hrnčířské zboží používané v 19. století v domácnostech i na zámku, jak to dokládají účetní zprávy. Např. už v r. 1752 dodal vsetínský hrnčíř Jan Spurný do zámku hrnky, rendlíky, džbány, misky i nočníky. Hrnčíři vykonávali pro zámek i práce kamnářské.

Chodba v přízemí vsetínského zámku, kde byl sklípek objeven
Foto M. Langer

Hrnčíři nikdy nevytvořili na Vsetíně cech, i když tu v polovině 18. stol. bylo až 15 mistrů. Nejdéle se tu hrnčířské řemeslo udrželo v rodinách Esteráků a Collů. Poslední hrnčíř Karel Coll přešel na výrobu a stavbu kamen. Jeho dílna na konci Sychrova zanikla v r. 1914 jeho úmrtím. Místo, kde stávala Collova pec, je dosud obecně nazýváno „Pecník“.

Nález keramiky ve vsetínském zámku obohatil sbírky muzea o téměř 200 sbírkových předmětů, z nichž některé jsou po restaurování vystaveny v historické expozici vsetínského muzea.

Východomoravské nářeční prvky ve světě internetu III.

Hana Goláňová

Naposledy se podíváme do internetového prostředí, abychom se poohlédli po textech s východomoravskými nářečními prvky. Tentokrát vstoupíme do virtuální knihovny a vypůjčíme si několik „autorských svazků“. Už nebudeme sledovat „živý jazyk“ a nářeční prvky v běžné nebo institucionální komunikaci, nebudeme se zabývat samotným komunikačním procesem, jako tomu bylo v předchozích dvou číslech. Budou nás zajímat konkrétní autorské práce ve východomoravském dialektu, anebo o některém z místních východomoravských dialektů. Zastavíme se u zajímavých materiálových zdrojů, které nás mohou potěšit, pobavit, ale i rozšířit naše obzory.

V internetovém světě nás může svojí originalitou a bezprostředností upoutat jak amatérská tvorba v dialektu nebo o dialektu, tak na druhé straně zpřístupněné vědecké práce. Jedná se sice o dvě krajní polohy, avšak i ty mají své přechody a vzájemně se dotýkají či doplňují. Amatérská tvorba v dialektu bývá příjemným zdrojem zábavy, odpočinku, uvolnění. Četba vědeckých studií bývá náročnější, ale může přinést mnoho zajímavých překvapení. A pro toho, kdo se chce o některém z východomoravských nářečí dozvědět něco víc, je to dobrá a vlastně nová příležitost. Už jsme naznačili, jakým směrem se budou orientovat následující řádky. Zaměříme se zejména na literární tvorbu publikovanou na netu, na amatérské i seriózní nářeční slovníky a na vědecké statě o východomoravském dialektu.¹ Na závěr bychom rádi přidali menší shrnutí celého cyklu o východomoravských nářečních prvcích v internetovém světě.

Literární nářeční tvorba

V internetovém prostředí se setkáváme také s literární nářeční produkcí. Přestože nářeční tvorba publikovaná na webu mívá různou úroveň a kvalitu, stojí za to se u ní zastavit. Právě ona nám může nabídnout svůj typický humor a svérázný tvůrčí přístup. Mezi výtvoři v dialektu nalezneme poezii i prózu. Díla s literárním charakterem objvíme na literárních nebo kulturních webech, v blozích (internetových denících), na webových stránkách jednotlivců, ojediněle v internetových časopisech či novinách. Mohou se vyskytnout také na stránkách neoficiálních zájmových organizací nebo na stránkách hudebních skupin. Autoři mají šanci využít bezplatně virtuální prostor k tomu, aby dali jiným k nahlédnutí své literární pokusy, aby dostali zpětnou vazbu a kritiku z vnějšku.

Když zapátráme v internetovém světě a podaří se nám objevit nářeční **prózu**, bývají to nejčastěji povídky. Tento krátký útvar se pro nářeční literární tvorbu vyloženě nabízí. Jen si zkuste napsat román v dialektu. Povídky mívají recesistický

ráz, jako je tomu ve známém *Deníku Ostravaka*. V tomto duchu píše své povídky Radomír Dolanský, který je publikuje nejen na kulturních webových stránkách (např. webmagazin), ale letos mu vyšly také knižně pod názvem *Z valašských putů*. Napříč povídkami prochází postava Metúda a neúnavně čtenáře „častuje“ veselými příběhy. Že nevíte, jak Metúd vypadá? Na to vám odpoví jedna z povídek.

„Jak Metúd Pražáčky učil paprčama dělat“
Metúd byl ogařsko z malý valašské dědiny, taký krpátý, s brýlama jak popelníky na očích, no dyž koštnul nejakú štamprlu, tož byl chytrý jak rádyo Jerevan. Jak si upil ešče vjecej, usínal s lebežňu hoděnu mezi štamprlama a zdály sa mu sny...

Mezi jinými autory stojí za vzpomnutí blog „Jardy Holíka“ nebo webové stránky Michala Janíše. Povídky Michala Janíše mívají také humorný ráz, ale bývají laděny v poetičtějších tónech, než ty u Radomíra Dolanského:

„Vánoční zajíc“
Aj, ty Vánoce. Pro většinu lidí snád ty najpěknejší svátky roku. Svorně jich mají v kalendářích poznamenané křesťané aj ateisté. Každý sa snaží si jich užít, jak nejlepší to ide. V poklidném rozjímaní, veselých besedách, na horách či s plným břuchem u televize. No, ale optajte sa schválne svojich staříčků, jak to bylo za nich. Balené cukrové? Banán? Kapr na víně? O takových dobrotách sa prve nikomu ani nesnilo. Ale že to byli ľudé šikovni, tož si zpestřovali ty vzácne chvíle jak sa dalo...

Nářeční **poezie** je na doklady chudší a bývá méně kvalitní než nářeční próza z východomoravského prostředí. Bohužel jednotlivých autorů publikujících na netu poezii je poměrně málo. Básně bývají dosti jednoduché, často svůj důvtip budují na vulgarismech, k nářečí a lidové kultuře někdy mívají ironický postoj. Pro ilustraci uvedme ukázkou z blogu Lidé.cz (autor – ogaři):

„Kurvaštelus ploskaňus“
Valašská kyselica,
lidová veselica.

Štamprli denně,
dvě řítě v seně.
Fujavica nebo slunko,
zabrnkej mi, stará strunko.
Popadnu v kole děvčicu,
budeme mít žinčicu.“

Výš si stojí zpívaná poezie celostátně známých hudebních skupin jako jsou *Hradišťan*, *Čechomor*, *Fleret*, o kterých byla řeč v prvním článku tohoto cyklu. Texty ve valašském dialektu² mívají také známé oblastní kapely jako jsou skupina *Ciment* nebo několik dalších lokálních skupin. Z těch mladších současných kapel vybereme skupinu *Z horní dolní a dál na jih*³ a úryvek z písně **Hlúpota**.

„Za dvěřami od plota, zazvonila hlúpota...
Chvilu sem s ňú rozmlůvál, hádaj jak to bylo dál.

Asi to vytušila, že mňa drží dlhá chvíla.
Potem sem ju pozval dál, co já hlúpý to udělal.“

Z hlediska jazykového se většinou v literární tvorbě (v próze i v básních) střídají nářeční prvky se spisovnými, nářeční archaismy se současnou slovní zásobou. Přepis do dialektu bývá rozkolísaný, nedůsledně bývají dodržována zvolená pravidla.

Nářeční slovníky

Internet je velmi dobré prostředí pro zveřejnění nejrůznějších slovníků. Pokud sami potřebujeme uživatelsky něco přeložit z cizího jazyka, většinou už nehledáme v papírovém slovníku, ale máme své internetové tipy. Tuto skutečnost vnímají také autoři nářečních slovníků publikovaných na webu. Svou roli hrají ještě další okolnosti: např. vydat nářeční slovník není snadná ani levná záležitost, autoři internetového slovníku do něho mohou zapojit neomezené množství spoluautorů.

Některé nářeční slovníky jsou k dispozici na webových stránkách a také se je podařilo vydat. Tento typ reprezentuje *Slovník jazyka valašského*, který je zveřejněn na přístupových stránkách občanského sdružení Valašské Athény. Krátce jsme na jmenovanou sbírku nářečních výrazů upozornili v první části tohoto cyklu, avšak v souvislosti s úvodním textem, který je před ní. Internetová podoba slovníku je velmi přehledná a čistá. Tento laicky zpracovaný lexikon nám připomíná jednoduché slovníky, které obvykle nacházíme v nářeční literatuře za textem. Jeho předností je, že jsou tam většinou zařazeny nářeční výrazy (v některých amatérských slovnících bývá nářečí smícháno se slangem z různých oblastí života). Dalším a milým kladem jsou zachycené názvy rostlin a bylin: *ajbiš*, *ibišek*, *andělské peří*, *řavolník udatný*, *angreš*, *angrešt*, *arcizl*, *narcis*. To, že má sbírka valašských výrazů sloužit především k zábavě, dosvědčuje i abecední seznam strašidel v závěru: *bosorka*, *bosorák*, *bosorča*, *daludka*, *bohyně*, která suší mlhu..., *haladryja*, *divoženka*. Rozhodně to není lexikon celovalášský, ale toho je si autor vědom. Dílo vyšlo knižně pod názvem *Slovník nespisovného jazyka valašského*.⁴

Pouze v internetovém prostředí se mohou vyskytovat také interaktivní lexikony. Mezi taková specifická díla bychom zařadili i tzv. „1. internetový slovník moravsko-český“. Na sběru slovní zásoby se můžete podílet i vy, např. zasláním valašských výrazů autorům webových stránek. Původně vznikl pro zábavu ve skupině studentů, ale časem překonal soukromý rámec. I nadále se

jedná o laické dílo, které se vyznačuje jak nepřesným pojmoslovím, tak nepřesným tříděním lexikálního materiálu: nazván je moravsko-českým slovníkem, ale zahrnuje i Slezsko, mezi nářečními výrazy se hojně vyskytují slangové výrazy nejčastěji ze života mladé generace apod. Sympatické je, že se autoři slovníku pokusili rozdělit sebranou slovní zásobu do několika oblastí (Podluží, Slovácko, Brno, Haná, Valašsko, Laško) a barevně označit, ve kterých oblastech se výraz obvykle vyskytuje. Asi není náhodou, že si laická veřejnost tvoří moravsko-český slovník. Bohužel se žádný seriózní knižní nebo internetový moravsko-český slovník na trhu nenabízí.

Na internetových portálech nejsou veřejnosti k dispozici jen laické slovníkové pokusy, ale i vědecky zpracované sbírky lexikálního materiálu. Za skutečnou lexikografickou lahůdku bychom mohli považovat ročníkovou práci Daniela Mikšíka předloženou na FF MU v Brně (1997), nazvanou „*Tematický diferenční slovník nářečí Ratiboře*“. Základem je věcný nářeční slovník, jehož lexikální materiál je uspořádán do těchto částí: krajina, les a rostlinstvo, živočišstvo, čas a počasí. Sběr nářečních výrazů byl uskutečněn podle *Dotazníku pro výzkum českých nářečí*, a to podle okruhu Příroda. Autor sledoval tři generace, takže mohl zaznamenat i generační posuny. Schéma celé práce, rovněž jednotlivá nářeční hesla jsou zpracována s pozoruhodnou přesností a pečlivostí. Odkaz na Mikšíkův věcný slovník můžeme najít také na webových stránkách portálu Česká škola. Krátká anotace pod názvem *Jak se odborně zkoumá dialekt* nabízí učitelům i žákům Mikšíkovu ročníkovou práci jako vzor odborného jazykovědného díla.

Vědecké statě

Od Mikšíkovy jazykovědné studie ratibořského nářečí přejdeme k dalším odborným autorským svazkům, které jsou zatím v internetovém prostředí k nahlédnutí. Vědeckých prací pojednávajících o některém z východomoravských dialektů není na internetu mnoho. Vybereme alespoň dvě díla, která analyzují dialekt, avšak půjde o nářečí až na samé hranici východomoravského nářečního prostoru.

PhDr. Josef Kolařík, CSc. nám zprostředkovává studii *O mluvě obyvatel v Napajedlech*. Jedná se o typickou nářeční studii, v níž najdeme zejména podrobný popis místního dialektického hláskosloví a tvarosloví. Některé jazykové jevy jsou dokladovány na přehledných nářečních mapách. Slovní zásoba by si zasloužila podrobnější a důslednější rozbor. Přínosné je, že se Kolařík ve své studii pozorně věnuje pomístním jménům, podává podrobnou jazykovou analýzu tzv. traťových názvů. Svůj rozbor pomístních jmen doplňuje také o jejich sémantickou klasifikaci. Pro zajímavost uvedme alespoň některá jména: *Dolní padělky, Horní padělky, Kopaniny, Kotáry, Lúky, Maková, Nivky, Ohrady, U Tihelny* aj. Možná, že se ve vašem okolí vyskytují pomístní jména s podobnými názvy.

Studii Josefa Kolaříka využila ke své souborné postupové práci Věra Ondroušková (FF UP v Olomouci) a nazvala ji *Mluvený jazyk Halenkovice*.⁵ Nářeční výzkum vedla, podobně jako Mikšík, mezi příslušníky tří generací, avšak nesoústředila se výhradně na nářeční lexikum, ale zkoumala také specifické jevy hláskoslovné a tvaroslovné. Inspirativní může být vlastní dotazník, kte-

rý si za tímto účelem vytvořila. V závěru vyhodnotila sesbíraný jazykový materiál a na jednotlivých jazykových jevech ukázala generační rozdíly. Pro názornost se podívejme na vyhodnocení jedné zadané otázky:

1. nejstarší generace
- *jiná košile* (0%) – *iná košula* (60%) – *iná košile* (0%)
+ *jinačí* (20%), *inačí košula* (20%)
2. střední generace
jiná košile (27%) – *iná košula* (36%) – *iná košile* (18%)
+ *jiná košula* (18%)
3. nejmladší generace
jiná košile (40%) – *iná košula* (20%) – *iná košile* (13%)
+ *iná košila* (6%), *jiná košula* (21%).

Odborné jazykovědné studie nás mohou přivést k zamyšlení nad vlastním mluveným jazykem, kterého denně užíváme, nebo nad jazykem svého okolí. Na tento fakt upozorňuje v závěru své postupové práce také Věra Ondroušková.

Shrnutí celého cyklu

Všichni víme, že v běžném životě nepoužíváme pouze prestižní formu českého jazyka, a to spisovnou češtinu. S jazykem je to jako se šaty. Ke každé příležitosti se hodí jiný kus. Proto máme „několik jazyků“, které naše krásná čeština uživatelům nabízí: např. spisovnou češtinu, nářečí, obecnou češtinu, slang; viděno z jiného úhlu - mluvený jazyk, psaný jazyk, a záleží jen na nás, pro který „jazykový kód“ se v danou chvíli rozhodneme. A tak mě napadá, že bylo řečeno mnoho o spisovné češtině, ale té mluvené zůstáváme podstatně více dlužni. Vždyť nářečí používáme především v mluvené podobě. A proč se za něj stydět? Naopak, měli bychom si vážit toho, že právě východomoravské nářečí patří mezi dialekty českého jazyka, které uchovávají nejstarší jazykové jevy. *Krásy mluvy valašského lidu* si všimla i Františka Jančíková, jejíž stať z roku 1946 je na internetu rovněž k nalezení.

Nářeční výzkum bývá v praxi komplikovaný, a tak jsme mohli prostřednictvím internetu nahlédnout do virtuálního světa a všimnout si, jestli ten skutečný jazyk alespoň z části odráží. Při našem bádání jsme se zaměřili jen na nářeční prvky vztahující se k východomoravské nářeční oblasti, a to především k valašskému nářečnímu úseku.⁶ V první části tohoto cyklu jsme upřeli naši pozornost na tzv. institucionální komunikaci, tj. na jazyk, který užívají oficiální i polooficiální instituce. Přestože polooficiální instituce nářeční prvky používají častěji a svým způsobem více odrážejí aktivní mluvený jazyk, i na přístupových stránkách oficiálních institucí se dialektické jevy vyskytnou. Nejpresnější obraz běžně mluveného jazyka můžeme dostat nahlédnutím do neinstitucionální komunikace, která probíhá živě v diskusních fórech a na chatu. Také webové stránky neoficiálních zájmových organizací a blogy jsou poměrně bohaté na prvky běžně mluveného jazyka. Musíme podotknout, že se většinou jedná o běžně mluvený jazyk nejmladší generace, ve kterém se mísí nářeční prvky, slang z některého zájmového prostředí, spisovná čeština a nezřídka angličtina.

Pokud vás někdy přepadnou nostalgické nálady z toho, že stará archaická podoba nářečí mizí, tato sonda uvedený fakt sice nevyvrátila, ale na druhé straně potvrdila, že je nářečí dosud pevně zakotveno v hláskosloví a tvarosloví a stále po

něm sahá i mladá generace. Můj slovenský kolega pronesl na jedné konferenci následující slova: „*Nárečie na internete? Zaplat' Pán Boh za to!*“

LITERATURA

- BĚLIČ, Jaromír: Nástin české dialektologie. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1972. 464 s.
BĚLIČ, Jaromír: Přehled nářečí českého jazyka. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1968. 96 s.
ČJA 1, 1992, 2, 1997, 3, 1999, 4, 2002, 5, 2006.
DOLANSKÝ, Radomír: Z valašských putýk. 2007. 120 s.
FABIÁN, Josef: Slovník nespisovného jazyka valašského. Valašské Meziříčí 2001. 136 s.
GOLÁNOVÁ, Hana: Východomoravský dialekt na internetu. Čeština doma a ve světě. 2006, roč. 14., č. 1-4, s. 64 – 67.
GOLÁNOVÁ, Hana: Východomoravské nářeční prvky ve světě internetu I. Valašsko, vlastivědná revue. 2006, č. 17., s. 40 – 41.
GOLÁNOVÁ, Hana: Východomoravské nářeční prvky ve světě internetu II. Valašsko, vlastivědná revue. 2007, č. 18., s. 39 – 40.
KAZMIŘ, Silvestr: Slovník valašského nářečí. Vsetín: Dalibor Malina 2001. 517 s.

Internetové odkazy:

- Radomír Dolanský
<http://www.webmagazin.cz/index.php?type=all&id=2830>
Jarda Holík
<http://jardaholik.blog.cz/>
Michal Janiš
<http://www.fotomi.estranky.cz/clanky/povidky/valnocni-zajic>
Poezie
<http://blog.lide.cz/bonomax/2005/07/05/118>
Hudební produkce
<http://www.cechomor.cz/ukazky.php>
<http://www.hradistan.cz/zpevniky.htm>
<http://www.fleretmusic.cz/diskofie/sbohem.php>
<http://www.diskografie.cz/ciment/na-srazu-intelektualu-v-poteci-nikomu-neni-do-reci/mlade-cerky-ze-severni-moravy/>
<http://skupinazhornidolni.wz.cz/>
Slovník jazyka valašského
<http://www.divadloschod.cz/val.atheny/?id=jazyk>
1. internetový slovník moravsko-český
<http://morce.slovníky.org/>
Tematický diferenční slovník nářečí Ratiboře
<http://www.etf.cuni.cz/~miksik/texty/dialekty.htm>
O mluvě obyvatel v Napajedlech
<http://www.fortunecity.com/victorian/durer/23/napajedla/mluva/hlaskoslovi.htm>
Mluvený jazyk Halenkovice
<http://www.halenkovice.cz/nareci.pdf>
Krása mluvy valašského lidu
<http://web.quick.cz/mplesek/krasamluvy.htm>

POZNÁMKY

- 1) Tento krátký příspěvek si neklade za cíl podat podrobnou analýzu či kritiku východomoravské literární nářeční tvorby, také asi neupozorníme na všechny amatérské a vědecké tituly o východomoravském nářečí vyskytující se na webu, ale rádi bychom ukázali čtenářům možnosti a cesty, kudy se mohou při vlastním pátrání vydat.
- 2) Jsou k dispozici na internetových stránkách jednotlivých kapel.
- 3) Uvedená skupina pochází z Horní Bečvy.
- 4) FABIÁN, J. Valašské Meziříčí 2001. Rozsáhlý Slovník valašského nářečí od Silvestra Kazmíře vyšel zatím pouze tiskem nebo je přístupný na CD, které autor průběžně doplňuje.
- 5) Obec Halenkovice se nachází v blízkosti Napajedel.
- 6) Mapa českých nářečí se vyskytuje např. v Běličových dílech.

„A zažil sem kus života těžkého...“ Pavel Chrbját zpod Soláňa

Bylo ně šest roků, mladšímu bratrovi čtyři a staršímu osum let, když nám zemřela maminka. Dvě sestry a bratr Karel byli už velcí, ale my malí zme tu ztrátu přetěžce nesli. Já si pamatuju, jak na pohřebě zpívali cosi o hříchách a mně padaly slzy z očí. Museli do mňa drknout, hdyž sa šlo dalej. V nědělu potom sem seděl celý deň u okna a čekal, že sa maminka vrátí. Za kterýsi čas sa tatka nanovo oženil a přibýlo zasěj šest dětí. Tata na nás nebyl dobrý, aji jakýsi groš vydělal, ale nám nedal ani jak sa patří najest. Jak byly jahody, hafery a maliny, tož aspoň těch zme si nasbírali. Ale horší to bylo v zimě. Nová mamka na nás nedržela.

Raz zme páslí na stmísku, krávé ani koze sa to nelíbilo, nohy zme měli celé dopchané, jak zme sa za nimi nalétali, a ešte nebyly napasené. Mamka sa na nás napálili, jídla nám nedali a vyhnali nás, nech si idem gde chcem. Tož zme šli. Já sem si vzal do satora svoje věci aji bratr a šli zme do hory. Bratr došel na Mazgálku a dal sa tam pást. Dali mu najest a věc sa o ogara nestarali. On si vyléz na sklep, tam bylo dost listá, lehnul a spál. Ráno sa zasěj brál k paseňu.

Já sem zostal v hoře. Byly tam uložené drva. Já sem si na ně naložil četiny a to sem měl lože. Na zemi sem sa bál spať, aby ňa třeba něco neušćípilo. Celé tři dny sem neměl nic teplého na zezení, ani hafer už nebylo. Byl bych aji šel domů, ale tata šel do Uher s papučami, uměl jich pěkně ušit a komočuchy mu Hermína přepěkně vyšivala, tož sa mu dobře prodávalo. Chcel tam kupit na jarmaku mladší krávu, ta naša stará že sa prodá.

Byl sem už velice zbědovaný, gdyž sem sa přibral k cestě. Ťupkál sem si tak kaménkem a mudroval, co udělat. Naraz sem uslyšel kravský zvonec a pohlédňá hore vidím tatu. Zastavil sa proti mně a pravil: „Ogare, co tu děláš?“ Já nic. On zas na mňa a nakonec ňa poznal, viděl, že sem taký zbídačený a tož sa optal: „Proč nejsi doma?“ Dal sem sa bečet, „mamka nás vyhnala, že zle pasém, hned jak ste ušli z domy.“ „Pod dom.“ A dál ně aji kúsek chleba. Doma mamce vybrblal, že tak sa ogaň nekážu, ale přešlo to, jak hdyby nic. Na druhý deň došel pro bratra na Mazgálku a byli zme zasěj doma. Mňa si potom vzali stařenka a bratr šel slúžit za kravařa.

U stařenky sem sa měl lepší. Chodil sem do školy a dobře sem sa učil. Tam sem našel také malučké harváňky a naučil sem sa na ně hrát.

Aji sem dobře kreslil. Edem že stařenka neměli peněz na výkresy a ešte ně brněli, že myslím edem na hlupoty. Že bez školy a jakéhosi čmáraňá sa obědu. Tož sem řeknul učitelovi, že do školy nebudu chodit, a musel sem mu aji řeknout proč. Pravil ně: „Do školy chodit budeš. Toť máš korunu, kup si výkresy a budeš jich měť na celý rok. Neplač už a di do třídy.“ Ani nevíte, jak sem byl rád. Oni mňa učitelé měli rádi. Jak přišel inšpektor, tož edem mňa vyvolávali. Já sem všeko věděl, co sa ně ptal. Býval sem taký malý, ale edem jak sem trošku povyróst, už sem šel na službu.

V jedněm místě sem sa měl velice zle. Nic inšího pro mňa neměli, jak krupicu s kyselým podmásím. Och to vám bylo zlé, rači sem nejed. Gazděně to bylo jedno. „Nejedz, potvoro, jak budeš měť hlad, zíš.“ Ale nezed sem. Jak už to nebylo lze vydržet, došel sem za tetičku na Bečvu a ptál sem jich do kvítečka malinečka, nech si ňa vezmú, že jim budu dobře poklúzat aji všeko dělat, co ně nakážu, edem gdyž nebudu měť hlad. Neměli chuti, ale nakonec pravili: „Přestaň bečet a po něděli přijdi.“ Och nic lepšího ňa nemohlo potkat. Ruky sem jim poobtlál a věře, měli zme sa rádi. Pobyl sem tam kterýsi rok. Šak ani tetina nedopadli špatně. Já sem měl tak vypucované krávy, že byly jak sametové, aji ocasy sem jim okúpál a počesal jak vlasy. Ve chlěvě sem měl čisto tajak v izbě. Vyházaný hnůj sem si tak pěkně uložil, že ně ho kury nemohly rozhrabat, no ve všeckém sem měl pořádek. Šak jak zme sa lúčili, gdyž sem šel do učeňá za kovářa, oba zme měli mokré šnup-tychle od slzí.

Dostal sem sa na Hanú. Do Prostějova z tamoty bylo edem kúšček. Mistr ňa dobře vyučil, nadřel sem sa tam dost a s jidlem to bývalo též všelijaké. Zabijali hrubé prasa, ale byli velice opatrní. Zabijali, gdyž sem byl na slobodě. Jak sem sa vrátil, dali ně malučkú jitničku a že snád jim věcej nezostalo. Jak byly oškvarky, tož ně aji kterýsi dali, ale věčinu sa jed edem suchý chleba. Na téj stravě by těžko kladivo dvíhal. Ale ušetřil sem si na takú malú harmunigu, sakramentsky pěkně hrála, a tož sem měl večer po práci ogarů aji děcek kola sebjá. Hrál sem jim ke zpěvu aji do tancu a oni ně přiněsli každý něco, buchty, maso, mléko, tož sem měl v jidle forotu.

V pokračovací škole zasěj vedla mňa seděl kovářů syn. Učil sa doma. Řemeslo mu jak tak šlo, ale na učení byl tupý. V sotoře míval jídla forotu, a tož já sem mu pomoh s učením a on ně toho z domy přiněs tolěj, že sem to ani nemoh všeko pojest. Tak zme to spolem táhli, až nám dali vysvědčení. Aji sem byl nejeden raz u nich doma. Oni ňa chćeli aji za tovaryša, ale já sem měl už místo v Nezamyslicách. Šak jak sem to řeknul mistrovi, zostal jak zařezaný, aji ňa přemlúval, abych zostal a že sa budu měť zle, ale já sem pravil, gdyž sa bude dělat tajak u vás v sobotu a v nědělu, nic ně nihde nebude. Tož si na mně aspoň tak postihnu, že kázal všeko železo přeložit, vyličit dílnu, okna umyt, dlážky vydrhnout. Ale já sem to všeko dělal s myšlenkú, že se mnú náposledy kočuruje, a jak bylo všeko hotové, vzal sem si 14 dní dovolenú. Byla to první dovolená v mém životě. Mistr mě vyplatil a já sem mu pěkně poděkoval za to, že ňa dobře vyučil, a popřil sem mu, aby sa mu aji dalej tak dobře dařilo aji s novým tovaryšem. Ale on ně řekl: „Když nechceš u mňa zůstat ty, tož já teho

nechám.“ A též nechal. Mistrověj sem též pěkně poděkoval a nakonec zme měli všeci slzy v očách. A já nihdy nezapomenu na to, co ně řeknul na rozchodnú: „Zostaň takový, jaký si. Přičindlivý, poctivý a věrný po celý život.“ To už bylo po válce. A jak sem přijel domů, byly u Barošů na zahradě první dožinky. Bylo to v srpni v pětačtyřicátém. Byl tam vtedovat aji malíř František Podešva a Jaroslav Křička. Muzikanti jim hráli sólo a já sem sa chytnul též do kola a jak ňa tam uhléd kovář Mlýnek, co byl zarovno starostú, hned ptal tatu, ať ňa nechá domy, že by měl v kovárně práce dost. Edem že já sem už slíbil v tých Nezamyslicách a v pondělí sem měl nastúpit.

Tož sem v pondělí do tých Nezamyslic jel. Mistr mňa pěkně přijal a já sem šel hned obhlídat kovářnu. Na druhý deň sem sa bral kuť koňa, gdyž sa tam zjavití tata s kovářem Mlýnkem. Přivítal sem jich, ale hleděl sem si svého. Koňa sem okul, zatým co oni rozprávjali s mistrem. Potem Mlýnek sa dál obhlídat koňa: „Musim sa podívat, jak si ho okul.“ „Šak sa podívejte“, přidržel sem koňovi nohu a starý mistr pravil: „Tož to je čistá práca. Umiš-i všeko tak jak kuť, tož si číman. To byl dobrý mistr, co ta učil.“ A doty mňa a mistra přemlúvali, až sem jel s nimi domů. Bývaní sem měl blízko kovárně, pěknú izbečku ně uchystali, aji v práci sa ně líbilo. A hdyž sem po práci vzal do hrsti harmunigu, tož sa ani neptajte, kolěj děcek a ogarů kola mňa bylo. Aji na muzikách sem hrával. Byl bych v téj kovárně myslim povčil, ale gdyž sem chodil hrát pod Soláněm Valaskěj družině, přišla tam naraz Hanička od Mikulků. Edem sem ju zahléd a na mů dušu, byl se mnú konec. Šak musel sem sa ji též líbit, gdyž zme sa nakonec aji vzali.

Dohromady zme teho moc neměli a přecaj zme si postavili pěkný domek. Hanička byla zahaňačná a netížila si. Malé měla na rukách a ešte přitem míšala maltu. Museli zme sa oba velice činit, aji dluhu zme měli dost. Ale v Rožnově potom postavili velkú fabriku Teslu, dost sa tam vydělavalo, a tož sem nechal kovářny a šel sem tam, a jak Pavlík mohl do školky, přišla tam za mnú aji Hanička. Napřed zme dělali na směny a potom zme už oba naraz přichodili domů. Och to nám už bylo hej. Aji pěkný nábytek zme si pořídili.

Raz tu přijel zájezd z Haněj. A byli tam lidé z téj dědiny, co sem sa tam učil, aji ze starú pani mistrovú. Och ta hleděla, nemohla sa ani ke mně přiznat. Všecky zme jich po valasky upřimně pohostili a víte, co ně pravila: „Seš pořad stejné, ale žiješ si jak barón.“

Vzpomínku zaslala do vsetínského muzea 20. 1. 1995 paní Vilma Volková z Hutiska – Solance s průvodním dopisem, v němž kromě jiného připsala: „...A ten Pavlík je o generaci mladší a zase je tu ta poctivost k práci a snaha nedať sa. Manželství měl pěkně, vydrželi těžké chvíle a dovedli si velice vážit toho, co vlastníma rukama vybudovali. A na tu harmunigu hrával nám děckom v Soláňku.“

*O Valašsku
ne Valašsku*

Výběr z nových regionálních publikací

Blíž k historické pravdě o Janu Antonínu Baťovi

Ve dnech 2. a 3. května 2007 se konala ve Zlíně mezinárodní konference s názvem **Jan Antonín Baťa, pokračovatel práce Tomáše Bati**. Konferenci uspořádal Magistrát města Zlína v místnostech nově rekonstruované Karfíkovy budovy Komorního kina, dnes sídla Základní umělecké školy a Malé scény na Štefánikově ulici. V den zahájení konference byla odhalena socha Jana Antonína Bati, symbolicky právě v den výročí jeho odsouzení Národním soudem. Dílo sochaře Radima Hankeho našlo své místo v parku proti budově č. 21 - legendárnímu zlínskému „mrakodrapu“, dnes sídlu úřadu Zlínského kraje.

Společenské klima konference odpovídalo po všech stránkách významu, který konferenci přikládali představitelé kraje, města i vědecké a kulturní veřejnosti. Výrazné pozitivní roli sehrála v tomto případě přítomnost členů rodiny Jana Antonína Bati, vnuka Nelsona Bata de Oliveira, vnučky Marie Amalie Bata de Oliveira Leal s manželem a zejména vnučky Dolores Ljiljany Bata Arambasic s dcerou Giomar.

Program konference byl rozdělen do tří tematických bloků:

I. J. A. Baťa – období do roku 1932. Vývoj osobnosti J. A. Bati pod vedením T. Bati

II. J. A. Baťa – období od 13. 7. 1932 – 1939. Pokračovatel práce T. Bati

III. J. A. Baťa – období po roce 1939. Národní soud a aktivity k očistění jména J. A. Bati

V rámci uvedených tematických bloků vystoupila řada historiků, vysokoškolských pedagogů a publicistů, jejichž příspěvky jsou k dispozici ve sborníku konference pohořově vydaném, dá se říci, v zápětí po jejím skončení. Jsou uspořádány do tří oddílů s tituly odpovídajícími názvům programových bloků konference. Řada statí ve sborníku zveřejněných představuje pro objektivní hodnocení osobnosti a díla J. A. Bati materiály zásadní povahy. Mezi ně rozhodně patří texty historicky Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně Hany Kuslové: Představení osobnosti J. A. Bati a První roky J. A. Bati v ředitelně, které spolu s textem vedoucího zlínského pracoviště Moravského zemského archivu Brno (bývalého podnikového archivu Baťa a Svít) Vladimíra Štroblíka: Dopisy z Ameriky vycházejí důsledně z autentických archivních materiálů nedeformovaných účelovou interpretací. Spolu s textem Milana Zeleného: Tomáš a J. A. Baťa: Podnikatelský tandem ze Zlína do světa tvoří obsah prvního oddílu.

Druhý oddíl soustřeďuje příspěvky věnované konkrétním aktivitám s firmou bezprostředně spojeným nebo firmou inspirovaným v období, kdy v jejím čele stál J. A. Baťa. Jejich autoři věnovali svou pozornost mimo jiné rozvoji dopravních

systémů firmy v letech 1932 - 1939 (V. Lednický), postavení firmy v československém hospodářství ve 30. letech 20. století (M. Tomašík), zlínskému zdravotnictví (J. Bakala), zlínském funkcionalistické architektuře (D. Nová), rozvoji školství, vzdělávání a kultury a stavebním expanzím firmy do zahraničí (L. Hornáková).

Z pera autorky více než povolané jsou ve třetím oddílu sborníku statí Dolores Ljiljany Bata Arambasic: Projekt kolonizace a osídlování Matto Grosso a Brazilský profil J. A. Bati. K řešení společensky akutního problému historické očisty jména J. A. Bati přispívají v tomto oddílu prezentované statí J. Šetiny a M. Štikara: Znázorňování a konfiskace majetků v roce 1945, Přijímání speciální legislativy v rámci těchto procesů, Činnost Národního soudu v letech 1945 - 1946 spolu s připojeným obžalovacím spisem, rozsudkem a resumé dopisu dr. Pražáka ohledně soudního přelíčení ve věci Jana A. Bati, L. Navary: Z kolaborace usvědčující kolaborant aneb role Bedřicha Pokorného a soud nad J. A. Baťou i H. Kuslové: Zámek Napajedla – pověsti a fakta. Obsahu i duchu statí M. Kudzbela: Baťův systém řízení – jak dál by odpovídalo její zařazení do předchozího oddílu sborníku.

Sborník o 127 stranách formátu A4 s účelnou grafickou úpravou obrazové dokumentace a textové části lze považovat za signál k zintenzivnění snah o nalezení historické pravdy ve všech jejích souvislostech a o sjednání nápravy historických křivd v pohledu na osobnost, jejíž život a dílo sehrály klíčovou roli při vzniku a rozvoji batismu – fenoménu, jehož inspirativní role pro pozitivní vývoj soudobé společnosti v regionu i v celé zemi je víc než zřejmá. Distribuci sborníku provádí Magistrát Statutárního města Zlín.

Karel Pavlišťík

Rusava – život valašské dědiny slovem vypravuje František Táborský, kresbou Adolf Kašpar

Obec Rusava již dávno není tou chudou, zastrčenou vesničkou, kdysi obklopenou téměř neprůchodnými lesy, vesničkou, která byla utvářena po staletí prostými lidmi, jejich kulturou a zvyky, které s sebou přinášeli z míst svého narození. Někteří přicházeli nedobrovolně, jak víme z historie vzniku Rotalovic - tak se obec jmenovala z vůle jejího nemilovaného zakladatele, jiní se přistěhovali k těmto rodinám, ostatní přišli za chudou obživou se svými ovci možná jen s uzlíkem a sekerou. Díky všem však nová osada rostla do krásy a spolu s nádhernou přírodou vytvořila doslova jakýsi fascinující magnet pro návštěvníky - malíře, spisovatele a další obdivovatele.

Tato obec v roce 2007 slaví 350. výročí svého vzniku, i když původní osada byla mnohem starší a zanikla pravděpodobně spolu s hradem Obřany a s dalšími osa-

dami v jeho okolí. Její původní název si osadníci ponechali a nový název nepoužívali.

Tím, kdo nevšední krásu Rusavy objevil a dokonale do nejmenších podrobností poznal, byl spisovatel a básník František Táborský, rodák z Bystřice pod Hostýnem. Ujal se složitějšího úkolu a zapsal pro příští generace život této dědiny. Jeho knihu doslova vyzdobil ilustracemi malíř Adolf Kašpar, který si krásu krajiny, kroje a dřevěné chaloupky zamiloval a postavil si na Rusavě roubenou dřevěnou chalupu.

První vydání knihy nakladatelstvím Promberger v Olomouci v roce 1928 bylo záhy vyprodáno a pro další zájemce se tak stala nedostupnou. Další vydání z technických důvodů nebylo možné. Příchodem nové technologie se nakladatelství LIPA ve Vizovicích podařilo reedici vydání v r. 1993 zajistit. Monografie se stala v uplynulých osmdesáti letech perlou literatury a její druhé vydání je stále ještě k dispozici jako krásný dárek pro poučení, vzpomínky a potěšení nejen rusavských rodáků a obyvatel.

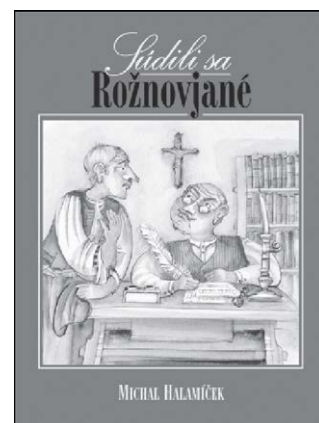
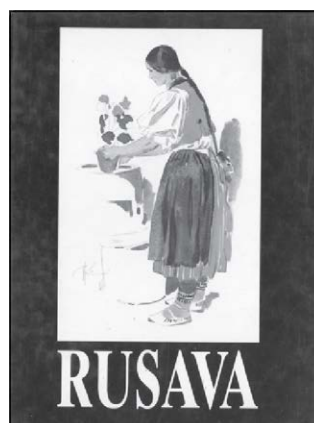
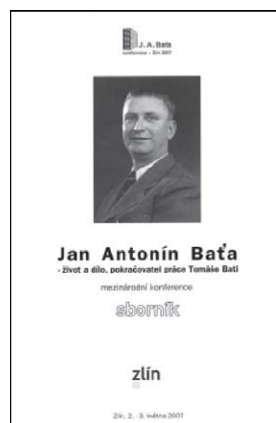
Milan Charvát

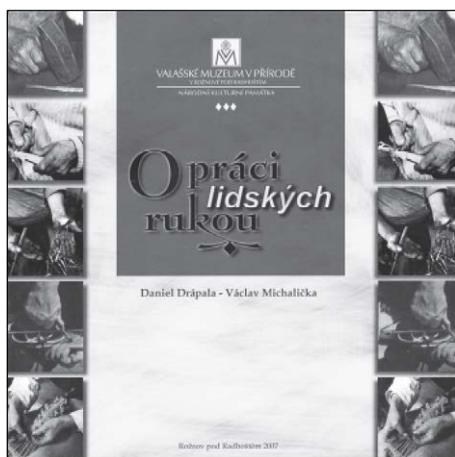
Súdili sa Rožnovjané – nový svazek Rožnovských malých tisků

Mnohdy býváme nabádáni, abychom se pro poučení obraceli do historie. A skutečně – nalezneme tam většinou nejednu podnět, ale i četné zkušenosti, které získávali naši předkové po celé generace. Hlubší poznání minulosti nás ale přivede zároveň k poznání, že lidé, jejich povaha, slabosti a prohřešky se vcelku nemění. Zahlcují-li nás dnes média informacemi o zpronevěrách, krádežích, násilnostech či kuplířství, můžeme si možná povzdechout, že „za časů našich babiček“ toto nebyvalo. Opak je ovšem pravdou. Před sto i dvě stě lety musely být řešeny obdobné delikty, jimiž se zabývají i dnešní soudci. Z některých historických kauz se nám dokonce dochovaly písemné doklady, v nichž se dočítáme barvitě příběhy o lidském pokušení, lítosti z vykonaného činu i vzdoru a trvalém popírání viny.

Drobné nahlédnutí na to, jak „hřešili“ Rožnované, případně které soudní kauzy museli před dvěma staletími řešit tehdejší rožnovští představení, přináší další svazek edice Rožnovské malé tisky. Má příznačný název **Súdili sa Rožnovjané** a přináší více než desítku příběhů zdejších obyvatel z minulých dob. Do literární podoby je podle autentických dokumentů převyprávěl **JUDr. Michal Halamíček**. Přestože nepostrádají úsměvný nadhled, jsou zajímavou sondou do života městečka Rožnova a jeho okolí v 19. století. Již podle názvů některých povídek (*Povedení handlířů; O hubatě Maryně; Klín klímem vytlučit; Co začalo dravci, skončilo palicí*) se mají čtenáři jistě na co těšit. Při jejich četbě v nás možná starosti našich předků vyvolají úsměv, jak však sami zjistíme, znamenalo jejich řešení pro ně nemalé úskaly.

Daniel Drápala

O práci lidských rukou

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm vydalo v letošním roce v rámci grantového projektu Tradice řemeslné a rukodělné výroby na Valašsku a Těšínsku publikaci **O práci lidských rukou** autorů **Daniela Drápala a Václava Michaličky**, která je zároveň katalogem výstavy téhož názvu uspořádané v budově Sušáku od 25. dubna do 17. července 2007.

Útlá publikace o 40 stranách je rozdělena do tří kapitol: V první pojednává Mgr. Daniel Drápala, Ph.D. o tradici rukodělné výroby na Valašsku, která vychází ze snadno dostupných materiálů – dřeva, vlny, lnu, případně i z jiných místně omezených surovin. Sleduje přehledně tradiční lidovou výrobu pro vlastní potřebu, pro trh, řemeslnou výrobu s organizací cechů, její úpadek s rozvojem výroby tovární, zakládání výrobních družstev v průběhu 20. století, která pomáhala zabránit jejímu zániku, a končí současnou snahou o zachování tradiční lidové výroby i s podporou ministerstva.

V druhé kapitole jsou reprodukovány vzpomínky často už posledních výrobců, třetí kapitola je soupisem jmen 27 nositelů titulu Nositel tradice lidových řemesel, který udělilo Ministerstvo kultury vybraným lidovým výrobcům v letech 2001–2006, mezi nimiž je i pět výrobců z Valašska, i s důvody jejich ocenění.

Velkou předností katalogu je množství doprovodných dokumentárních fotografií.

Snad kvalitní krátkodobá výstava a tento katalog dají podnět k trvalejší prezentaci tohoto pro náš region tak typického tématu při ukončení grantu v Rožnově nebo i jinde.

Eva Urbachová

Foto archiv VMP v Rožnově p/Radhoštěm

RECENZE

Těšínsko 1957 – 2007

V letošním roce připravuje Muzeum Těšínska v Českém Těšíně jako vydavatel časopisu Těšínsko zvláštní číslo k 50. výročí jeho založení. Ohlédneme-li se za dosud vydanými ročníky, je možné s radostí konstatovat, že záměr, zpočátku inspirovaný potřebou seznámit veřejnost s pohnutou historií českého Těšínska, nabyl takového významu a rozsahu.

V polovině padesátých let byla skupinou vlastivědných a muzejních pracovníků připravena v Českém Těšíně „Výstava Těšínska“, jejíž součástí bylo vydání sborníku historických prací. Díky aktivitě Andělína Grobelného, tehdy vedoucího Slezského ústavu Akademie věd, byl obsah připraven za spolupráce jeho kolegů, významných historiků Slezska. Jak vzpomínal o 30 let později, příprava sborníku ho přivedla ke spolupráci s mnoha osobnostmi, které se podílely na přípravě výstavy. Všechny spojoval jeden cíl, kterým bylo vydávání vlastivědného časopisu zaměřeného na území českého Těšínska, které pokrývalo území tehdejšího okresu Karviná, slezskou část okresu frýdecko – místeckého a oblast Slezské Ostravy.

Počáteční problémy s vydáváním pomohla překonat řada institucí, včetně Krajského nakladatelství v Ostravě, které zaštilo vydávání edice Vlastivěda Ostravského kraje, kde postupně vyšla kromě Těšínska řada dalších regionálních titulů – Vítkovsko, Bílovecko, Hlučínsko a j. Bohužel jejich vydávání skončilo s územně správní reorganizací v polovině roku 1960. Těšínsko těžící z odborné podpory historiků Slezského ústavu, Slezského muzea a muzea v Českém Těšíně ale i toto krizové období překonalo, naopak se jeho obsah stal předmětem zájmu jak odborných institucí, tak vlastivědných pracovníků, kronikářů a škol. Záhy se mezi spolupracovníky zařadili také frýdecko – místečtí spolupracovníci a mezi autory se začaly objevovat takové osobnosti jako Jaroslav Ludvík Mikoláš, Vladimír Škuta.

Když v listopadu 1957 vyšlo první číslo s úvodníkem A. Grobelného, málokdo tušil, že si získá takovou podporu abonentů, že bude vycházet ve stále kratších intervalech a zcela pravidelně. Vydávání prvních 20 a následujících 20 čísel bylo poznamenáno nepravidelností, z tiráže jednotlivých výtisků můžeme usuzovat na úsilí a překážky, které se stavěly pravidelnému vydávání do cesty. Časopis vycházel jako dvojčíslo i trojčíslo, v některých letech byl vydáno jen jedno číslo, v některých naopak i tři. Nicméně od roku 1966 se podařilo zajistit pravidelnost ve vydávání, nejprve vycházela tři a nyní čtyři čísla ročně.

V obsahu časopisu se začaly uplatňovat nejen historické studie, ale postupně si své místo dobyla i problematika přírodovědná, archeologické nálezy, vzpomínky účastníků odboje, muzejní sbírky. Zvláštní pozornost věnovala redakce lidové slovesnosti, tradici, památkám. České autory doplnili i jejich kolegové z Polska, kteří prezentovali výsledky regionálního historického bádání čerpajícího z pramenů polských.

Časopis měl velké štěstí na své redaktory, mezi nimi významné postavení i v době, kdy byl omezo-

akademie Bedřich Havlíček. Jeho jméno známe ze studií věnovaných regionu Valašskokloboucka.

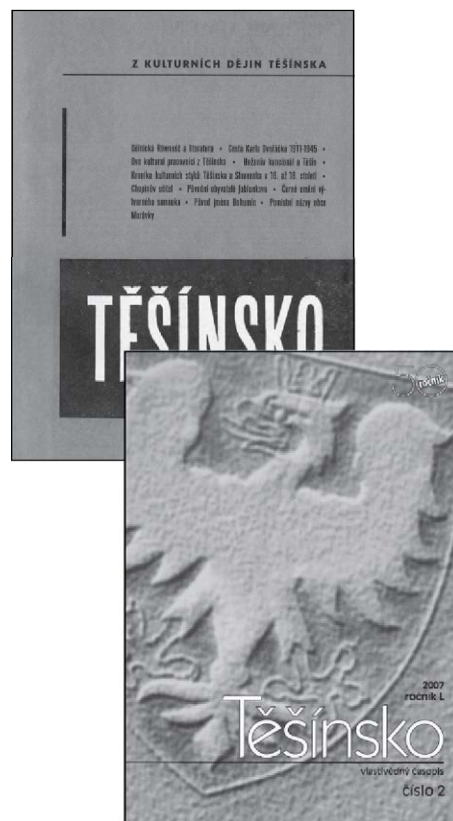
Od poloviny devadesátých let, kdy se jako spolupracovníci uplatňovali stále více odborní pracovníci Slezského ústavu AV ČR, Slezského muzea a absolventi Slezské univerzity, se stal časopis odborně fundovaným periodikem s původními studiemi, jejichž rozsah a úroveň se vyrovnává s dalšími odbornými časopisy. Bohužel čtenářům z řad rodáků, kronikářů a vlastivědných pracovníků chybí drobné zprávy a informace, záznamy vzpomínek, neboť krátké články a zajímavosti s výjimkou zpráv o aktivitách muzeí byly potlačeny.

Z hlediska regionálního zaměření můžeme časopis Těšínsko považovat za náš kolegiální titul, po obsahové stránce se ale obě redakce vydaly odlišnou cestou. Oba mají společné zázemí v regionálních muzejních institucích. Poděkování je bezpochyby adresováno Muzeu Těšínska, které věnuje časopisu stejně jako Muzeu regionu Valašsko velkou pozornost. Z řady garantů vydávání Těšínska bohužel již nezaznamenáváme podporu ze strany Muzea Beskyd ve Frýdku-Místku, které bylo dříve spoluvydavatelem.

Při příležitosti půlstoletí od vydání prvního čísla Vlastivědného zpravodaje Těšínsko připravuje Muzeum Těšínska prezentaci bibliografie, která naváže na dvě anotované, tiskem již vydané v roce 1976 a 1985. Jejich obsah přesahující vždy 1000 záznamů ukázal obsahovou pestrost a široký informační a badatelský záběr. Zveřejněním bibliografie bude obsah časopisu připraven k využití odborné i laické veřejnosti tak, jak bychom rádi viděli i u ostatních, obdobně zaměřených titulů.

Jistě je přáním nejen redakce časopisu Valašsko, aby kolegové v Českém Těšíně měli i nadále šťastnou ruku ve výběru autorů, kteří budou tvořit stránky jednotlivých čísel tak, aby mohly čtenářům nabídnout výsledky historického i přírodovědného bádání v regionu, který má tak pohnuté dějiny.

Jiřina Veselská

GRATULUJEME

Foto archiv VMP v Rožnově p/R

Blanka Mikolajková – Nositelka tradice lidových řemesel pro rok 2007

Řady valašských výrobců honosících se titulem „Nositel tradice lidových řemesel“ rozšířila v letošním roce paní Blanka Mikolajková (*1960) z Rožnova pod Radhoštěm. Oborem tradiční rukodělné výroby, za jehož dovednost a uchování byla Ministerstvem kultury ČR oceněna, je prastará předtkalcovská textilní technika pletení na rámu (na Valašsku nazývaná „vázání na stativkách“, všeobecně pak známá jako krosienkování, což je odvozeno od slovenského pojmenování této dovednosti – pletení „na krosienkách“).

Blanka Mikolajková se k textilní výrobě dostala při pomaturitním studiu oboru textilií na umělecko-průmyslové škole v Praze. Nabyta znalostmi o vlastnostech textilu, jeho výrobě, o možnostech jeho restaurování a znalá všemožných starých textilních technik nastoupila jako konzervátorka textilu nejprve v rožnovském muzeu v přírodě, následně pak v muzeu vsetínském. Každodenní styk se sbírkovými předměty a nutnost jejich restaurování za dodržení pokud možno původních postupů a technik ji vedly k pečlivému studiu pramenů a odborné literatury, což mělo za následek zdokonalování textilních technik charakteristických pro území Valašska – síťování, pletení vlněných rukavic a čepic na formě (tzv. zapjastkovou technikou) a samozřejmě pletení na rámu.

Historie poslední jmenované techniky je stará několik tisíc let a i když se v Evropě 15. – 17. století těšila značné oblibě, upadla později téměř v zapomnění. Uchovat se jí však podařilo v lidovém prostředí. Na Moravě to až do 80. let 20. století bylo Valašsko, kde se „vázáním na stativkách“ zhotovovaly kromě vsadek do polštářů především ženské bavlněné vzorované čepce zvané „zděcháky“ pojmenované podle vesnice Zděchova, v níž se

vyráběly nejdéle. K výrobě krosienek je zapotřebí vysoký stojatý rám, na nějž se natáhne svíslá osnova, a pouhým křížením nití prsty a zajišťováním jednotlivých řad pomocí dřevěné paličky se vytváří textilie. Zajímavostí krosienkování je, že proplétáním prstů v horním dílu rámu vzniká daný výrobek zrcadlově i v jeho spodní části.

V roce 1983 se už už zdálo, že skolem poslední zděchovské odbornice na pletení na rámu paní Františky Šimkové (*1893) tato dovednost zanikne úplně. O deset let později se však ve vsetínském muzeu začala připravovat nová národopisná expozice, jejíž součástí měla být i prezentace zděchovských čepců. Jejich špatný stav ovšem vyžadoval odborný zásah a toho se ujala právě paní Mikolajková. Ta se tak na základě pilného studia videozáznamů a dokumentace výroby poslední valašské znalkyně krosienkování paní Šimkové v umění pletení čepců „na stativkách“ zdokonalila natolik, že se stala její nepřímou pokračovatelkou a zároveň jedinou uchovatelkou této lidové výrobní tradice.

Znalosti dané technologie postupně vylepšovala do té míry, že zvládla vyrábět nejen kopie všech původních vzorů pojmenovaných kouzelnými názvy, jako např. „kočičí šlapky v chodníčkoch“, „na paničku“, „stroměčky a motýle“, ale vytvářet také vzory nové. Mezi její nejčastější krosienkované výrobky patří kromě čepců a vsadek do polštářů i rukavičky bez prstů, punčochy ke krojům a také moderní doplňky jako tašky či pásky.

Bohaté znalosti různých textilních technik včetně samotné výroby lněných a vlněných vláken (kramplování, předení, tkaní) si Blanka Mikolajková neponechává pro sebe, ale předává je dál v různých rukodělných kurzech. V současné době vede pracovní dílnu v sociálním centru pro psychicky nemocné s názvem Iskérka v Rožnově pod Radhoštěm, kde vyučuje tkaní, pletení zápletek na dřevěné formě a jiné.

Jakožto záchránkyni starobylé valašské tradice pletení čepců na rámu, při které dodržuje původní technologické postupy a své umění prezentuje na různých akcích doma i v zahraničí, především pak v prostorách Valašského muzea v přírodě v Rožnově p/R., jí patří velké díky a k zaslouženému zisku titulu „Nositel tradice“ srdečné blahopřání.

Milada Fohlerová

Mistryně LUV F. Šimková v r. 1979

Foto archiv MRV ve Vsetíně

VZPOMÍNÁME

Akademický malíř Karel Solařík Foto archiv autora

Odešel zatuláný Valach

V malířsky vábívém bujícím jaru letošního roku zemřel 29. března 2007 v Praze ve věku 92 let **akademický malíř Karel Solařík**. Osiřel jeho ateliér v Růžové ulici v Praze, stejným dílem zaplněn pražskými motivy a motivy z Valašska. Na malířských stojanech měl trvale své místo obraz Radhoště. Valašsko také tvořilo podstatný díl depozitu i nezanedbatelnou část umělcova života.

„Já pořád žiju Rožnovem, a proto ho také pořád maluju. A pořád ho ještě chci malovat. To byl můj život. Ani jednu část nemohu vynechat“, řekl v roce 1998 Karel Solařík při výběru obrazů pro svou vůbec první soubornou výstavu na Valašsku (uspořádala ji, včetně ukázek malovaného porcelánu, kulturní komise obce Zubří v Muzeu na Petrohradě ve dnech 21. – 28. června 1998; jeho poslední výstavou na Valašsku byla výstava ve vsetínském muzeu Dva světy Karla Solaříka, 19. 1. – 16. 3. 2003).

Karel Solařík se narodil 27. února 1915 v Krhově u Valašského Meziříčí, mládí prožil v Rožnově pod Radhoštěm. Tady se v dílně svého otce vyučil malířem porcelánu. Roku 1936 byl přijat na Akademii výtvarných umění v Praze do ateliéru prof. Maxe Švabinského, kterou v důsledku válečných událostí absolvoval až v r. 1946. V témže roce podnikl studijní cesty do Francie, Itálie, Španělska a Anglie. Mnohokrát navštívil Švýcarsko; tady uspořádal svou nejrozsáhlejší soubornou výstavu, zde se nachází mnoho jeho malířských děl. Jeho obrazy a grafiky jsou ostatně rozsety po celém světě. Doma se zúčastnil celostátních výstav v Praze, vystavoval v Mánesu, Teplicích v Č., Duchcově, Ústí n. L. a jinde. V Rožnově vystavoval společně se žáky Maxe Švabinského v r. 1938 v Lázeňském domě. Souborná výstava díla Karla Solaříka pro Rožnov byla připravena v šedesátých letech minulého století, a ačkoliv už před instalací, pro nepřízeň politických poměrů se neuskutečnila.

Karel Solařík byl malíř, kreslíř a grafik, který ve svém díle programově pracoval s dvojzvukem černé a bílé, modeloval prostor světlem a černobílými tóny nasycenými světlem a stínem. Jeho krajiny jsou plné poezie. I když je realista, jemnou stylizací tvarů a kompozicí celků i detailů skutečnost doslova přebásňuje.

S manželkou Marií rozenou Barošovou z Vigantic, zemřela v březnu 2004.

K láskám umělecké tvorby Karla Solaříka patřilo malování porcelánu. V Rožnově s touto jedinečnou činností začal secesními vzory Alois Jaroněk. Pokračovatelem byl Karel Solařík sn., který u svých vzorů využíval lidových ornamentů. Karel Solařík jr. s výtvarnou tvorbou začínal právě v malírně svého otce. Už jako akademický malíř uchovával jako vzácnost přes 1000 návrhů vzorů malby na keramiku svého otce a jiných malířů. Sám prostudoval mnoho muzeí a pramenů a napsal o malbě porcelánu knihu, ta však zůstala jen v podobě rukopisu.

I když od války roku 1945 žil akademický malíř Karel Solařík v Praze, na svůj starý Rožnov stále vzpomínal.

„Otec měl dům v Palackého ulici, podnes tam stojí, v něm zřídil malířmu porcelánu. Přes den jsme v jediné místnosti pracovali u dvou malířských stůlů se dvěma uci, v noci jsme tam spali čtyři lidé. Jako výkladní skříň sloužila dvě okénka zaplněná porcelánem. Lidé, kteří šli na Radhošť přes Rožnov, se zastavovali a obdivovali Solaříkův porcelán.

Malíři porcelánu patřili do ranku kumštýřů. Nosili kabáty ušité z černého sametu lemované lacetkou, pod límečkem mašli, bílé nebo páskované kalhoty, nesměl chybět klobouk a hůlka. Každý umělec se takto oblékal a čím méně významný, tím více na oblečení bazíroval.

Nedaleko byla původní Bayerova usedlost, se všemi čarovnými věcmi neodbytně patřila k mému dětství. S mnoha řemesly byla úplně soběstačná, měla své kovářství, kolářství, povoznictví, chovali 5 - 6 krav. Polnosti měli také na Zubersku, staral se o ně podruh, bydlel tam v malém domku, ale během zemědělských prací se tam vždy na několik dnů nastěhovali i Bayarovi, aby neztráceli čas dojížděním.

Struha - strouha ji říkali jen luftáci - byla živou a zdravou tepnou Rožnova, osvěžovala a zkrášlovala městská zákoutí. A také vykonala kus práce. Sloužila jako bělina prádla, na Sušáku řezala dřevo, nedaleko hotelu Elcer roztáčela mlýn, v papírně pomáhala vyrábět věhlasnou rožnovskou lepenku, pivovaru dávala vodu. Měla víc mostů, než je v Praze přes řeku Vltavu. Jednou ročně se čistila. První do ní vstoupili rybáři a vychytali pstruhy. Pak jsme v ní my kluci vychytali raky, vařená klepeta patřila k pochoutkám. Struha byla naše eldorádo. Nikdy neměla víc vody než po kolena, přesto jsem se v ní málem utopil, když pode mnou

povolilo chatrné zábradlí jednoho mostku. Zachránily mne dlouhé vlasy, které mi maminka nechávala, protože chtěla původně holčičku, kluci mne za ně chytli a vytáhli.

Za války, už po svatbě, jsem bydlel s manželkou v Hesově vile na nábreží, kam do podnájmu vzali raději nás, než nakvartýrovat Němce. Viděl jsem odtamtud na park, bylo ho plné okno. Stále jsem ho maloval ve všech ročních dobách a všemi možnými styly, některé obrazy mám podnes. Tehdy byl park upravený jen kolem lázeňského domu. Nedaleko byly jediné veřejné záchodky. Zbytek parku zůstal zarostlý, neudržovaný, některými místy člověk neprošel. Vždycky tam rostla spousta krásných zdravých hřibů, všichni jsme na ně chodili.

Tehdejšímu věhlasu lázeňského města scházel už jen pramen lázeňské vody. Za války, kdy Němci zabrali pohraničí, zůstal Rožnov důležitým a hojně navštěvovaným lázeňským a rekreačním městem. V té době byl starostou a zároveň předsedou lázní Nývlt. Ten nechal vrtat pramen lázeňské vody - kde jinde, než nedaleko lázeňského domu. Nedovrtali se ve šterkovém podloží řeky Bečvy ničeho, jenom plechová krabice, která tu díru zakrývala, tam zůstala na památku.

Ještě před válkou se v Rožnově usadil tehdy neobyčejně populární bezruký Frantík. Nad horním mostem bylo přírodní koupaliště, tam si postavil dřevěnou restauraci. O tom, co všechno dokázal pouhýma nohama, se vyprávěly legendy. Člověk běžně ani nepostřehl, že nemá ruce. Namísto ruky podával nohu, měl ustříženou špičku ponožky, aby byl přímý kontakt. Pořádal přednášky o tom, co dokáže lidská vůle. Tak se dostal i do Rožnova, zalíbilo se mu tady, asi tři roky provozoval restauraci. Měl i milenkou, která ho údajně velmi milovala. Byli jsme s Frantíkem velcí kamarádi. Společně jsme stavěli rádia, tenkrát to byly takové stavebnice, jemu ta práce šla nohama líp, než mně rukama. Rádía samozřejmě hrála. Vydal také pohlednici, namaloval jsem na ni tu jeho restauraci. Pak odešel do Brna, provozoval tam veřejnou pisárnu.

Současný Rožnov je úplně jiný. Zmizela někdejší zákoutí pokřivených chalup a křivých uliček. Bohužel zmizela také tepna Rožnova - struha. Ale park je krásně upravený, náměstí přímé, malované, i přilehlé ulice. Zůstaly stejně krásné také okolní kopečky - které tvoří pověstnou „Rožnovskou korunu“ - jsou z nich výhledy na město, na zvlněné hornaté okolí a zejména na památný Radhošť. I když je dnes Rožnov úplně jiný, nepřestal být krásný.“

Akademický malíř Karel Solařík prožil za malířským stojanem plnohodnotný život. „Vždycky jsem chtěl poznat umění v celé jeho šíři a hloubce,“ řekl ještě za svého života. „A to není možné jinak, než poznat všechno. Viděl jsem umění od Leonarda da Vinci až po Picassa. Žít skutečně uměním, to považuji za štěstí.“

Od března letošního roku šíří slávu Valašska slovem i malbou v nebeském ateliéru.

Richard Sobotka

130 let od narození M. Kurta

25. července letošního roku uplynulo 130 let od narození dnes již téměř zapomenutého básníka M. Kurta, jehož vlastní jméno bylo Maxmilián Kunert. V roce 1895 maturoval na valašsko-meziříčském gymnasiu. V Innsbrucku a Praze studoval práva. Jako právník pak působil v Hodoníně, Ostravě, Novém Jičíně, Prostějově a Bratislavě. V roce 1908 vydal sbírku lyrických veršů nazvanou prostě „Básně“. Zabýval se v ní tehdy literárně módní, ale společensky velmi tíživou sociální a národnostní problematikou Ostravska a také tématy rodného Valašska. Valašskému Meziříčí jsou věnovány básně např. Kavalír (o bohémském a sebe- i Valašsko znějícím životě hraběte Rudolfa Kinského), Valašský král (o kontroverzní osobě poslance říšské rady a dlouholetého starosty města JUDr. Aloise Mikyšky). Motivy města vykresluje Kurt i v jiných básních. Ve sbírce si všímá i jiných míst Valašska – Zašové, Soláně, Hostýna. Zřejmě proto, že toto dílo bylo tvrdě odmítnuto F. X. Šaldou, který označil autora za bezručovského epigona, zůstala Kurtova sbírka básní první a zároveň poslední zveřejněnou tvorbou svého druhu a Kurt nadále publikoval jen v časopisech. Útlý svazek veršů by se snad ještě ojediněle našel ve starých knihovnách, avšak i tam na něj nadále sedá symbolický prach zapomnění. Vzpomínku na tento nesporný talent moravské poezie poněkud oprášil v roce 1994 Oldřich Šuleř ve své knize Paměť domova. O publicitu a popularizaci Kurtova díla v regionálním měřítku se snažil i nedávno zesnulý prof. Jiří Demel. Kurtovy básně se vyznačovaly lyričností a řada z nich byla zhudebněna, a to např. Leošem Janáčkem, Vítězlavem Novákem nebo Janem Nepomukem Poláškem. Asi nejznámější takovou skladbou je „Na Soláni Čarták“. Kurt je rovněž autorem řady divadelních her. V roce 1907 uvedla činohra brněnského Národního divadla jeho drama „Zkáza“, jehož námětem byl pád valašskomeziříčské záložny v roce 1903.

Časopisecky vydané verše i prozaické útvary se již zřejmě nedočkají souborného vydání. Kurt publikoval ve Zlaté Praze, Ostravském deníku, olomouckém Pozoru, Moravskoslezské revui a později i v Lidových novinách. A právě do nich Kurt přispíval často. Lidové noviny v letech před první světovou válkou začaly získávat patřičnou žurnalistickou úroveň a soustředily kolem sebe tehdy mladé autory jako bratry Čapky, Jiřího Mahena, Františka Gellnera, Viktora Dyka, Jiřího Sumína, S. K. Neumann. Je velikou škodou, že až nyní po dlouhých desetiletích si uvědomujeme, jak elitní, byť tehdy věkem mladé, skupině literárních tvůrců valašskomeziříčský rodák patřil. M. Kurt zemřel 4. května 1960 v Bratislavě.

Jasnozřivě předpověděl M. Kurt svůj básnický osud v básni „Finale“ ve své sbírce: „Je všechno dohráno, je dozpíván ten sonet – a nikdo netleskal – což pak jsou všichni hluiš?“ Moderní literární kritika by měla posoudit, zda i nadále trvá na Šaldově odsudku jeho díla či nikoliv, a zda po uplynutí jednoho století od vydání Kurtovy sbírky by se mu přece jen mohlo dostat důstojnějšího místa v regionální literatuře.

Josef Kramář

**„A tož jakú? A tož takú:
a tož starú pelárovskú!“**

**Jan Pelár (1844–1907)
a Zdeněk Kašpar (1925–2002)**

Lidová píseň a hudba dotváří svéráznost každé regionu – jak by bylo Valašsko smutné bez svých písniček!

Samozřejmě zde, tak jako v jiných etnografických regionech, nalezneme nejrůznější zvyky a obyčeje otištěné do písní (masopust, dožínky, narození, smrt, svatba). Ty jsou základním kamenem písní a pozorný posluchač se z nich o životě lidu v dané oblasti dozví nejvíce. Na Valašsku a na slovenském pomezí jsou specifické písně, v nichž se odráží pastevká (tzv. valašská) kultura, která s sebou kromě salašnictví přinesla i bídu, pašeráctví a zbojnictví. Způsob života v přírodě a na horách se dá vysledovat i z textů vyvolávaných, táhlých (tzv. halekáných a hečéných), většinou ženských zpěvů.¹

Některé ze jmenovaných typů písní vynikly lépe samostatně bez hudebního doprovodu, ale větší na jich zaznívala u muziky. Tam teprve získaly svou osobitou podobu, charakteristickou pro daný region. Pochopitelně, tak jako všechny lidové projevy, procházela i lidová hudba na Valašsku svým samostatným vývojem. Především se změnilo obsazení lidové kapely.² Zatím co dnes má lidová muzika v širokém povědomí synonymum „cimbálka“, dříve si muzikanti vystačili v daleko skromnějším obsazení – hrávali dva nebo tři. Nejčastěji to byli dudák (gajdoš) s houslistou (hudcem). Teprve od poloviny 18. století nahradil gajdy ručně dlabaný cimbál a přidala se basa. Až během 19. století se začal do muziky přidávat klarinet a velký cimbál (ten, který je běžný nyní – tzv. maďarský – se začal objevovat až ve 20. století) a obsazení lidové kapely se ustálilo do přibližně dnešní podoby.³

Mezi muzikanty se vyskytovala řada výrazných osobností, které posunuly vývoj regionálního i lokálního hudebního stylu. Kromě toho, že tito hudebníci vnášeli osobité pojetí (interpretaci) nebo specifické cifrování, utkvívali lidem v paměti také díky svému vystupování na veřejnosti. Na konci 19. století a ještě počátkem 20. století hrávali převážně samouky, byli to často prostí rolníci, kterým po celodenní práci „ožívali“ v ruce nástroj. Svými ztvrdlými prsty hráli kolikrát tak, že ani mnozí dnešní školení muzikanti, ve snaze na tyto „staré hudce“ navázat, to nesvedou.

O některých „lidových hudcích“ vznikaly až legendární historky – jedním z takových valašských muzikantů byl bezpochyby **Jan Pelár**. Jeho jméno

je stále živé v širokém povědomí, ačkoli si v dnešním roce připomínáme už sté výročí od jeho úmrtí.

Zdeněk Kašpar, jaseňecký rodák, zakladatel a po osmapadesát let primáš vsetínského souboru lidových písní a tanců Jasénka, vsetínský učitel a sběratel lidových písní, uznával osobnost Jana Pelára jako svůj hudební vzor. Kašpar se už jako student gymnázia setkal s muzikou „Pelárových sirotků“. Už tehdy vyslechl řadu zmínek o „populárním vsackém kapelníkovi“. Později s Aloisem Cepkem (učitelem, lidovým vypravěčem a sólistou Vsacanů) dokonce vystupovali v rozhlase a rozmlouvali o Janu Pelárovi jako staří pamětníci.⁴ Nahrávání proběhlo v listopadu roku 1946. Byla to vlastně jedna z prvních Kašparových zkušeností s natáčením pro rozhlas. Kromě toho, že hrál s Michálkovou muzikou na violu, představili se v nahrávce spolu s A. Cepkem jako „staří strýci“ Tomeš a Pavel a jejich povídání ve valaštině a oživení písničkového programu se těšilo obrovskému úspěchu.⁵ Ačkoli se o životě Jana Pelára příliš neví a sám Z. Kašpar se s ním nikdy nesešel, nepoznal jeho přímý hudební styl, neustále pátral i po nejmenších zmínkách, které by jej dovedly na „Pelárovu stopu“.

J. Pelár (1844–1907), též zapisovaný jako Pellar, se narodil v Hošťálkově. Jak již bylo řečeno, i on patřil mezi muzikanty – samouky. Byl mezi lidmi velice oblíbený a vůbec jim nevadilo, že neuměl noty. Důležité bylo, jak Z. Kašpar od mnohých pamětníků zapsal, že dokázal pobavit svým vtipem a historkami, ale hlavně že uměl „zahrát pod nohy“. Ještě větší oblíben se těšil (i se svou kapelou, v níž hrál na klarinet a zastával funkci kapelníka) po *Umělecké a valašské národopisné výstavě na Vsetíně* (1892) a hlavně po pražské *Národopisné výstavě československé* (1895). Hrál s kapelou přímo v areálu výstavy (v oddílu znázorňujícím valašskou kulturu) v hospodě *Na posledním groši*.⁶ Na tomto místě se scházela tehdejší smetánka a inteligence.⁷ Na rozdíl od ostatních atrakcí výstavy, *Na posledním groši* nebylo nikdy prázdko. To se trochu dotýkalo i ekonomické stránky celého projektu výstavy, Pelár odváděl pozornost návštěvníků. Údajně se zjistilo, že nemá na provozování hudební produkce ani povolení, a měl být zatčen. Tomu však zabránil skladatel K. Weis, pravidelný návštěvník valašského hostince, tím, že vlastnoručně udělil Pelárovi povolení k provozování hudby „zvláštního rázu“. Proti těmto až bájným historkám o valašském muzikantovi Pelárovi stojí smutná realita, že na svém pohřbu neměl jediného muzikanta, který by mu zahrál, protože by mu za hudební produkci neměl kdo zaplatit.⁸

Zdeněk Kašpar se snažil najít staré hudce, kteří si pamatovali přímo Pelára nebo alespoň jeho „sirotky“ (kapela, která i po Pelárově úmrtí pokračovala v hraní). Zavedl do repertoáru Jasénky některé úpravy Pelárových skladeb – *kvapíky*, *špacípolky*, *trásáky*, ale i písně jako např.: *Byly panny, byly, pěkně si chodily* apod. Při úpravách maximálně dbal na to, co o původním znění Pelárovy muziky tvrdili pamětníci. Ti často písně rozlišovali už při Kašparově sběru – „to je stará pelárovská“. Asi největší úspěch v následování „pelárovské tradice“ zažila muzika Jasénky v roce 1995, kdy byla na počest oslav 100. výročí *Národopisné výstavy československé* pozvána do Prahy, aby zde vyhrávala návštěvníkům jako před léty samotná Pelárova kapela.⁹

Závěrem ocitujme ještě zápis dvou vzpomínek starého zpěváka Jana Kotrly (1879–1964)

z Jasénky tak, jak je u něj zapsal Z. Kašpar už před padesáti lety.¹⁰

Podle sdělení J. Kotrly to byla oblíbená polka klarinetisty Jana Pelára. Je obdivuhodné, jak detailně dovedl strýček vyzpívat a „vycifrovat“ instrumentální trio hrávané Pelárem. Při své muzikálnosti a skvělé paměti skromně poznamenal:

„Já ty jeho polky moc neznám. A on ich tady / rozumí se v Jasence / moc nehrál. On hrál vlastně ty písničky, keré sa daly tancovat. Někdy mjel kolkem zapchanú dúrku na klarinetě, a hrálo sa fest – nechybělo mu nic!“

Při zpěvu susedského valčíku zavzpomínal:

„V Rúšce / Rúžďce / na púti hrál Pelár ze svojú kapelú / asi r. 1899 / Pelár ty mladé kluky / syny starých tanečníků / zná. Hrá sa marš, práj – vítame Janka Kotřového z Jasénky a jeho kamarády! – Pám sa strýca: Pane Pelár, co máte rači, pivo lebo šestky? – Pelár ukázal na zem, jak byli tyma sklénkama obstavjani, a pravi: – Na, tady máš piva, napi sa! Piva máme dost! – Dát sem muzigantom dvě šestky. Pivo stálo 14 grejarů 28 haléřů. Za zbytek sa hrál valčík. Mezitým vletěl do kola Holý – mjel už nakupeně – a nadával muzigantom, že ešče není odehraně. Pelár sa ozval: – Nebrč, nebrč! Zahraj aj ti tobě! – Potom zme toho Holého vyplatili – s Jozefem Hlaváčovým-hájny!“ Zasmál se pod vousy strýček Kotrly.

Věnováno vzpomínce 100. výročí úmrtí Jana Pelára a 5. výročí úmrtí Zdeňka Kašpara – valašských muzikantů.

Klára Cisaríková-Kašparová

POZNÁMKY

1) Toncrová, Marta – Uhlíková, Lucie: Hudba. In: *Vlastivěda moravská – Okres Vsetín. Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*. Ed. Vladimír Nekuda. Brno, Vsetín, Valašské Meziříčí: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Okresní úřad Vsetín a Hvězdárna Valašské Meziříčí 2002, s. 461–469.

2) Vývojem lidových kapel na Valašsku se zabývá např. článek Z. Kašpara: Od píšťal a gajd k cimbálové muzice. (Příspěvek k historii hudeb na Vsetínsku). *Valašsko* 10, 1966, s. 82–91.

3) Viz Kašpar, Z. c. d.

4) Bylo to v době, kdy ještě soubor Jasénka neměl vlastní muziku a tanečníky většinou doprovázela Michálkova kapela z Dolní Jasénky – pozdější muzika vsetínského souboru Vsacan, kde hrál Z. Kašpar v letech 1945–1947 kontry na violu. (Obec Jasenka je od roku 1949 přidružena jako okrajová část k městu Vsetínu, dříve se však dělila na dvě části – Horní a Dolní Jasenku. Dolní Jasenka se brala jako součást města už před rokem 1949. Tam se také zformovala muzika a později taneční složka Vsacan, kdežto soubor Jasénka vznikl na Horní Jasence. Odtud také asi pramení odvěká „rivalita“ mezi těmito dvěma vsetínskými soubory.)

5) Viz Kašparová, Klára: *Osobnost Zdeňka Kašpara v kontextu folklorního hnutí na Valašsku po roce 1945. Diplomová práce*. Brno: MU FF 2006, s. 39.

6) Replika této „slavné“ hospůdky je dnes k vidění ve Valašském muzeu v přírodě v rožnovském Dřevěném městečku.

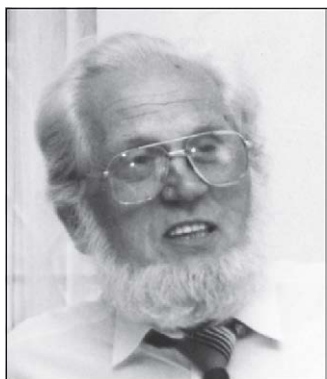
7) Viz Kašparová, K. c. d., s. 69.

8) Viz Kašpar, Z. c. d., s. 90.

9) Z. Kašpar při sestavování repertoáru pro tuto příležitost čerpal také z rukopisu připravovaného zpěvníku Z. Mišurce (tehdy uloženém v Etnologickém ústavu AV ČR v Praze). Mišurec, Zdeněk: *Výstavní zpěvník Jana Pelára. Na paměť Národopisné výstavy československé v Praze*. Praha: 1905. (Viz Kašparová, K. c. d. s. 69–70.)

10) Vzpomínky zapsal Z. Kašpar v roce 1957 společně se sběrem tzv. „Pelárových polky“ *Zdalo se ně, zdalo se susedského valčíku – Staříček Hrčka*. Obě písně a mnohé další zpracoval Z. Kašpar pro potřebu CM Jasénka. S notovým zápisem i tanečním popisem jsou uvedeny v Kašparově sbírce valašských tanců. (Viz Kašpar, Zdeněk: *Zahraj ně, hudečku. Valašské tance z rukopisných sběrů Zdeňka Kašpara*. Ed. Kašparová, Klára. Vsetín: 2006, s. 132 a 134.)

NAŠI JUBILANTI

Miloslav Stibor osmdesátiletý

11. července 2007 se dožil osmdesátí let Paed-Dr. Miloslav Stibor, MFIAP vynikající umělecký fotograf světového věhlasu, rodák z Olomouce, ale s naším regionem – a jmenovitě s Novým Hrozenkovem – spjatý rodinnými svazky i nepopíratelnými vazbami umělecké inspirace. K městyši Nový Hrozenkov ho nadto váže čestné občanství, které mu bylo uděleno před deseti lety. Trvale se zapsal do místní historie například autorstvím obecního znaku a praporu i bohatou publikační činností; vydal řadu souborů uměleckých pohlednic regionálních tvůrců, sborník k dějinám městyse a další monografie, o nichž bude ještě zmínka. Význam umělecké tvorby, ale i pedagogického působení Miloslava Stibora daleko přesahuje naši oblast i republiku: samostatné publikace s jeho dílem vyšly ve Francii a Německu, je zastoupen ve výtvarných monografiích v USA, na Slovensku, v Německu a ve Francii, vystavoval prakticky ve všech evropských zemích, v USA, Kanadě, v Austrálii.

Jako každý umělec má Stibor svá témata, svůj vlastní svět, jemuž vládne a který nám nabízí. Jedním z těchto světů je například kámen v nejrůznějších podobách, především kámen, který byl ve styku s tvůrčí lidskou rukou. Zachycuje historické monumenty světa antiky, pradávné památky středního Východu, mytický dávnověk bretaňských menhirů a keltských dolmenů, chrámy v Luxoru a Karnaku, ruiny Jupiterova chrámu v Baalbeku, podivuhodné skály klášterní stavby řeckých Meteor a mnoho jiných tajuplných divů světa.

Ale ještě tajuplnější kompozice světla a stínu vytváří ve studiovém prostředí ateliéru, do něhož vstoupila antika s nabídkou jmen božských a lidských: Terpsichoré a Nereidé, Sapphó, Fryné, Chloé, Thalló a mnoho dalších, která zní jako magická zařikávání a jejichž křehké kouzlo je ve své průzračné prchavosti protipólem monumentálního poselství nehybných balvanů a skal. Oproti jejich tvrdé realitě trávící staletí a tisíciletí představují tyto cykly abstraktní a unikavý svět touhy a vášně, radostného pohybu, světla a hudby.

Mezi těmito dvěma protipóly stojí bohatá tvorba portrétní a studie aktů, živý člověk jako účastník dramatu.

Miloslav Horníček hovoří v souvislosti se Stiborovým uměním fotografie o magii, na jejímž dně je nedefinovatelné tajemství tvorby. Těch tajemství skrývá však umělcova životní tvorba mno-

hem víc, než ono základní usebrání tvůrčí vůle do zlomku vteřiny, v níž z hmatatelné skutečnosti vytvoří ve zlomku okamžiku fascinující skutečnost novou. Miloslav Stibor je člověk udivujícího vzdělání, obeznámený s historií světových civilizací, uvažující v dimenzích tisíciletí – a pracující se zlomečky vteřiny; znalý všech kontinentů – a přitom s prostou lidskou samozřejmostí věnuje pozornost přítomnosti i minulosti valašské obce, v níž nachází útočiště v řídkých dnech odpočinku. Velký oblouk se klene od umělecké tvorby dobývající nová a nová území k nenápadným publikacím, v nichž na jedné straně shromáždil a s ohromnou erudicí komentoval bohatství sta let fotografie a života Nového Hrozenkova, na druhé straně zcela abstrahoval od výtvarného svědectví fotografie a přeložil tutéž historii do zakódovaného jazyka map a plánů, v nichž jako by nebylo stop po člověku, jeho práci a snech, a přece dokumentuje a fixuje stejná tajemství života a krásy v odlišném jazyku. Do třetice pak se soustředil na krátkou epizodu historie „létání“ v těžce obci a v krajní chvíli před odchodem posledních účastníků shromáždil dokumenty a výpovědi nadšenců amatérského letectví v Novém Hrozenkově.

Dr. Stibor však není jen rozdávač krásy. Je pedagog – nejen svým základním povoláním, ale celoživotním posláním a osudem. Je pedagog nejen graduovaný, ale nepetržitě výkonný a všestranně činný. Jeho učitelské a výchovné působení přesahuje obzor vysokoškolské katedry nejen mezinárodním přesahem a různými kurzy či tvůrčími cykly, vzdálené didaktickému suchopáru. Patří sem i jeho publikační a organiza-torská činnost.

Životní osmdesátka dr. Miloslava Stibora není jeho jediným letošním kulatým výročím: pojí se k němu ještě další významná jubilea. Před šedesáti lety začal po maturitě na obchodní akademii (rok předtím) studovat na katedře výtvarné výchovy Palackého univerzity v Olomouci a před pětapadesáti lety tam promoval a dosáhl doktorátu z dějin umění. Před padesáti lety 1957 uzavřel sňatek s paní Evou, roz. Minaříkovou, začal působit jako lektor na Univerzitě Palackého a absolvoval první fotografickou výstavu. Deset let nato, před čtyřiceti lety, se uskutečnila jeho první samostatná výstava a došlo ke strmému startu k mezinárodnímu věhlasu a k dlouholeté spolupráci se zahraničními nakladatelstvími.

Je to víc než dostatek důvodů, abychom moudrému tvůrci renesanční šíře ducha blahopřáli k dosavadnímu dílu a ze srdce popřáli hodně svě-žesti a síly pro splnění nových tvůrčích záměrů.

Mojmír Trávníček

Do deváté desítky

k osmdesátce PhDr. Josefa Vařeky, DrSc.

Jako primán jsem svého kolegu kvintána vnímal jako hezkého, usměvavého a vždy perfektně upraveného chlapce. Přišel konec války a s ním nejrůznější aktivity junáků, sokolů, divadelníků, sportovců a jiných. Do toho profesor gymnázia Arnošt Kubeša zanořil „Aj, musélas ně počarovat“ a Valašské Meziříčí, město, ve kterém navzdory svému jménu mělo národopisné dění svoje místo vždy až za výše zmíněnými aktivitami, ožilo občas valašskými kroji, písněmi a tanci. Z toho času pochází druhá podoba už septimána Jožky Vařeky, která mně zůstala v paměti. Kroj mu velice slušel, a tak jsme ho mohli vidět v dožínkách i ve valašské svatbě, vždy v důstojné roli. Popravdě – neměl vzezření valašského zbojníka, spíše hodného fojtova syna, kterého dal otec na studia.

Tam, konkrétně do Prahy na Karlovu univerzitu, Jožka v roce 1946 odešel. Plně se oddal studiu národopisu a slovanské filologie. Z jeho učitelů jmenujme profesory K. Chotka, J. Horáka, V. Vážného a docenty D. Stránskou a V. Pražáka, z jeho kolegů Alenu Plessingerovou, hezkou a vznešenou kolegyni, přítelkyni a posléze paní. Umístěnka jej zavála na dvanáct let do severních Čech jako učitele, na svůj rodný kraj však ani tam nezapomněl. Stačí si přečíst názvy jeho studií z této doby: Zemědělské techniky na Valašsku, O lidovém nářadí v okolí Místku, Polní komunikace, Zásobování vody a typy studní na Morávce, Koliby zvané kram, Stěhování větrných mlýnů na okrajovém území Valašska a další, a to vše stihl jako učitel v severních Čechách.

V roce 1963 byl přijat jako odborný pracovník do Ústavu pro etnografii a folkloristiku Československé akademie věd v Praze. Prošel všemi stupni vědecké kvalifikace, aby se v devadesátých letech stal zástupcem ředitele Ústavu. Hlavní náplní jeho vědecké práce se stala lidová architektura v českých zemích. K jeho pětasedmdesátinám vyšel soupis jeho prací – knih, studií a recenzí. Obsahuje na 700 titulů! Jeho tematický i územní záběr byl nesmírně široký – od chebského statku až po sezónní hospodářské stavby na moravskoslovenském pomezí a „svatý kout“ v chalupě ze Žakarovců na Spiši.

Vysoká kvalita jeho prací vyplývá z důkladné teoretické přípravy a z pečlivé dokumentace studovaného jevu a dozajista i z jeho povahových vlastností – z pracovitosti, poctivosti a též z toleranosti k názorům jiných, což není ve světě vědy vždy obvyklé. Bez problému spolupracoval s řadou odborníků a společně připravovali rozsáhlá díla. Nejdříve spolu s Josefem Scheybalem, skvělým kreslířem a dokumentaristou, poté s Václavem Frolcem, znalcem karpatské a balkánské lidové architektury, a nakonec s Jiřím Langrem na popularizaci lidového stavitelství a na jeho místě v muzeích v přírodě. Stal se vůdčí osobností etnokartografické metody v našich zemích.

Pro nás na Valašsku je vedle jeho odborných studií důležitá spolupráce při výstavbě Valašského muzea v přírodě. Již od šedesátých let se zúčastňoval jednání o koncepci výstavby a od osmdesátých let působil ve vědecké radě muzea. Jeho věcné argumentace bylo zapotřebí v počátcích výstavby, kdy bylo nutno odrážet některé neodborné populistické přístupy, ale také některá památkářská stanoviska, která přisuzovala muzeu v přírodě pouze tzv. záchrannou funkci. Při vlastní výstavbě byl zván ke konzultaci nad koncepcí městského areálu i areálu staveb na vodní pohon, k uplatnění církevní architektury i v jiných záležitostech.

Ke svým osmdesátinám si jubilant nadělal krásnou knihu. Jmenuje se Lidová architektura a je to encyklopedie poznatků o všech složkách tradiční architektury, o badatelích a institucích spojených s touto tematikou, o teoretických a metodologických východiscích i o památkové ochraně lidového stavitelství v českých zemích i na Slovensku. Její první verzi připravil a vydal spolu s prof. PhDr. Václavem Frolcem, DrSc. v roce 1983. Po předčasném Frolcově úmrtí (1992) a zejména v letech 1995-2003, kdy získal speciální grant Akademie věd, první vydání přepracoval, vytvořil sto nových hesel a další doplnil. Na Vánoce 2006, v předvečer svého jubilejního roku, byl s prací hotov. Na 430 stranách knihy najdeme nejméně sedminásobně více hesel, stovky názorných Scheybalových kreseb a nově více než stovku černobílých i barevných fotografií. Valašsko je v tomto díle zastoupeno více než dobře. Z fotografií tam najdeme např. pasekářskou usedlost z Rusavy, jak ji viděl v roce 1950 prof. K. Chotek, "kurlok" z těšínského Bukovce i shluk staveb se společným dvorem z Halenkova-Kychovce, z kreseb karlovické fojtství, klátové úly, košár, podsíněk, ohniště z „bačova“ v papradňanských Kopanicích. Shromáždění ukázek k jednotlivým heslům vytváří názornou představu o společném původu zobrazených jevů i o jejich diferenciaci a vývoji.

A tak v pilné a většinou i radostné práci uběhlo Jožkovi osm desítek let. Může být spokojen, ale o to mu asi tolik nešlo. Určitě ho znepokojuje mnoho věcí, které ještě neprobádal, a to je dobře. Je dobře, že tento Valach vyšel do světa, že se v něm neztratil a že něco dobrého udělal. Vždyť mnoho jevů, které ještě stihl zachytit, by bez něj nenávratně zmizelo.

Jaroslav Štika

Soubor Jasénka s primášem Zdeňkem Kašparem

Foto archiv R. Děcké

Povídání o cimbálu, životě a hudbě s Růženou Děckou

Jiřina Fabiánová

Připravit rozhovor s paní Růženou Děckou nebyl rozhodně snadný úkol. Její pracovní vytížení je totiž tak obrovské, že těžko hledá chvíli na popovídání. Ještě že žijeme v moderní době a existují počítače! Poslali jsme v časovém předstihu otázky e-mailovou poštou a paní Děcká mohla v klidu popřemýšlet nad odpověďmi. Nakonec však našla chvíli času i na popovídání si v klidu muzejní kavárničky v zámku Kinských, kam přijela, jak jinak než na kole – svým nejoblíbenějším dopravním prostředkem.

Pojďme se tedy trochu blíže seznámit s Růženou Děckou, letošní držitelkou Ceny Města Valašské Meziříčí, učitelkou na základní umělecké škole a na konzervatořích v Kroměříži a Ostravě, předsedkyní Občanského sdružení cimbalistů České republiky, členkou výboru Světové asociace cimbalu a také předsedkyní Mezinárodního festivalu cimbalu ve Valašském Meziříčí. Pojďme se podívat, jak šel život, otevřít dvířka do komnaty splněných či nesplněných přání a tužeb, trochu zalistovat ve vzpomínkách...

Paní Růžena Děcká se narodila 24. května 1946 v Holešově v rodině, kde všechno vonělo hudbou a písněmi. Scházela se tu muzikantská společnost hlavně okolo strýce Jana Schneeweise, který byl hudebním skladatelem a žákem J. B. Foerster a který rodinu často navštěvoval. Základní školu už Růženka navštěvovala ve Valašském Meziříčí, kam se s rodinou přestěhovala a kde má svůj domov dodnes.

Byla jste vzorná žačka nebo Vás rodiče museli často kárat a honit do učení?

Od malička jsem vyrůstala ve Valašském Meziříčí. Prožila jsem tu krásné dětství. Školu jsem měla ráda a s učením jsem neměla problémy. Vedle základní školy jsem chodila do hudební školy a navštěvovala Sokol a další kroužky (např. pěstitelský, turistický a učila se německy). Když jsem byla větší, hrávala jsem i v dechovce anebo se svými spolužáky v dixielendu, který jsme založili a kde jsme tak poznávali svět swingu a jazzu. Mým nástrojem v tomto seskupení byl saxofon.

Kdo měl největší vliv na rozhodnutí stát se učitelkou hudby?

V mamčině početné rodině (byla desáté dítě) jsem měla několik učitelských vzorů. I moje maminka měla pedagogické zkušenosti, pracovala

několik let jako vychovatelka mladých žen u Bati. Rozhodnutí stát se učitelkou ale vyšlo ze mne a rodiče mne v něm podporovali. Měla jsem vždy ráda děti a těšila jsem se, že je budu učit.

Jak jste prožívala vysokoškolská studia na konzervatoři v Ostravě? Poslouchala jste Beatles, Rolling Stones, chodila tančit anebo jste byla zapálený typ studentky věnující se jen studiu a cvičení? Jistě jste v té době měla i nějaký svůj vzor, který Vás ovlivnil.

Hudební studia jsou velmi náročná. Vyžadují denní několikahodinovou nástrojovou přípravu a také získání mnoha poznatků z hudební teorie. Dále také úzké setkávání s uměním a uměleckým světem. Studovala jsem dva obory (cimbál-klarinet a klavír) a do studia jsem byla velmi zapálená. Věnovala jsem mu hodně času. Ale téměř denně jsem

Růžena Děcká za cimbálem s Jasénkou

také využívala večery k návštěvě koncertů a divadel. Kromě vážné hudby jsem měla ráda také koncerty jazzové. Ostrava šedesátých let minulého století nabízela dostatek takových příležitostí. Vystupoval tu často např. Gustav Brom se svým orchestrem. Studium cimbalu se mi také otevřelo svět lidové hudby (folkloru). Ještě na škole jsem začala hrát jako cimbalistka v souboru Dombrovan v Orlové a pak i v dalších lidových muzikách. Vzorů, kterých se mi dostalo, bylo bezpočet.

A pak jste začala učit...Když si představuji hodinu na ZUŠ, vybaví se mi žáci, kteří monotónně vyťukávají jednoduché či složitější akordy, přehrávají cvičné etudy, vzduch ve třídě je těžký, víčka padají a snad jen občasné falešné tóny udrží člověka v bdělém stavu. Kde berete sílu a víru v to, že Vaše práce není úplně marná, vždyť talentů není zase tak mnoho?

Učitelkou práci v Základní umělecké škole považuji za velmi významnou a krásnou. Každé dítě je neopakovatelný jedinec a je třeba k němu takto přistupovat. Ze všech dětí nemohou vyrůst profesionální muzikanti. Mimořádných talentů sice není tak mnoho, ale každé dítě je schopné se pod správným vedením zdravě rozvíjet. Učení je pro mě velmi zajímavá tvůrčí práce. Není to jen rozvíjení hráčských dovedností, ale celé žákovy osobnosti. Vždyť kdysi patřila hudba a zpěv k základnímu vzdělání. Proto nemám pocit marnosti, ale naopak jsem spokojena, že mohu svou práci přispět k rozvíjení mladého člověka.

Sledujete počínání kariéry svých žáků, o kterých jste si myslela, že jsou talentovaní a že to někdy dotáhnou?

O své žáky mám zájem stále. Vždy se ke mně hlásí. Jezdím za nimi na jejich koncerty, prožívám s nimi radost i starosti, které život přináší. Jsem ráda, když se jim v životě daří, dosahují výborných výsledků a jsou úspěšní. Ale hlavně mě těší, když jsou šťastní.

A co rodina? Stačíte při svých aktivitách ještě doma navářit teplou večeři, sednout si

u kávičky a docela obyčejně odpočívat, popovídat si s blízkými?

Je pravdou, že při mém odpoledním zaměstnání a muzikantských aktivitách jsme si odvykli vařit denně teplé večeře. Je pro mě velkým svátkem, když se všichni sejdeme kolem rodinného stolu. Opravdu jsou to vzácné chvíle, vždyť děti jsou už dospělé a mají vlastní životy. A tak se dnes těším na každou jejich návštěvu a hlavně na vnoučata. A čas na popovídání si s přáteli u kávy si také vždycky najdu.

Co Vám pomáhá, když nálada klesne na bod mrazu, anebo tento stav neznáte? A jak vlastně doplňujete životní energii? Máte nějaký osvědčený recept na unavenou mysl i tělo?

Myslím, že moji žáci a studenti mají na mou náladu větší vliv než počasí. Ale jsem optimista a věřím, že se dá vše vyřešit a nakonec se všechno v dobré obrátí. A recept? Když jsem unavená, vzpruží mě pohyb – třeba ta jízda na kole, muzika a také s dětmi je mi vždy dobře a na vše ostatní zapomenou.

Mladá Růžena Děcká se souborem Ostravica

Zajímalo by mne, zda Vás někdy napadlo využít svůj talent ve velkém městě, kde je daleko víc možností zviditelnit se, uskutečnit akce velkého formátu. Nezdál se Vám prostor regionu někdy příliš svazující, omezující...

Nikdy jsem netoužila po životě ve velkém městě a ani po umělecké kariéře. Chtěla jsem učit a věnovat se dětem. Potřebovala jsem děti a kulturní zájem ve městě, které mi Valašské Meziříčí poskytovalo. Za mimořádnými hudebními událostmi se dá lehce vyjet do velkých měst všemi směry a dnes vlastně do celého světa.

Nikdy jsem neměla ve Valašském Meziříčí omezující pocit malého města, ale cítila jsem zde naopak charisma vycházející z bohaté kulturní historie s možností dalších příležitostí. Z tohoto kulturního citění vyšel také Mezinárodní festival cimbalu konající se každé dva roky ve Valašském Meziříčí, jenž je jedinou akcí tohoto druhu v České republice přesahující hranice města, regionu a který si získal prestižní postavení i ve světě.

S tím souvisí otázka získávání peněz na různé kulturní akce. Ve velkém městě se najde víc prosperujících podniků či organizací, které jsou ochotny podpořit tyto aktivity. Navíc zde velkou roli sehrává reklama a propagace. Jak se Vám po finanční stránce daří zorganizovat tak velký podnik, jakým je Mezinárodní festival cimbalu?

Zajištění financí na činnost Občanského sdružení cimbalistů ČR je záležitost pracná a neustálá. Je to dlouhodobé získávání kontaktů s lidmi spřízněnými snahou o povznášení kulturních duchovních hodnot města a tím obohacování života lidí ve městě.

tě. Občanské sdružení cimbalistů je naplněno mnoha aktivitami uchovávacími a rozvíjecími hru na cimbal. Občanské sdružení podporuje pořádání koncertů a propagaci cimbalu u nás i ve světě, usiluje o zkvalitňování úrovně cimbalové hry, podporuje vzdělávání učitelů, účast cimbalistů na soutěžích, světových setkáních a kongresech, vznik nové koncertní literatury pro cimbal a vydávání notového materiálu, podporuje studium historie nástroje, spolupracuje na zdokonalování výroby cimbalů v ČR, působí na rozvoj základního, středního i vysokoškolského uměleckého školství, uchování lidových tradic, ve kterých má cimbal nezapomenutelné místo, podporuje stylovou interpretaci staré hudby, pořádá letní cimbalové kurzy pro děti a studenty obohacené tancem a pohybovou i dramatickou výchovou a dalšími tvůrčími aktivitami pod vedením významných pedagogických i uměleckých osobností.

Získávání peněz, bez kterých by se tyto aktivity nemohly uskutečnit, je vždy zásluhou vstřícných lidí ochotných podpořit tuto smysluplnou a krásnou myšlenku.

Nemyslíte, že „dělat“ kulturu pouze pomocí grantů a sponzorů, (k čemuž naše společnost směřuje), vlastně nejde? Neměl by stát přece jenom tuto oblast více dotovat? Vždyť zapojení zejména mladých lidí do kulturního dění je též jedna z prevencí proti různým neblahým jevům společnosti. Určitě by se to státu vyplatilo víc, než dávat peníze do nákladků těchto jevů.

Důkazem, že dělat kulturu pomocí grantů lze, je uspořádání a uskutečnění mnoha zajímavých projektů. Vzdělání a kultura má podle mě velmi významné místo v životě jedince i společnosti. Bez finanční podpory se ale neobejde. Proto by si tuto skutečnost měl uvědomovat nejen stát, který má významnou roli v této věci, ale také všichni další, kteří chtějí a mají možnost ovlivnit život kvalitní kulturní společnosti. Jsem ráda, že se podařilo za dobu činnosti Občanského sdružení cimbalistů ČR najít mnoho spřízněných duší ochotných tyto akce, jejichž vrcholem je pořádání Mezinárodního festivalu cimbalu, jakkoli podpořit. Díky patří Městu Valašské Meziříčí, Kraji Zlín, Ministerstvu kultury, nadacím, agenturám, institucím (školám, muzeím, knihovnám, renomovaným i menším podnikům města i regionu) i mnoha jedincům.

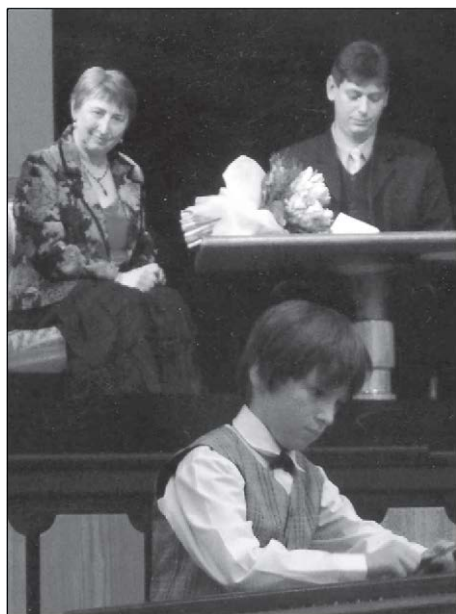
Učíte, hraje na cimbal, klavír, klarinet, zobcovou flétnu, vystupujete s Jasénkou, dirigujete ženský pěvecký sbor Hedvika. A co takhle samostatná tvorba. Neukrýváte někde v šuplíku vlastní skladby anebo nějakou písničku?

Růžena Děcká s kolegyní Zdenkou Pimkovou na vernisáži v muzeu
Foto M. Langer

Moje pedagogická a muzikantská činnost mi zcela naplňuje život. Dává mi velkou možnost tvůrčího naplnění. Mezi mými žáky a absolventy jsou hráči, učitelé, umělci, dirigenti, sborníci a také hudební vědec i hudební skladatel. Všechny tyto specializace vyžadují člověka celého s maximálním nasazením. Komponování je stejně tvrdá práce jako ostatní hudební praxe. Já ráda improvizuji, snažím se o momentální sdělení myšlenek a vyjádření pocitů, ale nemám potřebu je zatím zaznamenávat a pokračovat v jejich dalším zpracování. Své nápady a myšlenky soustřeďuji směrem k náročné koordináční činnosti Občanského sdružení cimbalistů ČR a své široké pedagogické praxi.

Jak vidíte budoucnost folkloru nejen na Valašsku, ale vůbec? Nezdá se Vám, že všechny ty valašské kroužky a soubory uměle vznikající vlastně vzaly lidové písně, tance a zvyky obyčejným lidem? Dnes se na ně chodíme dívat do muzeí a skanzenů jako na divadlo nebo na atrakci. A ještě před takovými třiceti, čtyřiceti lety mívala řada lidí na vesnicích

Ružena Děcká v lednu 2007 při předávání „Ceny města Valašského Meziříčí“

doma kroj, který oblékali při různých slavnostech, a nebylo to nic neobvyklého. Například v Rakousku, Belgii, v některých částech Německa a jinde dodnes pořádají různé lidové veselice, do kterých se zapojují téměř všichni občané z vesnice, oblasti či regionu. Znaří všechny staré tance, zpívají, dodržují staré tradice. Myslíte, že pouze uměle založené kroužky a různá folklorní sdružení u nás udrží lidovou písničku a tance i staré zvyky v povědomí lidí?

Lidová kultura vyrůstá ze života lidí. Způsob života se velmi rychle mění. Není už tolik lidí, kteří žijí v blízké symbióze s přírodou a čerpají z ní moudrost, cit. Spolu s tím mizí i lidové zvyky, které se předávaly z generací na generaci. Nebýt sběratelů lidových písní, kteří je zapsali, mnohé by se už do dnešní doby nedochoválo. Nám jde tedy dnes o co nejvěrnější uchování kultury, která tu vznikala po staletí a vypovídala o životě lidí, jejich citech, mentalitě, myšlení, vkusu atd.

Způsobů, jak tuto kulturu uchovat, je několik. Jen v málo rodinách se dnes mluví nářečím, zpívá a udržují staré zvyky. Proto hrozí vytracení. Tohoto

Ženský pěvecký sbor Hedvika se svou dirigentkou v r. 1997

úkolu se zhošťují soubory, které se touto problematikou zabývají. Vyžaduje to kvalitní přístup, velký vkus, citlivost, zkušenost a znalosti, pokoru k tomuto vzácnému historickému materiálu, aby se nesešla specifika oblasti, vyhmátla podstata a zachovala se opravdovost těchto vnitřních lidských sdělení. Soubory mohou být nositelé této významné lidové poetické kultury, ale vyžaduje to vzdělané vůdčí osobnosti. Prezentace tohoto umění pro veřejnost vyžaduje také specifické přístupy k realizaci (choreografie, úpravy písní). Nese s sebou mnohá úskalí prázdného technického předvádění a komerce.

Co říkáte na moderní zpracování lidových písní v podání některých našich současných hudebních skupin a souborů? Většinou mívají dobrý ohlas u mladé i starší generace. Nemyslíte, že i to je jedna z cest, jak dostat „lidovky“ do většího povědomí?

Současná doba nese s sebou samozřejmě také současné zpracování lidového materiálu. Lidové písně svým obsahem mladé lidi oslovují. Pro mne je rozhodující, s jakým citem a vkusem, obsahovým a muzikantským pochopením jsou materiály zpracovány.

A co Vy sama? Zpíváte si občas?

Já zpívám valašské lidové písně velmi ráda. Ve škole si bez nich nedovedu svou práci vůbec představit. Když mohu a mám příležitost, zpívám svým vnukům a tancuji s nimi. Sama si zpívám u vaření nebo v koupelně nebo při domácích pracích. Zpravidla v pohodovém duševním rozpoložení. Také se mi v různých situacích vybaví písně podle obsahu a interpretace výrazných jedinců, např. Zdeňka Kašpara.

Letošní Mezinárodní festival cimbalu se konal ve Valašském Meziříčí již po sedmé. Přinesl s sebou něco nového, výjimečného?

Každý ročník festivalu je něčím novým a jedinečným. Ten letošní byl velmi úspěšný i proto, že jsme připravili pořady jak pro odbornou, tak i laickou veřejnost. Na náměstí ve Valašském Meziříčí se např. prezentovalo mládí. Konala se tady přehlídka dětských cimbalových muzik, což přilákalo řady diváků. Odborníci si zase mohli vychutnat cimbal v netradiční poloze koncertní a džezové. Navíc jsme letos právě v muzeu v zámku Kinských uspořádali

I. ročník Mezinárodního symposia „Národní identita a světovost“ s následným koncertem vítězných skladeb IV. ročníku Autorské soutěže 2006. Sešla se zde širší odborná veřejnost i hodně skladatelů ochotných přispět svými skladbami do dalších ročníků festivalu.

Energie a nápadů máte na rozdávání. Máte ještě nějaký nesplněný sen, který chcete zrealizovat?

Přála bych si, aby se cimbal v České republice vyučoval na akademické vysokoškolské půdě, stejně jako je tomu v mnoha dalších zemích Evropy a v Číně.

Chvilka povídání v muzejní kavárničce skončila, neboť paní učitelka spěchá – právě se totiž chystá na 9. světový kongres cimbalu, který se koná v Oberammergau v Německu. Děkujeme za rozhovor a těšíme se na další setkávání s usměvavou a věčně spěchající paní Děckou, která se dovede o svůj talent, lásku k hudbě a k lidové písničce rozdělit se všemi, kdo o to požádají.

Ve Valašském Meziříčí 5. 10. 2007

Foto z rodinného alba – s vnučkou

Jak Verunka přebírala

U Svobodů na pasekách, za tým křivým potokem, žila vdova. Muž jí umřel, no, tak jaksí před rokem. Ostala jí po něm céra. No, abych vám pravdu řek - Verunka tak pěkná byla, jak ten krásný obrázek! Chalupu aj pole měli, kravičky též v chlěvě dvě, stokorunu v kalendáři... nebylo jim nijak zle. Však k nim občas někdo přišel, všechno dobře přehlédnul, a přitom aj na Verunku neraz pěkně pohlédnul. Kdysi jim řek: ve staveňu bez chlapa je smutno byt'. Než Verunka k němu zhlédla: umíme sa obejt'! Věděla to ona dobře, proč k nim tolik přichodí. A tož vám mu jednúc řekla, aby k nim vjec nechodil. Víte proč? No, povím vám to - jí nelúbil sa taký Jan. Ona si moc vybírala, myslela, že přide pán. Však to mohla dobře vědět, že ten pán tam daleký nepůjde jí hospodařit na ty její paseky! Aj když přišel ogar mladý, kerý všeckých pět Pé měl, víte, proč mu košem dala? - Že tancovať neuměl! Ona ráda tancovala, ráda si aj zavýskla. Přišel kdysi šohaj mladý odkudsi až z Hutiska. Myslél: získat Verunečku snadno sa ně podaří... Obuté měl nohy v krpcoch, jak včil nosá drataři. Byl by sa jej trochu lúbil, prohlédla si jeho šat, když uhlédla jeho obuv, nezdál sa jí akorát. Odbyla ho tajak jiné: že sa vdávat nemíní. Byla ráda, když byl venku za dveřama na síni. Ten byl pro ňu jaksí malý, jiný zas měl dluhý nos, a Verunka těšila se, že jí šťastný padne los.

Až konečně na jedného přecaj kdysi zrak jí pad. Tancoval s ňu při muzice, řek jí: Počuj, mám ťa rád. Fešák byl on, co je pravda - pod nosem měl dluhý knír, boty dycky naglančené, jak rakúský oficír! Zdržoval sa kdesi v městě, pochodil prý z Poruby. Kořalku, tu vylél dycky - najradši tak do huby! Sliboval jí hory doly, v dálce aji na blízku, a Verunka, na mú hříšnú, uvěřila chlapisku. Brzo získal srdce její, potom, času nemaři, na končiny Verunečku za ruku véd k oltáři. Svatba byla ne tak hluchá, měli při ní aji bál, výskali aj tancovali, na cimbále Pelár hrál. Ale není všecko zlaté, co sa vždycky svítívá, co je špatně započaté, špatně aji končívá. Jejich štěstí potrválo... no, tak enem páru dní. Zapadnul tam kdesi v dálku aj paprsek poslední.

Chlap ten doma málo pobýl. Furt měl prácu na venku. No, a potom každú chvílu - hybaj dolů do šenku. Přide domů? Však to znáte! No, a když sem tolik řek, tož vám eště trochu povím, jaký tam byl pořádek. Počinál si vám tak hrubě, jak posedlý Satanem! A Verunka v takých chvílách dostala aj čaganem! Nesmějte sa! Mně je k pláči - však už je to všecko tam, ale já tu historiju eště dodnes dobře znám. A když potom přišly děti... ty chudery zažily! Neraz strachem pod ložící vlasy sa jim ježily. Z všeckých kútů hledí bída, no, a nikde pomoci. V čtyřiceti jeho letech přišly naňho nemoci. Onemocněl, dlúho ležál, na čele mu seděl mráz, až konečně jednúc v zimě vydechnul už edem raz. Pohřeb chudý vystrojili, zpěvák dones funebrál, trochu z něho pozpívali, potom hnúl sa průvod dál. A Verunka oddechla si, když tam v tmavý padal hrob: Eh, však věru, dost' už bylo přenešťastných takých dob! Jaksí s hlavú pozdviženú vracela sa k večeru, horkú suzu někdy, občas, utřela si zástěru.

Ted' je z ní už stará žena. Její zrak se slabým stal. Čúl jsem ju, jak jednúc řekla: Tak ňa Pánbu potrestal! Šak měl zač. Já zhrdla ľudmi, co ňa dobře chtěli vést'. Bylo mně jí skoro líto. Neměl sem co na to říct'.

Proto dívky přednost' dajte slušném dycky člověku. Úsudek si nedělajte nikdy podle obleku. Ošumělý klobúk kryje múdru hlavu někdy aj, oceňte si ctnost a srdce, chcete i mět' v domě ráj. Čísi hlava ustaraná, mozolnatá tvrdá dlaň? Tú nezhrdni! Nikdúc nikdy vážit' si jí nepřestaň. A kdybys už od nikoho poradit' si nedala, tož si spomeň na mú báseň Jak Verunka přebírala.

Veršovánku předávanou rodinnou tradicí a přednesenou paní Veronikou Zárubovou (roč. 1918) ze Lhoty u Vsetína zaznamenali v r. 2005 Hanka a Josef Goláňovi.

K. Němečková: Ze života lidu valašského I., vystřihovaná grafika, 1978

VALAŠSKÝ PÁR, vystřihová-ná grafika, 2007

VALAŠSKÉ DĚTI, vystřihová-ná grafika, 2006

CESTA NA JARMARK, vy-střihovaná grafika, 2007

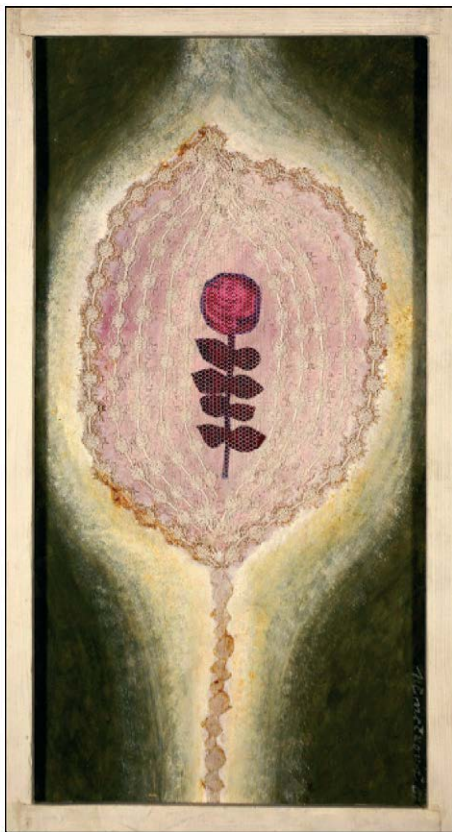
ZAHRAJTE MNĚ, HUDCI, vystřihovaná grafika, 2007

VESNIČKA, ara decor, 1983

DOBROU CHUŤ, podmal-ba, 1983

V TRÁVĚ, podmalba, 1983

STROM I., textilní koláž, 1967

Foto M. Ošťádal
M. Langer

Výtvarnice Kornelie NĚMEČKOVÁ se narodila 5. 7. 1932 ve Vsetíně. V letech 1949 -1953 studovala obor módního návrhářství u Jiřího Jašky a Jana Blažka na zlínské Škole umění (a studium zakončila v Uherském Hradišti). Se svým manželem, sochařem Zdeňkem Němečkem, spolužákem ze studií, se usadila v Praze. Původně chtěla pokračovat v profesi návrhářky obuvi, ale svůj úmysl záhy opustila a několik let působila v rukodělných kroužcích pro děti a mládež. Od roku 1962 se zcela věnuje výtvarné tvorbě, ať již volně či užité. Její originální vystřihovaná grafika, kterou se zabývá od 50. let, představuje v rámci současného českého výtvarného umění unikátní fenomén. Techniku papírových vystřihovánek přejala z lidového prostředí a její grafická tvorba je kultivovaným příkladem projevu folklorismu na soudobé výtvarné scéně. Ilustrovala např. básně, pověsti a knihy pro děti, navrhovala poštovní známky, za jejichž emise získala v roce 1981 ocenění. Je autorkou animovaných filmů a populárního grafického ztvárnění televizní znělky Zpívánek. Jako textilní výtvarnice si oblíbila techniku textilní koláže a netkané tapisérie aradecor a vedle prací komorního charakteru tvořila i monumentální díla do architektury. Do 90. let intenzivně vystavovala doma i v zahraničí, mnohdy spolu se svým manželem.

Pro Vaši poetickou tvorbu grafickou i textilní je příznačná hravá dekorativnost, ornamentální tvarosloví, důvtipné variace téhož motivu aj. Působíte jako hravý tvůrčí typ.

Jsem spontánní člověk a měla jsem štěstí, že jsem v životě dělala, co mě baví, těší. Nejsem typ umělce, co svádí nějaké tvůrčí boje. Vždy mě velmi přitahoval materiál, ráda se ho dotýkám, prostřihávám, kombinuji s jinými strukturami a vzory. Ve chvíli, kdy ho svírám v ruce, mám dojem, že mě ponouká, doslova nutí k nějakému počínání.

Techniku papírových vystřihovánek, rozšířenou hlavně v lidovém umění polsko-slovenské oblasti, jste propracovala a uzpůsobila svému výtvarnému záměru. Překonala jste její zásadní omezení - zrcadlové rozvržení motivu, přísnou symetrii ornamentálního tvaru. Jaká jsou úskalí této svérázné techniky?

Snažila jsem se technice vystřihovánek naučit mnohé, ale pokud se jí chcete věnovat, potřebujete mít šikovné ruce, trpělivost, fantazii a schopnost správně si nakreslit, co chcete vystřihnout. Mám zkušenost, že dvě vlastnosti obvykle schází. Technika vystřihovanky je tak svébytná, že nemůžete jako návrh použít běžnou kresbu. Každý motiv musí být kresebně zachycen ve své charakteristické podobě se všemi základními atributy a zároveň by měl být odůvodněný pro použití této techniky.

Námětem Vašich děl je vesměs lidový a měšťanský žánr, zátiší či kompozice s motivy jako je strom života, domácí zvířátka nebo pohádkové bytosti. I na této tematické rovině máte tolik blízko k lidové kultuře - lidovému vyprávění. Příběhy Vašich obrázků jsou poetické, mile prosté, přikráslené a zidealizované. Líčíte spokojený, klidný venkovský i městský život dob dávno minulých s laskavostí i zertovnou nadsázkou a čitelnou symbolikou. Svět Vašich obrázků je světem hřejivě idylickým, světem dětských radostí a domácího štěstí...

Nikdy jsem si nemyslela, že „tvořím velké umění“. Mé obrázky jsou srozumitelné, prosté a porozumět jim může každý. Mé umění je pro obyčejné lidi. A co je mou největší odměnou? Na jedné své výstavě jsem stála v ústraní a pozorovala tváře těch, kteří vcházel do galerie. Po chvíli se tváře začaly proměňovat - rozzářily se vyčarováním úsměvem.

Po celý život rozdáváte svým dílem radost druhým. K Vašemu životnímu jubileu bychom Vám chtěli popřát, aby se tato radost k Vám navracela zpět třeba jako hřejivý úsměv, milé slovo, dobrý čin a byla Vám povzbuzením ve Vašem životě i hravém tvoření.

-om-

V ATELIÉRU

SPOLKOVÝ PRAPOR BRATRSKÉ JEDNOTY PALACKÝ VE VSETÍNĚ, ručně šitá a vyšívána textilie upevněná na žerdi s ozdobným mosazným nástavcem a třemi svazky stuh, 156 x 113 cm

V r. 1987 získalo tehdejší Okresní vlastivědné muzeum ve Vsetíně do svých sbírek za symbolickou cenu 1 000,- Kčs historický prapor Bratřské jednoty Palacký ve Vsetíně. Byla a je to akvizice svým způsobem ojedinělá. Jednalo se totiž o čestnou a léta uchovávanou insignii dosud existujícího spolku. (V současnosti tvoří členskou základnu 42 řádných členů.) Hlavním důvodem deponování v muzeu byl zřejmě jeho celkově věčný stav, který už nedovoľoval jeho časté používání při slavnostních příležitostech.

Samotný občanský spolek s názvem Vzájemně se podporující Bratřská jednota Palacký ve Vsetíně byl ustaven v květnu r. 1919 čtyřicetěmi vsetínskými veterány z 1. svět. války na základech staršího Vojenského veteránského spolku města Vsetína z r. 1874 s obdobným zaměřením, tj. na podporu nemocných či finančně strádajících členů a nejnultnějšího finančního i morálního zabezpečení rodinných příslušníků a pozůstalých v případě úmrtí člena spolku. Ke členství se hrdě hlásily stovky vsetínských občanů bez rozdílu politické či náboženské příslušnosti. „Palačtí“ se oslovovali „bratře“ a měli si být vždy a ve všem rovni, bez rozdílu stavu a společenského postavení.

Slavnostní hedvábný prapor se státním znakem ČSR na jedné a moravskou orlicí a vyšitým nápisem „Svoji k svému a vždy dle pravdy“ na straně druhé byl vysvěcen už v r. 1921. Používal se při významných shromážděních v dějinách města a nejrůznějších oslavách státních i církevních svátků. Jeho současné uchování v muzejních sbírkách je zárukou, že bude i příštím generacím připomínat dlouhou historii dobrovolného sdružení občanů, které je svým sociálním posláním vzájemné podpory snad jedině svého druhu u nás.

Hana Jabůrková